

MEHMED EMİN VAHİD PAŞA
HAYATI, ESERLERİ, VAKFİYESİ VE KÜTÜPHANESİ

AHMET KILIÇ

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

HAZİRAN 2016

MEHMED EMİN VAHİD PAŞA
HAYATI, ESERLERİ, VAKFİYESİ VE KÜTÜPHANESİ

AHMET KILIÇ

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM
Enstitü Müdür V.

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI (Bl. Bşk. YBÜ, Tarih Bölümü) _____

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR (Danışman, YBÜ, Tarih Bölümü) _____

Doç. Dr. Hatice ORUÇ (Ankara Üniv., D.T.C.F., Tarih Bl.) _____

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı : Ahmet KILIÇ

İmza :

ABSTRACT

THE LIFE, WRITINGS, CHARTER OF WAQF AND LIBRARY OF MEHMED EMIN VAHID PASHA

Kılıç, Ahmet

M.A, Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Hüseyin Çınar

June 2016, 138 pages

This study was prepared for the purpose of researching life, charter of waqf and the library of Mehmed Emin Vahid Pasha. Based on the idea that his writings and the reasons of establishing a library might not be accurately understood without researching life of Mehmed Emin Vahid Pasha, his life was researched in the light of archive documents and reference materials and his specific features were mentioned in the study. After the first part, charter of waqf and the writing lists were researched by transcribing and in conclusion the writings which are not survived till today were tried to be determined by comparison of the writings listed in the charter of waqf with current writing lists.

Keywords: Mehmed Emin Vahid Pasha, Library, Book, Writing, Kütahya, Awqaf, Waqf, Foundation, Charter of waqf.

ÖZET

MEHMED EMİN VAHİD PAŞA HAYATI, ESERLERİ, VAKFİYESİ VE KÜTÜPHANESİ

Kılıç, Ahmet

Yüksek Lisans, Tarih Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Hüseyin Çınar

Haziran 2016, 138 sayfa

Bu çalışma, Mehmed Emin Vahid Paşa'nın hayatını, vakfiyesini ve kütüphanesini incelemek üzere hazırlanmıştır. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın hayatını incelemeyen eserlerinin ve kütüphane kurma sebebinin tam olarak anlaşılamayacağı fikrinden hareketle, arşiv belgeleri ve başvuru kaynakları ışığında hayatı incelenmiş ve kendisine has özelliklerine çalışma içerisinde değinilmiştir. İlk aşamadan sonra vakfiye ve kitap listeleri transkribe edilerek incelenmiş ve son olarak da vakfiyelerde listelenen kitaplar güncel kitap listesi ile karşılaştırılarak günümüze intikal etmeyen kitaplar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Emin Vahid Paşa, Kütüphane, Kitap, Kütahya, Vakıf, Vakfiye.

Merhûme Anneme...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmaya baőlamamda ve tamamlamamda desteğini ve yönlendirmelerini esirgemeyen, danıőmanım Prof. Dr. Hüseyin ınar'a, aőiv belgelerine ulaőmam ve nasıl faydalanmam gerektiği konusundaki rehberliği nedeniyle Mevlt am'a, belgelerin transkripyonu ile redaksiyonunda derin bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım Ali akır'a, Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphane Müdürlüğü'ndeki çalıőmalarımda kolaylık sağlayan Mevlt etin ve Halil Kahraman ile çalıőmam süresince katkılarını esirgemeyen tüm mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ayrıca uzun süren tez yazım dönemimde kendilerine ayırmam vakitten almama ve ailevi görevlerimde meydana getirdiğim aksaklıklarına sabreden eőime ve çocuklarıma da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM: MEHMED EMİN VAHİD PAŞA	5
1. Hayatı	5
1.1. Fransa Elçiliği	6
1.2. İngiltere Murahhaslığı	7
1.3. Kütahya Sürgünü	9
1.4. İstanbul Görevleri	10
1.5. Vezir Rütbesi ile Paşa Olması ve Teke ve Hamid Mutasarrıflığı.....	10
1.6. Hanya ve Resmo Muhafızlığı	13
1.7. Sakız Muhafızlığı.....	14
1.8. Çeşme, Urla ve Afyonkarahisar İkameti	17
1.9. Halep Valliği.....	19
1.10. Eski İstanbul Mevkii Muhafızlığı ve Vefatı	20
2. Şahsiyeti	21
3. Eserleri.....	23
3.1. Sefâretnâme-i Fransa	23
3.2. Minhâcü'r-Rumât	27
3.3. Şerh-i Kasîde-i Dimyâtiye (Mirkât-ı Münâcaât)	28
3.4. Tarih-i Vak'a-i Cezire-i Sakız	28
3.5. Risâle-i Vahid Efendi (İngiltere Musâlahası Takrîri).....	29
3.6. Avrupa Ahvâline Ait Risâle (İcmâl-i Ahval-i Avrupa)	30
II.BÖLÜM: MEHMED EMİN VAHİD PAŞA KÜTÜPHANESİ.....	33
1. Kuruluşu	33
2. Kitabesi	35
3. Hizmet Binaları	36
4. Koleksiyonu.....	37
5. Kütüphanenin Şimdiki Durumu.....	38

III.BÖLÜM: KÜTÜPHANENİN VAKIFLARI VE KİTAPLARI.....	41
1. Vakfiyeler ve Kitaplar	41
1.1. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 Tarihli Kitap Vakfı	41
1.2. H. 19 Şevvâl 1226 / M. 6 Kasım 1811 Tarihli Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nde Kurulan Kütüphane Zemini Vakfı	54
1.3. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 19 Zilka'de 1226 / M. 5 Aralık 1811 Tarihli Nukud, Gayr-ı Menkul ve Kütüphane Vakfı	57
1.4. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 17 Şevvâl 1227 / M. 18 Ekim 1812 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar	67
1.5. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 17 Şa'bân 1228 / M. 15 Ağustos 1813 Tarihli Kitap Vakfı	77
1.6. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 21 Şevvâl 1228 / M. 17 Ekim 1813 Tarihli Zeyl Vakfiyesi	89
1.7. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 11 Safer 1229 / M. 2 Şubat 1814 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar	92
1.8. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın 29 Şevvâl 1230 / M. 4 Ekim 1815 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar	100
1.9. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın H. 23 Receb 1235 / M. 6 Mayıs 1820 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar	105
1.10. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın H. 25 Receb 1237/ M. 17 Nisan 1822 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar	107
1.11. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın H 1 Cemâziye'l-ülâ 1241 / M. 12 Aralık 1825 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar	109
2. Vakfedilen Kitapların Günümüzde Kütüphanedeki Kitap Koleksiyonları ile Karşılaştırılması	110
SONUÇ.....	114
KAYNAKÇA	116
RESİMLER	119

KISALTMALAR LİSTESİ

<i>a.g.b.</i>	: Adı geçen bölüm
<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser
<i>a.g.m.</i>	: Adı geçen makale
<i>a.g.md.</i>	: Adı geçen madde
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
HAT	: Hatt-ı hümayûn
İA	: MEB İslam Ansiklopedisi
M.	: Miladi
s.	: Sayfa
sr.	: Sıra
VD	: Vakfiye Defteri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

GİRİŞ

Kütüphaneler, kadim geleneklerde, kutsal metinlerin ve bu metinlerden ilham alınarak üretilen bilgi ve hikmet kaynaklarının saklandığı mekânlardır. Kadim geleneklerin yaşayan hafızası niteliğindeki kitaplar, kütüphaneler aracılığı ile yaşanan zamana ulaşmış ve geleceğe yine bu vasıta ile aktarılmıştır.

Kültürümüzde kütüphaneler, İslâm'ın toplumu yaşatma, toplumla yaşama eksenli zekât emrinin en güzel yorumu ve kadim geleneğimizin diğergamlık algısının sosyal hayata etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan vakıf kültürü ile hayat bulmuştur.

İslam coğrafyasında, Vahyin ilk ayeti olan “oku” emrine muhatap olanlar bilgi ve hikmet kaynaklarını üretme ve bu kaynakları saklama çabasına düşmüştür. Bu çabalar ise İslâm'ın karşılıksız vermeyi ifade eden zekât emrine muhatap olan, toplumun varlıklı kesimi tarafından finanse edilmiştir. Bu anlayış sayesinde, üretilen, saklanan ve ehlinin isifadesine sunulan kutsal bilgiye ve kutsalın bilgisine ulaşılacak yegâne mekânlar olan vakıf kütüphaneleri oluşmuştur.

Kütüphanecilik tarihi alanında çok kıymetli çalışmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmaların çoğu genel değerlendirmeleri içermekte, detaylı bilgiye değinmemektedir. Bu alandaki çalışmaları, ilgili tüm araştırmacılara rehber olacak olan İsmail E. Erünsal'ın eserleri, büyük bir tecrübe ve bilgi birikiminin aktarıldığı başucu kitaplarıdır. Bu çalışmada da bu başucu eserlerinden faydalanıldı.

Bu çalışmaya vakıf medeniyetinin kütüphanelere katkısının araştırılması çalışmalarına katkı sunmak amacıyla başlandı. Günümüze bir bilim dalı olarak ulaşan kütüphaneciliğin nüvesi niteliğindeki vakıf kütüphanelerinden günümüze ulaşan bir örnek ele alındı. Bu bağlamda ele alınan, Kütahya'nın önemli kültür miraslarından biri olan Vahid Paşa Kütüphanesi; vâkıfı, vakfiyesi ve koleksiyonu açılarından incelenerek, kütüphanecilik tarihine küçük de olsa bir katkı sağlandığını düşünürüz.

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın hayırseverliği yanında, aydın bir kişiliğe de sahip olduğu, kütüphanesinde, beş telif, bir çeviri ve şerh eserinin de bulunmasından

anlaşılmalıdır.¹ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine rastlayan görevleri sırasında yaşadıkları ve hizmetleri herkes için ibret kaynağı mahiyetindedir. Bu amaçla çalışmada yer verilen hayatı, şahsiyeti ve eserleri bölümünün “Târih-i Vak‘a-i Cezîre-i Sakız” kısmı için daha önce Fahri Maden ve Mustafa Eğilmez tarafından hazırlanarak yayınlanan “Vahid Paşa'nın Hayatı, Sakız Vak'ası” adlı eser, bu çalışma için en önemli başvuru kaynağı olmuştur.

Çalışmanın kütüphanecilik alanıyla ilgili yanı olan kitap listelerinin güncel liste ile kıyası ise birçok açıdan önem arzettiğinden dikkatli ve titiz bir çalışmayı gerektirdi. Vakfiyelerdeki kitap listelerinin hazırlanması sırasında detay içermeyen kitap isimlerinin, güncel listedeki detaylı kitap adları ile örtüştürülme çalışması bir hayli vakit aldı. Yazma eser kütüphaneleri dönemindeki isimlendirme / kataloglama tekniği ile günümüz isimlendirme / kataloglama tekniklerinin farklılık arzemesi durum tespiti yapılmasını zorlaştırmıştır.

Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 Tarihli Kitap Listesi'nin 9. sırasında “Tefsîr-i Ebu's-Suûd'un nisf-ı evveli, hüsn-i hatt-ı nesih kırmasıyla, kenarlı altın cedveli, 25 satır” ifadeleriyle kayıtlı olan kitap, Kütüphane'nin yazma eser listesin 04-1 nolu sırasında “İrşadü'l-Akli's-Selim ila Mezâyel-Kitabi'l-Kerim, yazarı Ebü's-Suud Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmadi, Ebü's-Suud, dili Arapça, yazıldığı yer Mekke, tarihi 981, nesih hatlı, ilk sahife tezhibli, 651 varak, 25 satır ve cilt özellikleri” bilgileri bulunmaktadır.

Vakfiyede bulunan listede Ebu's-Suûd Tefsiri'nin birinci cildi ifadesi bulunurken güncel listede Ebu's-Suûd'un Tefsiri için kullandığı isim kitap adı olarak yazılmıştır. Bu kıyaslama yapılırken “Ebu's-Suûd” ve “Tefsir” anahtar kelime olarak kabul edilmiş ve güncel listedeki tüm benzerlikler eşleştirilmiştir. İki anahtar kelimeyi de karşılayan birden çok kitap adı bulunması halinde cilt sayısı ve satır sayısı gibi diğer unsurlar da dikkate alınarak eleme yapılmış ve doğru sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere ikiliste arasındaki kataloglama usulündeki farklılık nedeniyle kitapların kıyaslanması uzun zaman aldığı gibi ulaşılan sonuç da kesin sonuç olamamıştır.

¹ Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi kayıtlarının incelenmesi sonucu, 1161 numarada kayıtlı Şerh-i Kasîde-i Dimyâtiyye adlı eserlerin hattat sütununda “Vahid Paşa”, 830 numarada kayıtlı Sefâretname-i Fransa adlı eserin hattat sütununda ise müellif hattı kayıtları bulunmaktadır. Diğer eserlerin hattat sütununda bir bilgi bulunmamaktadır. Bu eserlerin dijital kopyalarında yapılan incelemede de hattat kaydına rastlanılmadığından Mehmed Vahid Paşa'nın kendi hattı ile yazılıp yazılmadığı konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Bununla beraber, vakfiyelerde kaydedilmiş kitap adları esas alınarak karşılaştırma yapıldığından benzerliği bulunmayan eserler tespit edilmiştir. Bu nedenle, kayıp eserlerin bulunduğu üzücü bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kütüphanenin kuruluşundan sonra yaşanan kargaşa dönemlerinde ve Kütahya'nın işgali sırasında kütüphanenin ve kitapların güvenliği konusunun alt seviyelerde öneme haiz olmasına rağmen kütüphanenin bugüne ulaşmış olmasının büyük bir kazanç olduğu düşünülebilir.

Vakfiyelerde kaydedilen kitaplar arasından kayıplar tespit edilmesine rağmen, Kütahya halkının ilme ve öğrenmeye verdiği değer sayesinde kütüphane koleksiyonu sürekli artış göstermiştir.

Kitap listelerinin karşılaştırılması sonrasında 2 cilt basma, 73 cilt yazma olmak üzere toplam 75 cilt (74 adet) eserin, vakfiye listelerinde olmasına rağmen, güncel kitap listesinde bulunmadığı görülmüştür. Vakfiye ve kitap listesi transkripsiyonunda tablolarda listelenen kitapların sonuna italik olarak eklenen “*Yer no*” ibaresi, listedeki kitapların güncel listedeki sıra numarasını, numaradan önce yazılan “*basma*” ibaresi güncel basma eser listesindeki sıra numarasını göstermektedir. Güncel listede bulunamayan kitap adları listede kalın olarak yazılmış ve adlarının sonuna italik olarak “*Mevcut değil!*” ibaresi eklenmiş ve belirgin olması için satır koyu hale getirilmiştir.

Bu tespit için uzun bir zaman ayırmış olmakla birlikte, listedeki kitaplara ulaşarak bunların künyelerini birebir alamamamızdan kaynaklanan bazı yanlışlıklar olabilir. Kitapların eşleştirilmesi sırasında vakfiyede yazılı kitap isimleri ile mevcut kitap listesinde kayıtlı kitap isimlerinin asgari benzerlikler içermesi eşleştirme için asgari ölçü olarak belirlenmiştir. Bazı ciltler içerisinde birden çok eser bulunduğu aynı yer no listede bulunabilmektedir. Ayrıca vakfiye listesindeki bir eserin daha sonraki katkılar nedeniyle güncel listede birden çok yerde bulunuyor olması durumunda ise güncel listede verilmiş olan farklı liste numaraları da kitap adları sonunda birden çok numara verilmek suretiyle belirtilmiştir.

Yukarda verilen örnekte de görüldüğü üzere güncel listedeki kitap isimlerinde birden çok ibare geçmektedir. Vakfiye listesindeki kitaplarda da birden çok ibare bulunmaktadır. Bu çoklu ibareler içerisinden o kitabın bilinen adı olduğu tespit edilen kelime dikkate alınarak eşleştirme yapılmıştır. Bazı kitapların güncel kitap listesinde Vahid Paşa koleksiyonu haricinde başka kurum ya da kişilerden edinilen kitaplar arasında olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin zaman içinde kütüphaneden çıkarılan kitapların farklı

kütüphanelere teslim edilmesi veya farklı yollarla eline kitap geçen insanların kitabı tekrar bağış yoluyla kütüphaneye kazandırma düşüncesi olduğu söylenebilir. Bu durumdaki kitapların geldiği yer kaydı da kitap adlarının sonunda ita'lik olarak yazılan liste numaraları sonunda yine italik olarak (*Mollabey'den* gibi) belirtilmiştir.

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın vakfiyesinde özellikle belirttiği “taşra ihraç olunmaya” şartına gerek dikkat etmeyerek, gerekse istenmeyen bazı nedenlerle uyulmadığından veya kütüphanenin birçok kez yer değişikliği yaşamış olmasından kaynaklanan bu kayıplar aynı zamanda ulusal kültür mirasının kaybıdır.

Gerek ilmî gerekse sanatsal alanda her biri nadir eser olan kütüphane koleksiyonunda, üzerinde çalışılabilecek kıymetli eserler bulunmaktadır.

“Vâkıfın şartı şârinin nassı gibidir” ilkesinden hareketle, kütüphanedeki bir sayfanın bile kesinlikle dışarı çıkarılmaması hüküm altına alınmıştır. Bürokratik gücünü kullanarak kütüphaneden kitap çıkaranlar da “Allah'ın kahr ve adaletine havale” edilmiştir. Tüm bu hükümlere rağmen eserlerin kaybolmasına sebep olanlar vakfiye hükmü ile başbaşa kalacaklardır.

Mehmed Emin Vahid Paşa'yı ve kütüphanenin gelişerek bu güne ulaşmasını sağlayan tüm emektarları rahmet ve saygıyla yad ediyorum.

I. BÖLÜM

MEHMED EMİN VAHİD PAŞA

1. Hayatı

Asıl adı Mehmed olan Paşa'nın, mahlası Vahid'dir. Kütüphanesinde kullandığı mühüre "Vahid-i asr olan Seyyid Mehmed" ibaresini yazdırmıştır.² Mührün altına ise el yazısı ile "Emin" ibaresinin eklendiği görülmektedir (Resim 1).

Kilisli olup, doğum tarihi belli değildir. Bazı kaynaklarda babasının Kilisli bir Nusayrî olduğu belirtilir.³ Muhtemelen küçük yaşta iken babasının ölümü üzerine annesi Mahper Hanım ile birlikte İstanbul'a geldi.⁴ Annesinin burada bir baltacıyla evlenmesi münasebetiyle Mehmed Emin Vahid Efendi "Şehrî" (İstanbul) diye anıldı.⁵

Mehmed Emin Vahid Efendi, H. 19 Şevvâl 1226 / M. 6 Kasım 1811 tarihli vakıf belgesinde kendisini "es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi ibni'l-merhûm es-Seyyid el-Hâc Ömer Efendi" olarak tanıtmıştır (Resim 2).⁶ Ancak başka herhangi bir belgede babasının adının Ömer olduğuna ilişkin bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

Mehmed Emin Vahid Efendi, Kütahya'da kurduğu kütüphanenin vakfiyesine yazdırdığı "Seyyid Mehmed Vahid Efendi neclî'l-merhum Osman Efendi ibn Ali Ağa Hazretleri..." ifadesi ile babasının adını Ali Ağa oğlu Osman Efendi olarak kaydettirmiştir (Resim 3).⁷ Yukarıda bahsi geçen mushaf-ı şerife kendi el yazısı ile yazmış olduğu vakıf kaydındaki "Vâlidim cennetmekân mağfuru'n-nişân Osman Hulusi Efendi hattıyla muharrer olan iş bu Mushaf-ı Şerîf..." ifadelerinde de babasının adını Osman olarak

² Ali Çelik, "Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Temel İslâm Bilimleri ile İlgili Bazı Yazma Eserler", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1, Aralık 2000, s.16.

³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, Maarif Nezaret-i Celîlesi'nin Ruhsatıyla Tab Olunmuştur, c.4, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1357 (H.), s. 605.

⁴ Atilla Çetin, "Mehmed Emin Vahid Paşa", *DİA*, 28, s. 468 - 469.; Annesinin adının Mahper Hanım olduğu: BOA, *A.MKT.MHM*, 451/27. künyeli arşiv belgesinde bulunmaktadır.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul, 1932, s.129. – İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın bu eseri 1932 yılında yayımlandığından ismi *Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı* olarak yazılmıştır. Ancak 1934 yılından sonraki yayınlarında *Uzunçarşılıoğlu* olan lakabını *Uzunçarşılı* olarak soyadı kabul etmiş ve bundan sonra bu soyadı ile anılmıştır. Kitabın aslına sadık kalarak orijinal ismi kullanmak diğer eserleri ile örtüşmeyeceğinden yazarın ismini günümüzdeki haliyle; *İsmail Hakkı Uzunçarşılı* olarak kullanmayı tercih ettik.

⁶ VGMA, *Vakfiye Defteri (VD) 579*, sayfa (s.) 400, sıra (sr) 219.

⁷ VGMA, *VD 579*, s. 700, sr 295.

belirtmiştir (Resim 4).⁸ Aynı zamanda yine Osman Efendi hattıyla yazılan Şerh-i Vasiyetname-i Birgivi adlı eserin vakıf kaydından da baba adının Osman Hulusi Efendi olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.⁹

Mehmed Emin Vahid Efendi'nin babasının ismi olarak kayıtlara geçen "Osman Hulusi" adı Sicill-i Osmânî'de ve Uzunçarşılı'nın Kütahya adlı eserinde babalığının ismi olarak ifade edilmiştir. Baltacı olarak tarif edilen Osman Hulusi Efendi'nin H. 1193 / M. 1779 senesinde Saray'da kozbekçisi ve hattat olarak görev yaptığı da bilinmektedir.¹⁰

Mehmed Emin Vahid Efendi, iyi bir eğitim aldıktan sonra,¹¹ Maliye Kalemî'ne girmek suretiyle devlet hizmetine başladı. Burada ilerleme imkânı bulamadığından, bu görevden ayrılarak Zecriye Muhassılı oldu.¹² Bu esnada Galata Voyvodası Topal Halil Efendi'ye intisap etmek suretiyle,¹³ onun himayesinde ilerleyerek Zecriye Başkâtibi Muhassılı oldu.¹⁴

1.1. Fransa Elçiliği

Hafız İsmail Paşa'nın¹⁵ sadrazamlığı zamanında (H. 1220-1221 / M. 1805-1806) görevinden alınmış, onun ayrılmasından sonra yerine geçen (Said) Galip Mehmed Paşa'nın¹⁶ tevcihatında H. 1221 / M. 1806 yılında ise Mevkûfatçılığa getirilmiştir.¹⁷ Bu görevi esnasında, Osmanlı devlet adamlarının Napolyon ile ittifak arayışı çerçevesinde, elçi olarak Fransa'ya gönderilmiştir.¹⁸

Mehmed Emin Vahid Efendi, 1806 yılı sonlarından 1807 yılı sonuna kadar yaklaşık bir yıl süren bu elçiliği sırasında, ilk olarak Varşova'da Napolyon ile görüşmüş, ancak bu görüşmeden bir sonuç elde edememiştir. H. 21 Rebî'ül-evvel 1222 / M. 29 Mayıs 1807 tarihinde, III. Selim'in tahttan indirilip, yerine IV. Mustafa'nın geçtiği sırada Paris'te Napolyon'la ikinci kez görüşmekteydi. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin bu görüşmeleri,

⁸ Kur'an-ı Kerîm, Vahid Paşa Kütüphanesi, No:1. Mushafın iç kapağında "Vâlidim cennetmekân mağfuru'n-nişân Osman Hulusi Efendi hattıyla muharrer olan iş bu Mushaf-ı Şerîf Medîne-i Kütahya'da bina ve ihyâsına muvâfik olduğum kütübhâne-i münîfe vakf olarak vaz' olunmağla kırâ'at ve istinsah edenler müşâru'n-ileyh hazretlerini rahmet ile yâd eylemeleri mercûdur. Fî sene 1227." İfadeleri mevcuttur (Resim 1).

⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.129.; Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, No:335'te kayıtlı eser.

¹⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.129.

¹¹ Çetin, *a.g.md.* s.468 - 469.

¹² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.129

¹³ Mustafa Eğilmez, "Tarihî Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahit Paşa", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 5, Kütahya 2001, s. 552-562.

¹⁴ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

¹⁵ Hafız İsmail Paşa, bkz. Kemal Beydilli, "İsmail Paşa, Hafız", *DİA*, 23, s.116 – 117.

¹⁶ Galib Paşa, Mehmed Said, bkz. Orhan F. Köprülü, "Galib Paşa, Mehmed Said", *DİA*, 13, s.329.)

¹⁷ Eğilmez, *a.g.m.*, s.552.

¹⁸ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yayınlayan: Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1968, s.201.

İmparator'un ve Fransız bürokrasisinin Osmanlı aleyhindeki tutumları,¹⁹ Fransa'nın, Osmanlı ve İngiltere aleyhine Rusya ile ittifak yapması üzerine, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁰

Başarısız geçen bu görüşmeler sonrasında İstanbul'a çağrılan Mehmed Emin Vahid Efendi, deniz yolu ile geri döneceği sırada, Napolyon haber gönderip kendisi ile beraber kara yolu ile dönmesini istemiştir. Böylece Mehmed Emin Vahid Efendi'yi Avusturya ve Moskova savaşlarında yanında alıkoymuştur.²¹ Avusturya'ya kadar Napolyon ile birlikte seyahat eden Vahid Efendi, bu vesile ile hem Avrupa şehirleri hakkında izlenimlerini aktardığı "Sefâretnâme-i Fransa" adlı eserini yazmış, hem de İstanbul'a Napolyon'un faaliyetleri ve muharebeleri hakkında bilgiler aktarmıştır.²²

1.2. İngiltere Murahhaslığı

Mehmed Emin Vahid Efendi, Napolyon'un yanından ayrılarak H. Şevvâl 1222 / M. Aralık 1807 tarihinde İstanbul'a dönüşüyle Defter Emîni olarak görev yapmaya başladı.²³ Bu görevinde iken H. 21 Receb 1223 / M. 12 Eylül 1808 tarihinde "İngiliz Devleti ile Devlet-i Aliyye'nin bazı müzakeresine, Âsitane-i Aliyye'den Hâcegan-ı Dîvân-ı Hümâyun'dan sâbık Zecriye Emîni Mehmed Emin Vahid Efendi tayin ve Akdeniz Boğazı (Çanakkale Boğazı)'na elçisi ile ve murahhası ile müzakereye irsâl olundu."²⁴ Üç büyük Avrupa ülkesinin çıkar çatışmalarına ve bu sırada İstanbul'da vuku bulan "Alemdar Ayaklanması"na²⁵ rağmen, Mehmed Emin Vahid Paşa'nın çaba ve gayretleri sonucunda,²⁶ bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş durumunda olduğu İngiltere ile hem barış hem de ittifak şartlarını içeren Kal'a-i Sultânî (Çanakkale) Antlaşması²⁷ 18 Zilka'de 1223 / 5 Ocak 1809 tarihinde imzalanmıştır.²⁸

¹⁹ Yavuz Ercan, "Seyyid Emin Mehmed Vahit Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi, OTAM*, S.2, Ankara, Ocak 1991, ss.73-125.

²⁰ Fahri Maden, Mustafa Eğilmez, *Vahid Paşa'nın Hayatı, Sakız Vak'ası*, Roza Yayınları, İstanbul, 2012, s.5.

²¹ Ömer Câbi Efendi, *Câbi Tarihi*, Hazırlayan: Mehmed Ali Beyhan, c.I, Ankara, 2003, s.95, 548-549.

²² Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.6

²³ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

²⁴ Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, s.212.

²⁵ Alemdar Mustafa Paşa, bkz. Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", *DİA*, 2, s.364 – 365.

²⁶ BOA, *HAT*, 851/38110.

²⁷ Kal'a-i Sultânî Antlaşması'nın en önemli maddesi olan 11. maddede: *Halic-i Konstantiniyye'ye ba'zı Bahr-i Sefid ve Siyah boğazları dâhiline cenk sefinesi vürûdu fi'l-asl memnû' olmak hasebiyle ba'de izin vakt-i hazırda kangı düvel olur ise olsun iş bu usûl-i kadîme-i saltanat-ı seniyyeye ra'bet olunacak olduğundan İngiltere Devleti dahi bu usule ri'âyeti iltizam eyleye*. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Maarif Nezaret-i Celîlesi'nin Ruhsatnamesiyle (ikinci tab'), c.9, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1309 (M.1892), s.286.

²⁸ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.7.

Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Osmanlı lehine hazırladığı maddeleri içeren bu antlaşmanın imzalanmasını hazırlayan faktör Fransız - Rus yakınlaşmasıdır denilebilir. Rusya ile Fransa'nın 18 Rebî'ü'l-âhir 1222 H./ 25 Haziran 1807 M. tarihinde Tilsit'te²⁹ ve 21 Şa'bân 1223 H./ 12 Ekim 1808 M. tarihinde Erfurt'ta³⁰ antlaşma imzalamalarının Osmanlı - İngiliz antlaşmasına zemin hazırladığı inkâr edilemez bir gerçektir.

Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Osmanlı Devleti'ni temsilen imzalamış olduğu bu anlaşma ile birlikte Boğazların hukuksal durumu Osmanlı Devleti'nin tek taraflı işlemleriyle değil, iki taraflı antlaşmalarla düzenlenmeye başlanmıştır. Böylece olası bir Osmanlı - Rus yakınlaşmasında bile Ruslar'ın boğazları kullanım hakkı Osmanlı'nın inisiyatifine bırakılmamış olacaktı. Yani İngiltere'nin "boğazların savaş gemilerine kapalılığı" maddesini kabul etmesinin en önemli nedeni; Rusya'nın sıcak denizlere inmesini önlemek amacıyla, boğazların kapatılmasını bir Avrupa meselesi haline getirmek istemesidir. Böylece, Kal'a-i Sultânî Antlaşması'ndan sonra "Boğazlar Meselesi", uluslararası bir hâl alacaktır.³¹

Mehmed Emin Vahid Efendi, burada bulunduğu sırada İstanbul'a ulaşmak üzere Çanakkale Boğazı'ndan geçmek isteyen, İngiliz Elçisi'nin de aralarında bulunduğu, İngiliz gemilerinin boğazdan geçmesini engellemek suretiyle³² diplomatik bir başarı elde etmiştir.³³ İngiltere de bu duruma itiraz eder görünmekle beraber³⁴ karşı çıkmayarak, anlaşmaya meşruiyet kazandırmak üzere ilk adımını atmıştır.

İstanbul'un beklentisi doğrultusunda antlaşmanın imzalanması sonrasında yurda dönen Mehmed Emin Vahid Efendi, H. 9 Ramazân 1223 / M. 29 Ekim 1808 tarihinde Akdeniz Boğazı Muhafızı (Şamlı) Vezir Ragıp Paşa'nın maiyetine memur olarak tayin edildi.³⁵ Üç ay sonra, H. 8 Zilhicce 1223 / M. 25 Ocak 1809 günü "huzura çıkarılıp Samur Kürk giydirilerek kendisine senevî üç bin beş yüz, kethüdâsına senevî bin beş yüz fâizli birer sehm verildi."³⁶ Bunca iltifata nail olduğu halde Boğaz Muhafızı (Şamlı) Vezir Ragıp Paşa ile aralarında geçen olaylarda bazı davranışları olumsuz görüldüğünden

²⁹ Tilsit Antlaşması için bkz. Nihat Karaer, "Abdürrahim Muhib Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1806-1811) ve Döneminde Osmanlı- Fransız Diploması İlişkileri," *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi, OTAM*, Sayı 30, Ankara 2011, s.9.

³⁰ Erfurt Antlaşması için bkz. Karaer, *a.g.m.* s.14

³¹ Muharrem Dördüncü, "1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne Kadar Boğazlar Meselesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. III, Sayı 1 (Haziran 2001), s. 81-82

³² BOA, *HAT*, 851/38138.

³³ Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, c. I, s.326-327.

³⁴ Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, c. I, s.326.

³⁵ Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, c. I, s.260.

³⁶ Ahmed Cevdet Paşa, c.9, s.75.

cezalandırılması gereği hâsıl olunca Bursa’da ikâmete memur edildi.³⁷ Fransa’nın ricası üzerine,³⁸ taltîfen³⁹ H. Cemâziye'l-evvel 1224 / M. Haziran 1809 tarihinde Reîsülküttâb Vekili olmuştur.⁴⁰

1.3. Kütahya Sürgünü

Mehmed Emin Vahid Efendi dirayetli ve sadık karakterli bir devlet adamıydı. Bununla beraber İngiltere ile antlaşmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasının kendisine verdiği kibir nedeniyle, diğer devlet adamlarını küçümser tavırlar sergilemişti.⁴¹ Görevi sırasında gelen padişah fermanlarını, hayır niyeti ile bile olsa, tenkîd eden, devlette görev yapan bazı liyakatsiz memurların tayinat ve atıyyelerini, hazineyi korumak niyetiyle, vermeyen ve bu durumdan şikâyetçi olanları ezen biri olduğu iddia edilmişti. Bu iddiaların dikkate alınmasıyla üç ay sonra, H. 26 Şa‘bân 1224 / M. 6 Ekim 1809 tarihinde, hakkında çıkan fermanla Kütahya’ya sürgüne gönderilmiştir.⁴²

Vahid Paşa Kütüphanesi’nin kuruluş çalışmaları da bu tarihe dayanır. Kütahya’da ne kadar kalacağı belli olmayan Mehmed Emin Vahid Efendi, buradaki çok sayıda talebe ve hocanın kitap sıkıntısı çektiğini görünce bir kütüphane tesisine karar verir⁴³ ve kütüphane H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 tarihinde halkın istifadesine açılır.⁴⁴ II. Mahmud döneminde kurulan kütüphaneler arasında en önemlisi Vahid Efendi’nin Kütahya’da kurduğu kütüphanedir.⁴⁵

Mehmed Emin Vahid Efendi bir yandan bina inşası ile ilgilenirken bir yandan da; “Kütübhâne binâ oluncaya deġin cümle ma‘rifet ve ma‘rifet-i şer‘le medîne-i mezbûrede vâki‘ merhûm ve maġfuru’n-leh Sultan Yıldırım Bayezid Hân Câmi‘-i Şerîfi mihrabının sol cânibinde maksûrede vâki‘ dolab derûnuna vaz‘⁴⁶ ettiği kitapları, H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 tarihli kitap listesi ile ilim ehlinin istifadesine sunmuştur.

Mehmed Emin Vahid Efendi’nin Kütahya’da kütüphane kurma amacını, H. 19 Zilka‘de 1226 / M. 5 Aralık 1811 tarihli vakfiyesindeki “hasbe’t-takdîr bir müddet ikâmete me’mûr olduğum Anadolu’da vâki‘ Kütahya Kasabası makarr-ı tullâb ve me‘va-yı ulemâ-

³⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, c. 9, s.76.

³⁸ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.8.

³⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.130.

⁴⁰ Çetin, *a.g.md.* s.468 - 469.

⁴¹ BOA, *HAT*, 1170/46294.

⁴² Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, c.9, s.122.; Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, c.I, s.550, s.556.

⁴³ İsmail E. Erünsal, “Vahid Paşa Kütüphanesi”, *DİA*, 42, s.437 - 438.

⁴⁴ VGMA, *VD 579*, s. 706, sr. 296.

⁴⁵ İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri: Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s.276.

⁴⁶ VGMA, *VD 579*, s. 706, sr. 296.

yı zevi'l-erbâb idüğü meşhûr bâsıra-i yakînîm ve cümlesi fikdân-ı kütüb-i âliye ve âliyye⁴⁷ ile giriftar-ı ıztırâb oldukları manzûr-ı hakikat-bînîm olduğuna binâen belde-i mezkûrede bir kütübhâne inşa'sına niyyet-i halisa olunmuş idi"⁴⁸ ibaresinden öğreniyoruz.

Kütüphanenin, Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii / Kütahya Ulu Camii / Cami-i Kebir'de⁴⁹ kurulduğunu ise H. 21 Şevvâl 1228 / M. 17 Ekim 1813 tarihli vakfiyesindeki; "Medine-i Kütahya'da vâki' Câmî'-i Kebîr-i Sultan Yıldırım Bayezid Han ittisâlinde mukaddemen binâ ve inşa'sına muvaffak olduğum kütübhâne vakfımın"⁵⁰ ibaresinden öğrenmekteyiz (Resim 5 ve 6).

Vahid Efendi bu tarihten sonra gerek görev başındayken gerek azledilmiş olduğu dönemlerde, bulunduğu yerlerden kütüphanesine birçok eser göndererek koleksiyonunu zenginleştirmiştir.⁵¹

1.4. İstanbul Görevleri

Vahid Efendi, Kütahya'daki iki yıla yakın mecburi ikametinin ardından H. Ramazân 1226 / M. Ekim 1811 tarihinde affedilerek Tophane Nazırlığı'na getirilmiştir.⁵² Nazırlığı sırasında, Hünkâr Köşkü'nün yapımıyla ilgilenmiştir.⁵³ Sultan II. Mahmud, H. 13 Şevvâl 1226 / M. 31 Ekim 1811 günü saat yedi buçukta askerinin savaşa hazır olup olmadığını bizzat müşahede etmek ve Vahid Efendi'yi de yeni görevi başında görmek niyetiyle Tophane'yi teftiş etmiş, yapılan tatbikatlar sonucunda askerlerin göreve hazır oldukları kanaatine varmıştır.⁵⁴

Mehmed Emin Vahid Efendi, bir yıllık Tophane Nazırlığı'ndan sonra H. Şevvâl 1227 / M. Kasım 1812 tarihinde Tersane-i Amire Eminliği'ne tayin edilmiştir.⁵⁵ Tersane'de yapılacak kalyon için ihtiyaç olan keresteyi Kocaeli'nden getirterek çalışmalarına başlamıştır.⁵⁶

⁴⁷ Burada kullanılan âliye; bir şeyin en yukarısı, tepesi anlamını içermekte olup kütüb-i âliye; yüksek, yüce kitaplar anlamında kullanılmıştır. Âliyye ise alete mensup anlamını içermekte olup, kütüb-i âliyye; teknik kitaplar anlamında kullanılmıştır. (bkz. Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle*, Ankara, 2005, 22. bs., s. 29.)

⁴⁸ VGMA, *VD 579*, s. 700, sr. 295.

⁴⁹ Kütahya'da bulunan Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii aynı zamanda Kütahya Ulu Camii ve Cami-i Kebir adlarıyla da bilinmektedir. Bu isimlerin sürekli bir arada kullanılmaları tez akışını bozacağından, anılan caminin ismi, vakfiye metni hariç, tez metninde Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii olarak kullanılacaktır.

⁵⁰ VGMA, *VD 579*, s. 694, sr. 292.

⁵¹ Erünsal, *a.g.e.*, s.277

⁵² Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.9; Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, II, s.798.

⁵³ Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, II, s.863

⁵⁴ Ömer Câbi Efendi, *a.g.e.*, c.II, s.803

⁵⁵ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605; Câbi Ömer Efendi, *a.g.e.*, c.II, s.909.

⁵⁶ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.9.

1.5. Vezir Rütbesi ile Paşa Olması ve Teke ve Hamid Mutasarrıflığı

Mehmed Emin Vahid Efendi, H. 17 Receb 1228 / M. 16 Temmuz 1813'te Antalya yöresi ayanı Tekeli İbrahim'in idam tarihinden sonra adamlarını yakalamak ve mirasını müsadere etmek üzere görevlendirildi. Bu arada İstanbul'dan ve rakiplerinin gözlerinin önünden uzaklaştırılmak amacıyla, kendisine H. 4 Ramazân 1229 / M. 20 Eylül 1814 tarihinde vezirlik rütbesi verilerek, Teke ve Hamid sancakları mutasarrıflığı tevdi edilmiştir.⁵⁷ Böylece Mehmed Emin Vahid'in paşalık dönemi başlamış oldu.

Kaptan-ı Deryâ Hüsrev Paşa⁵⁸ ve bölgenin ileri gelenleri, Mehmed Emin Vahid Paşa'ya yardımcı olmaları ve Tekeli'nin mallarını eksiksiz yazdırmaları hususunda uyarıldıkları hatt-ı hümayun gereğince hareket etmişler ve görevlerini hakkıyla yerine getirdiklerini Bâbiâli'ye haber vermişlerdir.⁵⁹

Antalya'ya görevli olarak gönderildikten sonra uhdesine Teke ve Hamid sancaklarının tevcihine teşekkür ederek görevine başlayan Mehmed Emin Vahid Paşa, eski cizye muhasebecisi Necib Efendi'nin kendisine kapı kethüdası tayinini talep etmiştir.⁶⁰ Tekelioğulları'nın mallarının kaçırılmadan müsadere edilmesi için gerekli tedbirleri almak üzere ailenin bir bölümü Selanik'e, bir bölümü de İzmir'e⁶¹ ve Tekelioğlu'nun hazinesi ile defterleri hazinedarıyla birlikte İstanbul'a gönderilmiştir.⁶²

Mehmed Emin Vahid Paşa, Tekelioğlu İbrahim'in zulmünden civar bölgeye dağılmış olan ahalinin geri dönmesini sağlamıştır. Ahalinin devlete olan borcunu taksitlendirerek tahsilâtını yapmış, ortada kalan eşyaları sahiplerine teslim etmiş ve H. 1227 / M. 1812 senesi iltizam ve pamuk ipliği bedellerinin tahsilâtını da yapmıştır.⁶³

Mehmed Emin Vahid Paşa, Teke bölgesinin düzene konulmasını müteakip H. 7 Safer 1230 / M. 19 Ocak 1815 tarihindeki talebi neticesinde tarafına gönderilen özel fermanla⁶⁴ civar bölgelerde zulmüne devam eden Hacı Osmanoğulları'nı da bölgelerinden başka yere göndermek suretiyle bertaraf etmiştir.⁶⁵ Bölgedeki ilmiye cihetini, görevleri hak edenlere vermek suretiyle düzene koymuştur. Bu görevlerin düzensizliği sebebiyle

⁵⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.130.; Çetin, *a.g.md.*, s. 468 - 469.

⁵⁸ Hüsrev Paşa, bkz. Halil İnalçık, "Hüsrev Paşa, Koca", *DİA*, 19, s. 37 – 40.

⁵⁹ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.9.

⁶⁰ BOA, *HAT*, 1225/47871; BOA, *HAT*, 1224/47859.

⁶¹ BOA, *HAT*, 1225/47870; BOA, *HAT*, 250/12468.

⁶² BOA, *HAT*, 279/16481; BOA, *Cevdet Darbhane*, 13/623.

⁶³ BOA, *Cevdet Maliye*, 650/26614; BOA, *Cevdet Dahiliye*, 76/3780.

⁶⁴ BOA, *HAT*, 1225/47862.

⁶⁵ BOA, *HAT*, 1224/47850.

kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalan cami ve mescitleri ihya etmiş ve bölgede şeriat ahkâmının icrasını sağlamıştır.⁶⁶

Mehmed Emin Vahid Paşa burada bulunduğu sırada; Antalya Kalesi'nde mevcut top kundaklarının tamiri, mühimmat temini, Isparta Hükümet Konağı'nın tamiri gibi vazifeleri görmüştür.⁶⁷ Alâiye Mutasarrıfı Ali Paşa'nın kanunsuz icraatını H. 29 Zilhicce 1230 / M. 2 Aralık 1815 tarihinde ortadan kaldırmış ve Hamid eski Mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın kalan borcunun tahsilatı için H. 28 Şa'bân 1231 / M. 24 Temmuz 1816 tarihli bir hükümle görevlendirilmiştir.⁶⁸ Menteşe Mutasarrıfı Reşid Paşa'yı,⁶⁹ H. 2 Ramazân 1229 / M. 18 Ağustos 1814 tarihinde Antalya muhafızlığı ile görevlendirmek gibi önemli birçok hizmeti de yerine getirmiştir.

Ayrıca Mehmed Emin Vahid Paşa bu görevi sırasında, Şam'a gitmek üzere başladığı yolculuğu sırasında fırtına sebebiyle Marmaris'e çıkarak karadan Antalya'ya gelen Darüssaade Ağası Amber Ağa'yı ağırlamıştır. Böyle önemli bir misafir ağırladığını; Amber Ağa'yı gemi buluncaya kadar bir müddet misafir edeceği, ikram ve ihtiramda kusur olunmayacağına dair H. 15 Safer 1231 / M. 16 Ocak 1816 tarihli Sadaret'e yazdığı tahrirattan anlaşılmaktadır.⁷⁰

Mehmed Emin Vahid Paşa burada bulunduğu sırada Dersaadet'le bağlantısını hiç koparmamış, bu sıralarda baş gösteren Sırp İsyanı konusunda emir buyrulursa yardımcı olabileceğini H. 29 Zilka'de 1229 / M. 12 Kasım 1814 tarihli bir yazıyla Dersaadet'e bildirmiş,⁷¹ aynı zamanda Mısır'da meydana gelen gelişmelerden merkezi hükümeti H. Şevvâl 1230 / M. Ekim 1815 tarihinde birkaç kez haberdar etmiştir.⁷²

Mehmed Emin Vahid Paşa kendisine tevdi edilen devlet hizmetlerini başarılı bir şekilde yerine getirmiş olduğundan gelirine ek olarak, H. 29 Zilka'de 1229 / M. 12 Kasım 1814 tarihinde Karakoyunlu Cemaati Mukâtaası⁷³ ve H. 18 Zilka'de 1230 / M. 22 Ekim 1815 tarihinde Teke Sancağı Mukâtaası'ndan ipek kantarı, mancılık, bez, aba damga vergisi mukâtaası ihale edilmiştir.⁷⁴ Ayrıca on iki çiftliğin emaneten idaresi de Paşa'ya

⁶⁶ BOA, *Cevdet Adliye*, 49/2956.

⁶⁷ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.10.

⁶⁸ BOA, *Cevdet Maliye*, 748/30493.

⁶⁹ Reşid Paşa, bkz. Kemal Beydilli, “Reşid Mehmed Paşa”, *DİA*, 35, s.12 – 14.

⁷⁰ BOA, *HAT*, 636/31354.

⁷¹ BOA, *HAT*, 1127/45029.

⁷² BOA, *HAT*, 737/34951; BOA, *HAT*, 743/35152; BOA, *HAT*, 743/35176.

⁷³ BOA, *Cevdet Maliye*, 305/12450.

⁷⁴ BOA, *Cevdet Maliye*, 250/10347.

bırakılmıştır.⁷⁵ Teke Sancağı Mutasarrıflığı'nda iken de Kütahya'daki kütüphanesini ihmal etmemiş ve kütüphaneye buradan kitap göndermiştir.⁷⁶

Mutasarrıflığı sırasında Mehmed Emin Vahid Paşa'nın, Isparta'da halktan zorla para toplamak suretiyle zulmettiğine dair bir haber alınmış, durumun gizlice araştırılması için H. 29 Zilhicce 1230 / M. 2 Aralık 1815 tarihinde bir hatt-ı hümayûn gönderilmiştir.⁷⁷ Yapılan incelemede, Nasuhoğlu Süleyman Ağa'nın ahaliye zulmederek para topladığı Isparta halkının beyanıyla doğrulanmış, Süleyman Ağa Bursa'ya sürülmüş, Mehmed Emin Vahid Paşa'nın bu olayla ilgisi olmamasına rağmen görev yeri değiştirilmiştir.⁷⁸

1.6. Hanya ve Resmo Muhafızlığı

Mehmed Emin Vahid Paşa bu olaydan sonra, H. 29 Şevvâl 1231 / M. 22 Eylül 1816 tarihinde Dâhiliye Nezareti emri üzerine Hanya ve Resmo (Girit Adası – Resim 6) Muhafızlığı'na getirilmiştir.⁷⁹ Bölgede zuhur eden eşkıyaları bertaraf eden Paşa, Hanya Kalesi'nin tamiratını tamamlamış ve mühimmatının muhafazasını da temin etmiştir.⁸⁰

Hanya Muhafızı Mehmed Emin Vahid Paşa ve Kandiye Muhafızı Sadr-ı Esbak Hilmi İbrahim'e; üretilen zeytinyağlarının başka yerlere gönderilmemesi, tamamının İstanbul'a gönderilmesi H. 29 Ramazân 1233 / M. 2 Ağustos 1818 tarihli bir emirle bildirilmişti.⁸¹ Ancak bu emrin uygulanmasına oradaki mukataa sahipleri yanaşmamış, Mehmed Emin Vahid Paşa da kendisine karşı gelindiğini, hatta kendi aleyhine bir tertip düzenlendiğini bildirmiştir.⁸² Mukataa sahiplerinin karşı çıkmalarına rağmen Mehmed Emin Vahid Paşa emri uygulamaya devam etmek isteyince, halk ayaklanarak Paşa'nın sarayını basmış ve kendisini de esir almıştır.⁸³ İşleri suhulet ve sükûnetle halledemediği için Paşa'nın vezirliği elinden alınmış ve H. 29 Zilhicce 1235 / M. 7 Ekim 1820 tarihinde İstanköy Adası'na gönderilmiştir.⁸⁴

⁷⁵ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.12.

⁷⁶ BOA, *EV.HMH.d.*, 8402.

⁷⁷ BOA, *HAT*, 1531/42.

⁷⁸ BOA, *HAT*, 1443/59325.

⁷⁹ BOA, *Cevdet Dahiliye*, 211/10525.

⁸⁰ BOA, *Cevdet Askeri*, 387/15980.

⁸¹ BOA, *Cevdet Belediye*, 36/1761.

⁸² BOA, *HAT*, 753/35554; BOA, *HAT*, 750/35427.

⁸³ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.13.

⁸⁴ Mehmed Süreyya, *a.g.e.* “235 de ref'i vezâretle Sakız'da muk'îm oldu” ifadesi bulunsa da; Uzunçarşılı'nın *a.g.e.* s.130 4. dipnotunda da açıklandığı üzere “[Kütüphanesindeki] (Esmâü'l-Hüsna Kasidesi) tercemesinden ve (Tarih-i vaka-yı Sakız) isimindeki eserinden İstanköy'de ikâmet ettiği” anlaşılıyor.

Bu sıralarda Osmanlı iç siyasetindeki karışıklığı fırsat bilen Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa,⁸⁵ bağımsız bir prenslik edasıyla Rusya, Avusturya ve Fransa ile ikili ilişkiler geliştirmekteydi. Aynı zamanda saldırgan tutumlarla nüfuz artırma çalışmaları sergileyen Tepedelenli Ali Paşa'nın tedibi zorunlu görülüyordu.⁸⁶ H. 10 Şa'bân 1235 / M. 23 Mayıs 1820 tarihinde Tepedelenli Ali Paşa'nın Rumlarla yaptığı toplantıda kıvılcımlanan Rum isyanı, Ali Paşa'nın Yanya Kalesi'ndeki direnişi sırasında uygun zemin bulmuş ve Mora'da kalmayarak yayılmıştı.⁸⁷

1.7. Sakız Muhafızlığı

Tepedelenli Ali Paşa'nın, oğlu Veli ile birlikte Cemâziye'l-ahir H. 1235 / M. Mart 1820 tarihinde görevinden azli,⁸⁸ isyanını açığa vurmasına sebep olmuştu. Ali Paşa'yı tedible görevli Hurşid Paşa⁸⁹ yola çıkmış ve Ali Paşa'yı Yanya Kalesi'ne sıkıştırmıştı. Bu sırada Mora İsyanı belirtilerinin adalara da sirayet etmesi endişeleri üzerine tedbir alınması zarureti hâsıl olmuştu.⁹⁰ Mehmed Emin Vahid Paşa H. Rebî'ü'l-evvel 1236 / M. Aralık 1820'de "delil ve tüfenkçi ve sekban ve sair güruhtan sekiz yüz kadar dairesi halkıyla" Sakız Adası Muhafızlığına tayin edilmiş ve daha sonra vezirlik rütbesi kendisine iade edilmiştir.⁹¹ İsyân propagandasının başlamasından yedi ay kadar sonra Sakız'a tayin olunan Mehmed Emin Vahid Paşa buraya geldiğinde, diğer adalardan gelen isyancıların kışkırtmaları neticesinde burada da hareketliliğin başladığını görmüştü.⁹²

Yanya Kalesi'ndeki iki yıla yakın direnişin ardından çıkan çatışma neticesinde H. 22 Cemâziye'l-evvel 1237 / M. 14 Şubat 1822 tarihinde Ali Paşa ölü ele geçirilmiş, ancak bu zaman zarfında fırsat kollayan Moralı Rumların isyanı yaygınlık kazanmıştı.⁹³

Nihayet Balkan ülkelerinin katkısı, Avrupa ülkelerin desteği neticesinde isyan kontrol edilemeyecek boyuta ulaşmıştı. Ali Paşa'nın ortadan kaldırılması isyanı bitirmemiş aksine aradan geçen sekiz aylık süre zarfında Mora'nın idaresi tamamen kontrolden çıkmış, H. 12 Cemâziye'l-ahir 1236 / M. 17 Mart 1821 tarihinde isyan başlamıştı.⁹⁴

⁸⁵ Tepedelenli Ali Paşa, bkz. Kemal Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa", *DİA*, 40, s.476 – 479.

⁸⁶ H. 1232 / M. 1817 yılı hesabıyla kendisinin yıllık geliri 4-5 milyon kuruş, kendisi hariç üç oğlunun yıllık gelirleri ise 7 milyon kuruş (600.000 sterlin) civarındaydı. Bkz. Beydilli, *a.g.md.*, s.477-478.

⁸⁷ Beydilli, *a.g.md.*, s.477.

⁸⁸ BOA, *HAT*, 1550/23.

⁸⁹ BOA, *HAT*, 300/17831.

⁹⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.130.

⁹¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.130; Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605; BOA, *HAT*, 928/40297.

⁹² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.130.; Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı", *Osmanlı - 2- Siyaset*, Yeni Türkiye Yayınları, c.2, Ankara, 1999, s.88. Sezer, *a.g.m.*, s.88.

⁹³ BOA, *HAT*, 400/21018; Beydilli, *a.g.md.*, c.40., s.476.

⁹⁴ Sezer, *a.g.m.*, s.91.

H. 29 Zilhicce 1236 / M. 27 Eylül 1821 tarihinde bilinmeyen bir nedenle Kaptan-ı Derya Nasuh-zâde Ali Paşa, Mehmed Emin Vahid Paşa'nın Mora'ya gitmesi yerine Abdi Paşa için emir verilmesini talep etmişse de “civarda yerine konacak münasibi olmadığından” bu talebin yerine getirilemeyeceği tarafına bildirilmiştir.⁹⁵

H. 19 Safer 1237 / M. 15 Kasım 1821 tarihli bir hatt-ı hümayunla Limni, Sakız ve İstanköy muhafızları “Rumların isyanına binâ'en hiçbir ferdin ecnebi gemileriyle Akdeniz ve Karadeniz tarafına firar edememeleri ve berren Rumeli tarafına reayanın firar etmemesi ve sair hususata ihtimam olunması” konusunda uyarılmışlardı.⁹⁶

Muhafızlığa getirilen Mehmed Emin Vahid Paşa'nın maiyetine H. 13 Cemâziye'l-ahir 1237 / M. 7 Mart 1822 tarihinde nüzul emini olarak hâcegândan Ahmed Efendi,⁹⁷ kendisine yardımcı olmak üzere sahildeki bazı kuvvetler, iki cerrah ve bazı ilaçlarla beraber Sığla Sancağı mütesellimi İlyas-zâde İlyas Ağa ve İstanköy'den bir miktar asker verilerek desteklenmiştir.⁹⁸ Sakız halkının hariçten gelen asilere katılarak isyanı sürdürmeleri neticesinde, Paşa da asilerle mücadele ederek Sakız'ı müdafaaya karar vermişti.⁹⁹

Mora'da asilere destek veren Fransa, Sakız'da Mehmed Emin Vahid Paşa'ya yardım teklifinde bulunmuştu. Paşa ise Fransa elçiliği sırasında Fransızlar'ın diplomatik dillerini Napolyon ile görüşmeye gönderildiği elçiliği nedeniyle iyi bilmekteydi. Bu elçilik görevi sırasındaki gözlemlerini, yazdığı mektuplarla İstanbul Hükümetine de bildirmişti. Mehmed Emin Vahid Paşa bu tecrübelerine dayanarak “Fransızlara güvenerek bir savaşa başlanılamayacağı”nı düşünmekteydi. Bu nedenle devletinin vakarını muhafaza etmek üzere “her şeyimiz mükemmeldir” diyerek Fransa'nın yardım teklifini kabul etmemiştir.¹⁰⁰

Mehmed Emin Vahid Paşa muhafızlığa geldiği andan itibaren çeşitli tedbirlerle Sakız Adası'nın askeri kuvvetini ve mühimmatını takviye ederek tedbirler almıştı. Ancak İzmir'den Sakız muhafazasına tayin olunan beş yüz neferden yüz nefer halk içinde taşkınlık çıkararak reayadan beş-altı kişiyi darb ve idam ettiklerinden adadan

⁹⁵ Nasuh-zâde Ali Paşa; II.Mahmud tarafından 1821 yılında Kaptan-ı Derya olarak tayin edilmiş, 21 Nisan 1822 tarihinde gemisinde çıkan bir yangın sırasında üzerine devrilen direğin altında kalmak suretiyle vefat etmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.130.; BOA, *HAT*, 867/38582; *HAT*, 885/39112; *HAT*, 885/39124.

⁹⁶ BOA, *Cevdet Askeri*, 704/29543.

⁹⁷ BOA, *Cevdet Askeri*, 926/40045. Sakız Muhafızı Vahid Paşa maiyetine Hâcegândan Ahmed Efendi nüzul emini nasb olunmuş ve aynı zamanda uhdesine darphaneden 50.000 kuruş tahsis edilmiştir.

⁹⁸ BOA, *Cevdet Askeri*, 839/35792; *Cevdet Askeri*, 284/11815; *HAT*, 928/40297.

⁹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.130.

¹⁰⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*

uzaklaştırıldılar.¹⁰¹ Zamanında tedbirlerini alan Mehmed Emin Vahid Paşa, Sisamlı Rum bir isyancı önderliğinde Sisam, İpsara ve Çamlıca adalarından irili ufaklı 130 gemiyle 6.000'e yakın isyancının adayı basarak kaleyi kuşatması üzerine adadaki Müslümanları kaleye aldı ve 23 Mart – 11 Nisan arasında 19 gün süren muhasara sırasında şiddetli çatışmalar oldu.¹⁰² Asilerin kaleyi muhasaraları, manastırlara kadar yağmalamaya başlamak suretiyle adayı işgale başlamalarının¹⁰³ ardından şahsi gayretleri ve Kaptan-ı Derya Nasuh-zâde Ali Paşa'nın yardımlarıyla isyan bastırılmış, muhasara kaldırılmıştı. Sakız'daki isyana destek veren ada Metropolit'i idam edilmiş ve isyana katılan asilerin elebaşlarının kelleleri alınarak H. 21 Receb 1237 / M. 13 Nisan 1822 tarihinde Bâbîâlî'ye gönderilmek suretiyle isyanın bastırıldığı haber verilmiştir.¹⁰⁴ İsyân bastırılmış, birçok esir ve yüklü miktarda ganimet elde edilmiş¹⁰⁵ ancak bazı yüksek yerlere kaçan isyancılarla küçük çaplı çatışmalar sürmüştü.¹⁰⁶

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın bu muhasara sırasında Sakız'ın büyük tüccarlarının İpsara adasına kaçtığı bilgisi üzerine Kaptan Paşa'dan birkaç gemi isteyerek İpsara adasını da muhasara etmek istemesine karşı çıkan Ali Paşa bu isteği yerine getirmemiş, zaten araları açık olan iki paşa birbirlerini Bâbîâlî'ye şikâyet etmişlerdi.¹⁰⁷

Muhasaranın kaldırılmasından sonra çatışmalara katılan asilerden bir grup, ada açıklarında demirleyen Nasuh-zâde Ali Paşa'nın gemisini bir gece yarısı baskısıyla ateşe vererek yakmıştır. Yangın sırasında yanan direklerden birinin üzerine düşmesi sonucunda da Nasuh-zâde Ali Paşa H. 29 Receb 1237 / M. 21 Nisan 1822 tarihinde hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁸ Ali Paşa'nın vefatı üzerine, askerlere Çeşme Muhafızı Abdi Paşa kaptan tayin edilerek eşkıya ortadan kaldırılmıştır. Paşa, Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın eşyasını zabt için memur tayin etmiş, cenazesini de kale içine defn ettirmiştir.¹⁰⁹

¹⁰¹ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.14.

¹⁰² Ali Fuat Örenç, "Sakız Adası", *DİA*, 36, s. 6 – 10.

¹⁰³ BOA, *HAT*, 929/40305.

¹⁰⁴ BOA, *HAT*, 879/38923; *HAT*, 494/24277; *HAT*, 932/40382; *HAT*, 897/39476.

¹⁰⁵ BOA, *HAT*, 494/24277.

¹⁰⁶ Ali Fuat Örenç, *a.g.md.*

¹⁰⁷ BOA, *HAT*, 879/38924; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.131; Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.16.

¹⁰⁸ BOA, *HAT*, 942/40668; *HAT*, 867/38582; Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.131'de *Vahid Paşa'nın Ali Paşa'ya kasten muavenet etmediğini Ali Paşa'nın torunu Mahruki-zâde Cafer Bey merhum aile ananesine istinaden söylemiş* dipnotunu düşmüştür.

¹⁰⁹ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.17.

İsyan bastırılıp sükûnet sağlandıktan sonra taşkınlık göstererek ahaliye zulmeden askerlerin adadan gönderilmesini talep etmiş olmasına rağmen, yapılan zulmün bedeli Mehmed Emin Vahid Paşa'ya çıkarılmıştır.¹¹⁰

Mehmed Emin Vahid Paşa, Sakız'da ortam yatıştıktan sonra isyanın çıkmasından, askerlerin yağmalama hareketlerinden, Kaptan-ı Derya Nasuh-zâde Ali Paşa'nın öldürülmesinden ve halka zulmedilmesinden sorumlu tutulmuştu.¹¹¹ Hakkında sürekli şikâyetlerin de vuku bulması nedeniyle askerinin ve halkın hallerinden ve bu durumdan kendisi de rahatsız olmuştu.¹¹² Nihayetinde Sakız'ın havasıyla uyum sağlayamama gerekçesiyle, H. 19 Şevvâl 1237 / M. 9 Temmuz 1822 tarihli bir yazıyla, Anadolu'da başka bir yere naklini talep ederek Sakız'dan ayrılma isteğini hükümete bildirmiştir.¹¹³

1.8. Çeşme, Urla ve Afyonkarahisar İkameti

Sicill-i Osmânî'de "1234'te istifa eyledi Şevvâl'inde Urla'da iken vezâreti alınıp Alâiye'ye teb'id eyledi"¹¹⁴ ifadesi bulunsa da, burada tarihin yanlış düşüldüğü aşikârdır. Zira arşiv kayıtlarına göre, Mehmed Emin Vahid Paşa H. 17 Şevvâl 1237 / M. 7 Temmuz 1822 tarihinde Çeşme'ye geçmiş ve buradan Sadaret Kaymakamı'na gönderdiği mektupta, "kendisine, beyhude süründürülmeyerek bir memuriyet verilmesi ricası"nı iletmiştir.¹¹⁵ Mehmed Emin Vahid Paşa'nın vezaret görevi, Nasuh-zâde Ali Paşa'ya yardım etmemesi sebep gösterilerek, elinden alınmış, o da Çeşme'den Urla'ya geçmiştir.¹¹⁶

Mehmed Emin Vahid Paşa, Kütahya ya da Afyonkarahisar'a tayin edilmesi talebinde bulunmuştur. Bu talebi doğrultusunda Afyonkarahisar'da ikâmeti uygun görülen Paşa H. 5 Cemâziye'l-evvel 1238 / M. 17 Ocak 1823 tarihli bir tahriratla Babıali'ye teşekkür etmiştir.¹¹⁷ İki ay kadar sonra Afyonkarahisar'a gitmek üzere yola çıkmıştır. H. 23 Cemâziye'l-ahir 1238 / M. 7 Mart 1823 tarihinde Afyonkarahisar'a giderken Burdur'a uğrayıp merhûme hanımından kendisine miras kalan Hacılar Değirmeni adıyla bilinen değirmeni Kütahya'da kurmuş olduğu Kütüphane Vakfı'na dâhil etmiştir.¹¹⁸ Bu arada

¹¹⁰ BOA, *HAT*, 884/39067; *HAT*, 853/38209.

¹¹¹ BOA, *HAT*, 1275/49512.

¹¹² BOA, *HAT*, 938/40536.

¹¹³ BOA, *HAT*, 853/38209.

¹¹⁴ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

¹¹⁵ BOA, *HAT*, 753/35554.

¹¹⁶ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.17.

¹¹⁷ BOA, *Cevdet Dahiliye*, 264/13170.

¹¹⁸ BOA, *Cevdet Marif*, 131/6501.

kendisinin Alanya'ya geçmesi istenmişse de Vahid Paşa rahatsızlığı sebebiyle affını rica etmiştir.¹¹⁹

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın H. 17 Şevvâl 1237 / M. 7 Temmuz 1822 tarihinde Sakız Mutasarrıflığı'ndan ayrılması sırasında karşılıklı çok sert olayların cereyan ettiği Mora'da, isyanın başlamasının üzerinden bir buçuk yıl geçmiş olmasına rağmen, isyan bir türlü durdurulamıyordu. H. Muharrem 1238 / M. Ekim 1822 tarihinde yarımada yaşayan toplam Türk nüfusunun yarısından fazlasına tekabül eden 25.000 kişi Yunanlı asiler tarafından katledilmişti.¹²⁰ Mora'daki mevcut kuvvetlerle isyanın bastırılmayacağını anlayan Osmanlı Hükümeti'nin Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemesi üzerine Mehmed Ali Paşa Girit Valiliği'ni istemişti.¹²¹ Bu talebin kabul edilmesinin ardından, H. 29 Zilhicce 1239 / M. 25 Ağustos 1824 tarihinde oğlu İbrahim Paşa'nın ordusuyla birlikte isyanı bastırmak üzere yola çıkmasına karar vermiştir.¹²² İbrahim Paşa, idaresindeki donanma ve 70.000 kişilik bir ordu ile H. 1 Rebî'ül-evvel 1241 / M. 14 Ekim 1825 tarihinde Navarin Limanı'na girerek Mora'ya çıktı.¹²³ Mora'ya ulaşır Modon'u karargâh olarak kullanan İbrahim Paşa, H. Zilka'de 1242 / M. Haziran 1827 tarihine kadar iki yıla yaklaşan süre zarfında isyanı acımasızca bastırdı.¹²⁴ Ancak Mora'dan geriye bir harabe kaldı.¹²⁵

Mehmed Emin Vahid Paşa, İmparatorluğun zor zamanlardan geçtiği, düşmanların ikiyezlü tutumlarına karşı mücadele edildiği bir dönemde, kendisine tevdi edilen görevleri yerine getirmekle devlete hizmetini eda ediyordu. Sakız'da bulunduğu sırada Sakız Nâibi

¹¹⁹ BOA, HAT, 1561/3; HAT, 746/35245

¹²⁰ Machiel Kiel, John Alexander, "Mora", *DİA*, 30, s. 280 - 285.; Dipnota açıklama: Bazı kaynaklarda bu katliama, Sakız'daki isyanın bastırılması sırasında bölge Hıristiyanlarının benzer duruma maruz bırakılmalarıyla karşılık verildiği bilgisi yer almaktadır. Ancak Sakız'daki isyanın bastırılması Nisan 1822 tarihinde, Mora'da yapılan katliam ise Ekim 1822 tarihinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla önce yaşanmış bir olayın sonra olacak bir olaya karşılık olamayacağı gayet açıktır. Tarihi kaynaklarda Avrupalı devletlerin Sakız'da yaşananlara büyük tepki gösterdiği bilgisi bulunmakla beraber bu tepki; Vahid Paşa dönemindeki isyan bastırma hareketine değil, altı yıl sonra H. 27 Şaban 1243 / M. 14 Mart 1828 tarihinde yaşanan ikinci büyük Sakız isyanının Çengelöğlü Tahir Paşa kumandasındaki donanma marifetiyle bastırılmasına gösterilen tepkidir. Nihayetinde Sakız'da yaşanan isyan bastırma olayları akabinde imzalanan Edirne Antlaşması'yla bağımsız Yunanistan'ın temeli atılmış ve milletlerin Osmanlı'dan kopuş süreci başlamıştır. BOA, HAT, 841/37873.

¹²¹ BOA, HAT,925/40191; Sezer, *a.g.m.* s.91.

¹²² BOA, *Cevdet Dâhiliye*, 67/3312; HAT, 899/39506; HAT, 875/38790; *Cevdet Dâhiliye*, 98/4890; *Cevdet Dâhiliye*, 55/2744; *Cevdet Dâhiliye*, 24/1172; HAT, 875/38791; HAT, 927/40275; HAT, 888/39238; *Cevdet Askeri*, 1/40; *Cevdet Askeri*, 23/1039.

¹²³ BOA, HAT, 903/39677.

¹²⁴ Kiel - Alexander, *a.g.md.s.284.*, BOA, *Cevdet.Dahiliye*, 67/3312; HAT, 899/39506; HAT, 875/38790; *Cevdet Dahiliye*, 98/4890; *Cevdet Dahiliye*, 55/2744; *Cevdet Dahiliye*, 24/1172; HAT, 875/38791; HAT, 927/40275; HAT, 888/39238; *Cevdet Askeriye*, 1/40; *Cevdet Askeriye*, 23/1039; HAT, 892/39356, HAT, 931/40338; HAT, 886/39162.

¹²⁵ BOA, HAT, 955/40966.

olan Mehmed Zuhuri¹²⁶ bir tahriratta, “Sâbık Sakız Muhafızı Vahid Paşa Sakız’ın muhasarasında son derece gayret ederek Sakız’ı kurtardığı ve kimseden zulmen bir şey almadığı ve kimseye borcu olmadığı”ni bildirmişti.¹²⁷ Ancak İstanbul Hükümeti, görevlendirdiği naibinin düşüncelerini değil, bürokratik dedikoduları dikkate almış ve Mehmed Emin Vahid Paşa’yı sürekli sürgünlere göndermiştir.

Mehmed Emin Vahid Paşa buraya gelene kadar bulunduğu görevlerde ayanların ve ayanların bozduğu düzenden rant sağlayan ilimsiz alimlerin kurulu düzenlerini bozup haksız kazanç yollarını kesmiştir. Görevi sırasında adaleti sağlamak için çalışmış, sosyal hayata Nizâm vermeye uğraşmıştı. Bu çabalarının gittiği yerlerde peşini bırakmayan tasallutlara dönüştüğüne yorumlamak o dönem için yapılacak en insafli yorum olabilir.

1.9. Halep Valliği

Mehmed Emin Vahid Paşa Afyonkarahisar’da yaklaşık bir yıllık ikâmetinden sonra, kendisini takdir ve kemâlına hürmet eden Sadrazam (Said) Galip Mehmed Paşa tarafından¹²⁸ vezirlik rütbesi geri verilerek Halep Valiliği’ne atandı.¹²⁹ Vezirliğinin geri verilmesine ve uhdesine Halep Valiliği’nin tevcihine H. 27 Ramazân 1239 / M. 26 Mayıs 1824 tarihinde teşekkür eden Mehmed Emin Vahid Paşa aynı tarihte yola çıkmıştır.¹³⁰ Ramazân Bayramı’ni müteakip, H. 7 Şevvâl 1239 / M. 5 Haziran 1824 tarihinde Halep’e ulaştığını Sadaret’e bir tahriratla bildirmiştir.¹³¹ Halep ile birlikte civarının cizyesi de Paşa’ya ihale edilmiştir.¹³²

Mehmed Emin Vahid Paşa, II. Mahmud döneminin en önemli politikası olan ayanlarla mücadeleyi burada da sürdürmüştür. Bu nedenle, Afyonkarahisar’dan beraberinde getirdiği 3.000 askere ilave olarak 1.000 asker daha celbedeceğini H. 7 Şevvâl 1239 / M. 5 Haziran 1824 tarihinde Sadaret’e bildirmiştir.¹³³

Mehmed Emin Vahid Paşa, o sırada Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması fermanını bölgede uygulamak isteyen Antep Valisi Fevzi Paşa ile mücadeleye girişen Antep ocaklısını uyarmıştır. Ancak gelen cevapların duyulmasının mahzurlu olacağı ve olayların

¹²⁶ Daha önceki kayıtlarda (BOA, HAT, 745/35221) Sakız Naibi Mehmed Zuhuri olarak geçmekte olduğundan bu tahrirat kaydına sehven Mehmed Emin olarak yazılmış olabileceği düşünülebilir.

¹²⁷ BOA, HAT, 753/35534.

¹²⁸ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

¹²⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*; BOA, HAT, 471/23060; BOA, *Cevdet Dahiliye*, 105/5236.

¹³⁰ BOA, HAT, 703/33790.

¹³¹ BOA, HAT, 703/33801.

¹³² BOA, *Cevdet Maliye*, 186/7768.

¹³³ BOA, HAT, 703/33801.

itidal üzere bertaraf edilmesinin bölgeye yayılmasını önleyeceğini H. 3 Zilhicce 1239 / M. 30 Temmuz 1824 tarihinde Sadaret'e bildirmiştir.¹³⁴ Hemen ardından valinin asi ocaklılar tarafından esir alınıp hapsedildiği, Antep bölgesinin zarar gördüğü fakat Halep sınırının muhafaza edildiği haberini iletmiştir.¹³⁵ Bir taraftan diplomatik gayret ve diğer taraftan askerî tedbirlerle Fevzi Paşa'nın kurtularak görev yerine intikaline yardımcı olmuş ve durumu H. 29 Safer 1240 / M. 23 Ekim 1824 tarihinde Sadaret'e bildirmiştir.¹³⁶ Antep ahalisi de H. 29 Zilhicce 1240 / M. 14 Ağustos 1825 tarihinde Fevzi Paşa'nın kendilerinin kusurlarını bağışladığını ve Antep'ten Maraş Mutasarrıflığı'na geçtiğini bildirmişlerdir.¹³⁷

Mehmed Emin Vahid Paşa'dan Fasir ve Sugur nahiyelerinden toplanan dokuz yıllık hâsılâtın kimlerin elinde olduğunu tespit ederek bu paranın İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.¹³⁸ Paşa, H. 21 Zilka'de 1240 / M. 7 Temmuz 1825 tarihinde Halep Eyaleti dâhilindeki kazaların kahve vergisinin kendisine ihalesi ve her kim olursa olsun getirecekleri kahvelerin vergisini vermeye mecbur tutulması ile kaçak kahvelerden iki kat vergi alınmasına dair emirleri alarak uygulamaya çalışmıştır.¹³⁹

Mehmed Emin Vahid Paşa, askeri hazırlığını tamamlamış ve Hacı Ömeroğlu Veli adlı asi başta olmak üzere diğer asilerin isyanlarına, uzun soluklu bir mücadelenin ardından, H. 13 Zilhicce 1241 / M. 19 Temmuz 1826 tarihinde son vermiştir.¹⁴⁰ Bir tahriratla, eski müftünün sürgüne gönderilmesini talep etmiş¹⁴¹ ve Kilis tarafındaki destekçilerinin de yakalanarak terbiye edilmeleri gereğini sadarete bildirmişti.¹⁴²

1.10. Eski İstanbul Mevkii Muhafızlığı ve Vefatı

Bu arada Sadaret'te değişiklik olmuş, Galip Mehmed Paşa görevden ayrılmıştır. Yerine gelen Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa¹⁴³ Vahid Paşa aleyhinde kendisine ulaşan "görevinde rehavete kapıldığı" iddiaları sonrasında Mehmed Emin Vahid Paşa'nın vezirliğini üçüncü defa alarak Konya'ya,¹⁴⁴ oradan da Bursa'ya göndermiştir.¹⁴⁵

¹³⁴ BOA, *HAT*, 1228/47930-A.

¹³⁵ BOA, *HAT*, 1228/47930-B.

¹³⁶ BOA, *HAT*, 1228/47933-A; BOA, *HAT*, 1228/47931.

¹³⁷ BOA, *HAT*, 1228/47933-B.

¹³⁸ BOA, *Cevdet Maliye*, 494/20083.

¹³⁹ BOA, *Cevdet Maliye*, 7/265.

¹⁴⁰ BOA, *HAT*, 444/22248; BOA, *HAT*, 446/22284.

¹⁴¹ BOA, *HAT*, 444/22237.

¹⁴² BOA, *HAT*, 446/22283.

¹⁴³ Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa: II. Mahmut saltanatında 14 Eylül 1824 - 24 Ekim 1828 tarihleri arasında dört yıl bir ay on gün sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır.

¹⁴⁴ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

¹⁴⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.131.

Mehmed Emin Vahid Paşa'ya kısa süre sonra dördüncü kez vezirliği verilerek Çanakkale civarında, giderleri tarafından karşılanmak üzere beş yüz kişilik bir askeri birlikle Eski İstanbul Mevkii¹⁴⁶ Muhafızlığı'na tayin edildi.¹⁴⁷

Mehmed Emin Vahid Paşa iki yıla yakın Çanakkale'de görev yaptıktan sonra Bosna Valiliği'ne tayin olundu ise de son görev yerine gidmeden H. 2 Safer 1244 / M. 14 Ağustos 1828 tarihinde vefat etti.¹⁴⁸ Kabri, Çanakkale'nin Ezine İlçesi'nin Geyikli Köyü'ndedir (Resim 7).¹⁴⁹

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın vefatını Kethüdası Mehmed Sırrı'nın İstanbul'a haber vermiş,¹⁵⁰ aynı tarihte Akdeniz Boğazı Muhafızı Hafız Ali Paşa, Ezine Naibine muhellefatını yazmak üzere haber göndermiş ve Çanakkale'ye hareket ettiğini bildirmiştir.¹⁵¹ Aynı zamanda, Mehmed Emin Vahid Paşa'nın vefatıyla boşalan her iki memuriyete münasip kişilerin mecliste müzakere edileceği ve muhellefatının tahriri için mübaşir tayin edilmesi sadaret tarafından bir tahriratla bildirilmiştir.¹⁵²

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın mücevher ve sair eşyasından başka 12 yük kuruş¹⁵³ nakit parasının Bursa'daki validesi Mahper Hanım nezdinde bulunduğu tespit edilmiş ve bu malı, yaşamlarını sürdürmeleri için Paşa'nın validesi ve iki zevcesine bırakılmıştır.¹⁵⁴ Bu arada, Mehmed Emin Vahid Paşa'nın kethüdası Mehmed Sırrı'nın yazılı ricası üzerine, Paşa'nın askerleri, alacakları olan maaşları için isyan alametleri gösterdiklerinden, muhellefatının mühürlendiği oda açılarak mevcut paradan maaşları verilmiştir.¹⁵⁵ Ayrıca Paşa'nın diğer borçları miri hazinesindeki hesabından mahsub edilerek geriye borcu bırakılmamıştır.¹⁵⁶

2. Şahsiyeti

Hüner, marifet, akıl ve kıyasatle meşhur,¹⁵⁷ şair, yüksek ilim sahibi¹⁵⁸ ve yazarlık tarafı da olmakla beraber,¹⁵⁹ geçimsiz, fazla gururlu, bencil ve cimri olarak da

¹⁴⁶ Eski İstanbul; Çanakkale İlinin Ezine İlçesindeki Dalyan Köyünün güneydoğusunda yerleşim yeridir. Antik kent (Alexandria Troas) yaklaşık 400 hektarlık alana yayılmıştır. Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Alexandria_Troas

¹⁴⁷ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

¹⁴⁸ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.20.

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.131.

¹⁵⁰ BOA, HAT, 714/34082-A.

¹⁵¹ BOA, HAT, 714/34082-B.

¹⁵² BOA, HAT, 1576/10.

¹⁵³ Bir yük kuruş 100.000 kuruşa karşılık gelmekte olduğundan 12 yük kuruş 1.200.000 kuruş değerindedir.

¹⁵⁴ Maden – Eğilmez *a.g.e.*, s.21.

¹⁵⁵ BOA, HAT, 711/34021.

¹⁵⁶ BOA, HAT, 454/22453.

¹⁵⁷ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

¹⁵⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.131

bilinmektedir.¹⁶⁰ Cimrilik tabiatı nedeniyle 4.000 kese para biriktiren Mehmed Emin Vahid Paşa'nın iki hanımından başka varisi yoktu.

Zengin olmasına rağmen kendisine özel bir ev tedarik etmeyip, Ayvansaray'da validesinin yalısında ikamet etmesinden dolayı iğnelemek maksadıyla “Ayvansaraylı Vahid” ve “Çingene Vahid” diye alay edilirdi.¹⁶¹ Ancak sürgün hayatından farksız bir hayat yaşamış olan Mehmed Emin Vahid Paşa, H. 1221 / M. 1806 tarihinde başlamış olduğu memuriyet hayatında süratli bir yükseliş kesbetmiş¹⁶² ve H. 8 Zilhicce 1223 / M. 25 Ocak 1809 tarihinde vezirlik rütbesi almıştır. Bu tarihten sonra H. 2 Safer 1244 / M. 14 Ağustos 1828 tarihinde vefatına kadar üç defa daha vezirliği alınıp tekrar iade edilmiştir. Bu suretle sürgün hayatından farksız geçen 21 yıllık (19 yılı vezaret) memuriyet hizmeti olmuştur. Memuriyeti sırasında yoğun devlet meselelerinin çözümüyle uğraşırken hayatını düzene koyamamasının normal karşılanması gerektiği o dönemde düşünülmemiş olmalı.

Kendisine isnat edilen şahsiyetindeki olumsuz yönleri, devlet adamlığında sergilediği basiretini, ileri görüşlülüğünü, metanet ve cesaretini gölgelemiştir. Menfaatlerin devlet işlerinden önce geldiği bu dönemde, Mehmed Emin Vahid Paşa'nın şahsında görünen olumsuz özellikleri, devlet adamlığında sergilediği olumlu yönlerine tercih edilmesine sebep olmuş olabilir. Sefâretnâme-i Fransa eserinde Paris Elçiliği görevinin yenilenmesini değerlendirirken bahsettiği İstanbul bürokrasisindeki çıkar çevreleri, ömrünün sonuna kadar yakasını bırakmamıştır.¹⁶³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın; “İlk zamanlarda süratle tefeyyüzü ve bir de İngilizlerle mükâlemeyi mahirane idare edip mevki tutması kendisine epi düşman kazandırmış ve vefatına kadar bunun tesirini görmüştür”¹⁶⁴ ifadesi bu olguyu destekler mahiyettedir.

Fransa elçiliği görevinin uzamasını tahlil eden Babinger, Paşa'yı Eski Türkler'in özelliklerinden olan sebepsiz bahanelerle bir işi uzatıp durmakla suçlayarak Napolyon'un iradesiyle gerçekleşen görüşme/görüşmememe sürecinin sorumluluğunu Paşa'nın omuzlarına yüklemiştir.¹⁶⁵ Mehmed Emin Vahid Paşa ise Sefâretnâme-i Fransa adlı eserinde “Paris'e geldikten sonra, dönüş emri elimize geçinceye kadar yeni başbakan Şampani ile yapılan mektuplaşmalarda, imparatorla görüşmemizi kolaylaştıracak bir durum görülmedi. Her

¹⁵⁹ Unat, *a.g.e.*, s.202.

¹⁶⁰ Çetin, *a.g.md.* 28, s. 468 – 469.

¹⁶¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.131.

¹⁶² Maden – Eğilmez *a.g.e.*, s.21.

¹⁶³ Ercan, *a.g.m.* s.73-125

¹⁶⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.131.

¹⁶⁵ Maden – Eğilmez *a.g.e.*, s.22.

zaman yaptıkları gibi gereksiz sorularla zaman geçirmek amacıyla oldukları açıldı”¹⁶⁶ İfadeleriyle Fransız devlet adamlarının kendisini oyalamalarından duyduğu kuşkuyla dile getirmektedir.¹⁶⁷ Tüm bunlarla beraber Paşa bu süreçte devlet adına olumlu bir sonuca ulaşamamasına rağmen Sefaretnamesi’nde hiç olmazsa burada yaşadığı tecrübeleri ve gözlemlerini bir seyyah kıvamında aktarmayı başarabilmiştir.

İngiltere murahhaslığı sırasında kazandığı başarı, Uzunçarlı’nın da bahsettiği gibi hayatı boyunca peşini bırakmayan bürokratik düşmanlıklara sebebiyet vermiştir.

Akabinde Kütahya’ya sürgüne gönderilmiş olduğu halde boş durmamış, Kütahya insanının ilme ve öğrenmeye olan hassasiyetine kayıtsız kalmayarak, orada bir kütüphane vakfi kurmuş daha sonraki görev yerlerinden de kitaplar göndererek bu kütüphaneyi desteklemiştir.

Sonraki görev yeri olan Teke ve Hamid Mutasarrıflığı sırasında asileri bertaraf etmiş, alınamayan vergileri tahsil etmiş ve ilmiye sınıfını düzene koymuştur.

Hanya ve Sakız Muhafızlığı sırasında basiretli görüşüyle isyandan önce tedbir almış, Fransız Konsolosu’nun yardım teklifini “Elhamdülillâh zahire mühimmat ve askerimiz kifayededir, eşkıya hücum ederse haiben hasiren anların ricatlarını ve şayet bizim başımız sıkılırsa cephanelere ateş vererek memleketi zirüzeber ettiğimizi görürsünüz” sözleriyle reddederek, yüksek metanet ve cesaret örneği sergilemiş, Devlet-i Aliyye’nin itibarını korumayı başarmıştır.¹⁶⁸

Hemen ardından gönderildiği Halep’te idârî, askerî ve mâlî sorunları çözüp Antep’te meydana gelen isyan sonucu esir edilen Antep Valisi’ni diplomatik zekâsı sayesinde kurtarmayı başarmıştır.¹⁶⁹

Ardından Konya sürgünü, takiben Bursa sürgünü ve yine daha sonra Eski İstanbul Muhafızlığı görevine, burada da çok bekletilmeden Bosna Valiliği görevine tevcih buyrulan Paşa, son görev yerine gidmeden Eski İstanbul (Çanakkale)’da vefat ederek oraya defnedilmiştir.¹⁷⁰

Kendisine tevdi olunan görevlerde başarı gösterdiği halde kendisine fırsat verilmeyen Paşa’nın bu dünyada bıraktığı kalıcı eserleri ise Kütahya’daki Kütüphanesi ve Kilis Nusayri mezarlığında yaptırdığı babasının kabridir.¹⁷¹

¹⁶⁶ Ercan, *a.g.m.*, s.73-125.

¹⁶⁷ Çetin, *a.g.md.*, 28, s. 468 – 469.

¹⁶⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.132.

¹⁶⁹ BOA, *HAT*, 1228/47933-A; *HAT*, 1228/47931

¹⁷⁰ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605; Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.20.

¹⁷¹ Çetin, *a.g.md.*, 28, s. 468 – 469.

Bu şahsiyetten örnek alınacak husus, hakkında gelişen onca olumsuz olaya rağmen ne devlete ne de millete küslük gütmemesi, aldığı görevleri layıkıyla yerine getirmesidir. İlk başarısının ardından aldığı ilk cezasını çekmesi için gönderildiği Kütahya'da kütüphane kurmuş, diğer sürgün yerlerinde ise kitap yazmak ya da kütüphanesine kitap göndermek suretiyle hizmetini aksatmamıştır.

3. Eserleri

3.1. Sefâretnâme-i Fransa

Eserin 11 yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar; Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi No:830'da (Resim 8), Viyana Konsolosluk Akademisi No: 282'de, Süleymaniye Kütüphanesi'nde Esad Efendi Koleksiyonu No: 2277'de, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Bölümü No: 1437'de, Türk Tarih Kurumu Yazmalar Bölümü No: Y 53'de, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yıldız Yazmaları Koleksiyonu No: 343 ve Tarih Yazmaları Koleksiyonu No: 1246'da, İstanbul Şehir Kütüphanesi Cevdet Bey Yazmaları Koleksiyonu No: K.38, K.55/I, No: 409'da, Bibliothèque Nationale de France No: S.507'de, Fatih Millet Kütüphanesi'nde No:338'de, İstanbul Veliyyüddin Efendi Kütüphanesi, Cevdet Paşa Kitapları No: 82'de, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Bölümü No: A 712'de mevcuttur.¹⁷²

Aynı zamanda matbu nüshaları da bulunan Sefâretnâme-i Fransa dört defa basılmıştır.¹⁷³ İlk baskısı müellifinin vefatından 15 yıl sonra, H. 1258 / M. 1843 yılında Paris'te Şark Dilleri Okulu yayınları arasında "Relation de l'ambassade de Mohammed Wahid Effendi" (Sefâretnâme-i Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi) adı ile yayınlanmıştır.¹⁷⁴ İkinci ve aynı zamanda Türkiye'deki ilk baskısı ise müellifinin vefatından 39 yıl sonra H. 1283 / M. 1867 yılında Matbaa-i İlmiyye-i Osmaniye'de yayınlanmıştır. Üçüncü ve aynı zamanda Türkiye'deki ikinci baskısı H. 1287 / M. 1871 yılında yayınlanmıştır. Son olarak dördüncü ve Türkiye'deki üçüncü baskısı ise H. 1304 / M. 1887 yılında Matbaa-i Ebu'z-Ziya'da yayınlanmıştır.¹⁷⁵

Eser, Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 1221-1222 / M. 1806-1807 yıllarında Napolyon nezdindeki elçiliği sırasında tuttuğu notlardan oluşmaktadır.¹⁷⁶ Napolyon ile görüşme, Prusya, Rusya ve Fransa arasındaki savaşın sonucu, Viyana üzerinden Paris'e

¹⁷² Unat, *a.g.e.*, s.203.

¹⁷³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.132.

¹⁷⁴ Ercan *a.g.m.*, s.73-125.

¹⁷⁵ Maden – Eğilmez *a.g.e.*, s.23

¹⁷⁶ Çelik, *a.g.m.* s. 16.

gidiş, Paris'teki izlenimleri, Napolyon tarafından ikinci defa kabul ediliş ve yurda dönüşünün anlatıldığı eserin dili sade ve açıktır.¹⁷⁷ Eser günümüz harfleriyle ilk defa Selahattin Güngör tarafından, Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.¹⁷⁸ Faik Reşit Unat'a göre; bu eserde kuvvetli görüşlere ve ilginç siyasi fikirlere rastlanmaz.¹⁷⁹

Eser Prof. Dr. Yavuz Ercan tarafından geniş olarak incelenmiş ve makale olarak yayımlanmıştır. Ancak eserin hangi nüshasının incelendiği hakkında bir bilgi mevcut değildir.¹⁸⁰ Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi 830 nolu demirbaşında kayıtlı eserin dijital nüshası incelenerek aşağıda özetlenmiştir.

Kış mevsiminde zor şartlar altında, Ramazân Bayramı'nın akabinde, H. 6 Şevvâl 1221 / M. 17 Aralık 1806 Pazartesi günü yola çıkan Paşa, Küçükçekmece, Silivri, Çorlu ve Babaeski'den sonra Edirne'de hediyeleri ve name-i hümâyûnu beklerken hediyelerin Vidin'de hazır olacağı haberinin gelmesi üzerine Vidin'e, oradan da hızlı hareket ederek Macaristan'ın Banat Eyalet Merkezi olan Temeşvar'a geçmiştir. Temeşver'dan Peşte'ye geçen Paşa, Budin'i de gördükten sonra bu iki kenti karşılaştırmış ve Budin'i daha müreffeh bulmuştur. Macar krallarının eskiden beri burada ikamet ettiğini vurgulamıştır. Buradan Viyana'ya (Beç) geçmiş ve Viyana'nın kütüphanesinden, tıp eğitimi veren okullarından, cadde ve sokaklarındaki intizamdan uzunca bahsetmiştir. H. 9 Zilhicce 1221 / M. 17 Şubat 1807 tarihinde Viyana'dan Polonya (Leh), Karakov'a gelen Vahid Efendi, burada birkaç gün ikametden sonra 90 saatlik uzun, zorlu ve yorucu bir yolculuktan sonra Varşova'ya ulaşır.

Mehmed Emin Vahid Efendi'nin gözlemlerine göre Avrupa halkı o yıllarda Osmanlı'yı özlemle anmakta ve elçisine saygı göstermekten kendini alamamaktadır. Kendisine gösterilen ilgi Vahid Efendi'yi son derece memnun etmiş ve bu alâkaya karşı gittiği yerlerde misafir kalmaya kendini mecbur hissetmiştir.

Varşova'da uzun müddet kalan Mehmed Emin Vahid Efendi, Fenkeştayn Köyü'nde bulunan İmparator'un sarayında Napolyon ile görüşürse de bu görüşmeden bir netice alınamamıştır. Burada biraz kalan Paşa, Varşova sokaklarını Paris sokakları gibi kötü ve pis kokar diye anlatır. Polonya ile ilgili sunulan uzun ve detaylı bilgiler Avrupa araştırmacıları için önemli bir başvuru kaynağıdır.

¹⁷⁷ Maden – Eğilmez *a.g.e.*, s.23; Çetin, *a.g.md.*, 28, s. 468 – 469.

¹⁷⁸ Selahattin Güngör, "III. Selim'in Sefiri Napolyon'u Görmeye Nasıl Gitti", *Cumhuriyet*, 16-17 Temmuz 1941.

¹⁷⁹ Unat, *a.g.e.*, s.202.

¹⁸⁰ Ercan , *a.g.m.*, s.73-125

Mehmed Emin Vahid Efendi gözlemlerini yazdığı eserinde yer yer tespitlerde de bulunmuştur. Devletlerin belirli bir geliri ve gideri olmasına rağmen, gerektiğinde savaş ve diğer önemli işler için harcamak üzere sakladığı bir miktar nakti olması gerekir. Bu hazırlık barış döneminin uzaması ile gerçekleşebilir. Görünüşte Osmanlı Ordusu'na yardım amacı taşıyan fakat gerçekte Osmanlı Devletine fitne ve fesat bulaştırmak amacıyla Karadağ ve Sırbistan tarafları ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarına Fransız askeri göndermek, İngiltere ile bozuşmak konularında kendisinin iknaya ve elinden de bir yazılı belge almaya uğraştıklarını yazmıştır. Bununla beraber bütün dünyayı kışkırtmak ve tehlikeye atmak gibi, hiçbir usul ve kurala uymayan daha nice garip tekliflerde bulunulduğunu da tespitleri arasına almıştır.

Napolyon hakkında H. 1184 / M. 1769 yılında Korsika'da doğduğu bilgisinin yanında kişisel özellikleri ile ilgili, “orta boylu, çukur elâ gözlü, kalın kaşlı, esmer tenli, ağzı büyük bir kişidir, az yiyip, az içtiğini ve az uyku uyuduğunu söylediler. Cihangirlik hülyasıyla, devlet işlerine ve askerî işlere düzen vermeye çalışmaktan başka bir zevki olmasa gerekir” bilgilerini de vermektedir.

Varşova'ya beklenen Napolyon'un, Ruslar'la Tilsit Antlaşması'nı yaparak Paris'e dönmesi ve İstanbul'da yaşanan olaylar sonrasında III. Selim'in tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın tahta çıkarılması haberi üzerine, Paris'e dönmek için yola çıkan Vahid Efendi, Viyana'ya gelmiş ve üç ay boyunca burada kalmıştır. Burada konakladığı süre içerisinde Avrupa'da yaşananları özetleyen Vahid Efendi, Fransa'nın menfaatleri uğruna, verdiği hiçbir sözde durmayacağını belirterek, yazdığı mektuplarla Osmanlı'nın yapacağı bir sefere Fransa'nın hiçbir şekilde yardımcı olmayacağı haberini vermiştir. Aynı zamanda İstanbul bürokrasisini değerlendirerek görevinin bitirilmesini beklerken, İstanbul'daki çıkar çevrelerinin etkisiyle görevinin yenilendiğinden de bahsetmektedir.

Yeni Padişahın Napolyon'a yazdığı fermanı ulaştırmak üzere Viyana'dan kalkıp Avusturya, Bavyera ve Vürtemberg bölgelerinden geçip Strasburg üzerinden uzun bir yol aşarak H. 19 Recep 1222 / M. 22 Eylül 1807 tarihinde Paris'e geçen Mehmed Emin Vahid Efendi, 22 gün sonra Napolyon ile ikinci kez görüşme imkânı bulmuş, ancak yukarıda da bahsedildiği üzere Fransa İmparatoru'nun ve bürokrasisinin, Tilsit Antlaşması sonrasında Osmanlı aleyhindeki düşünceleri ve tutumlarından dolayı bir netice alınamaması nedeniyle İstanbul'a çağrılmıştı. Bu çağrıyı beklemekte olan Mehmed Emin Vahid Paşa hiç vakit kaybetmeden H. 17 Şa'bân 1222 / M. 20 Ekim 1807 tarihinde yola çıkmıştır. Adakale'ye gelen Vahid Efendi Tuna üzerinden Vidin'e, oradan Lom, Rahova, Plevne, Lofça, Servi,

Kızanlık, Eskizağra ve Mustafa Paşa konaklarını geçip, ordunun kışlak yeri olan Edirne'ye ulaşmıştı. Burada üç-beş gün kalıp sadrazamla görüşükten sonra izin alıp İstanbul'a gittiğinde tam bir yılı tamamlamış oluyordu.

Mehmed Emin Vahid Efendi eserini şu tespitiyle tamamlamıştır:

Risâlet ve sefâretle bir cânibe me'mûr kılınacak kimesne kavminin a'kâl ve efsah ve efdal ve ekmeli olmak lüzûmunu ulemâ-yı hikmete âşînâ tekîdât-ı kavîyye ile tezkîr ve inbâ eylediklerine ve mülûk-ı sâlife ekser risâlete hükemâ-i fazilet intimâ ihtiyâr edüb hatt-ı hakîm-i hâfikayn-i İskender-i Zü'l-karneyn gibi ba'zı mülûk sûtûde sülûk dahî akl ve fazlına i'timâden lede'l-iktizâ tarik-i risâlete bi-nefsihim kendüleri azimet itdiği mahkeme-i ruvat-ı sikat'ta mukayyed sicil-i isbât olduğundan bu bâbda âmir ve me'mûrdan herbiri erâ-i âlim ârâ-yı hukemâye iktifâ ya'ni âdâb-ı risâlet ve esbâb-ı sefâret olan unf ve lütuf ve haşîm ve halim ve kahir ve mahir ve inâd ve inkıyâd ve va'ad ve va'id ve bîm ve umîd ve ahz ve i'tâ ve idhâk ve ibkâ kâidelerini bilüb ifâ ve icrasına dikkat eylemek ve kavâ'id-i merkûmadan külliyyen gâfil ve husûsan usûl ve fûru'-ı maslahatdan bî-haber ve câhil kimesnelerin sefâretle âmid-şedlerinde ma'azallah-ı te'alâ zîl ve hakaret ve hüsrân ve nedâmetden gayrı bir şey müfid olmayacağı muhakkak bilinüb icâb ve iktizâ eylediği halde ânagöre me'mûr tasmin ve esas me'mûriyeti gereği gibi te'sîs ve tahkîm olunduktan sonra ve vuku'at ve zuhurat dahî ân-be-ân kendüye tahrîr ve tefhîm olunmak farz-ı ayn ve ayn-ı farz idüğü ba'de-zîr erbabına vesile-i itla' olmak mülâhazasıyla pîrâ-yı zeyl-i sahâyif risâle kılındı. Pâk-i emr-i fermân men-lehü'l-emr hazretlerindedir.

Bir elçinin özelliklerinin anlatıldığı transkribe edilen parça günümüz Türkçesi'ne şu şekilde çevrilebilir:

Her yöneticinin büyüklüğüne ve özelliklerine, elçilerinin davranışları açık bir tanık olacağı nedeniyle, elçi olarak bir yere gönderilecek kimse halkının en akıllı, en güzel konuşan, en faziletli ve en mükemmeli olması gerektiğini bilim adamları belirtmişlerdir. Büyük yöneticilerin genellikle bilgin ve faziletli kişileri elçi seçtikleri bilinir. Hatta doğunun ve batının hâkimi İskender-i Zülkarneyn gibi büyük bir hükümdarın önemli devletlere, akıl ve faziletine güvenerek, gerektiğinde elçi olarak bizzat kendisinin gittiğine dair güvenilir nakilciler tarafından nakledilen bilgiler, mahkeme zabıtlarına kaydedilmiştir. Bu hususta, yönetici ve elçiliğe memur olanların, elçilik kuralları olan şiddet, lütuf, hışım, yumuşaklık, kahr, hüner, inat, boyun eğme, söz verme, cezalandırma, korku, umut, alma, verme, güldürme ve ağlatma özelliklerine sahip olup, hangi özelliği ne zaman ve nerede kullanacağını bilmesi gerekmektedir. Bu kurallardan habersiz olan ve yöntem bilmeyen cahil kişilerin elçilik görevlerinde, Allah muhafaza, zillet, hakaret, kaybetme ve pişmanlıktan başka bir şey görülmeyeceği bilinmelidir. Böyle bir görev verileceği zaman bahsedilen şartlara uygun birinin görevlendirilmesi gerekir. Bu kişinin, görevi sırasında

görüp yaşadığı her durumu anlaşılır şekilde yöneticisine yazması ve sürekli iletişim halinde bulunması, kendisine farzdır.¹⁸¹

3.2. Minhâcü'r-Rumât¹⁸²

Minhâcü'r-Rumât yazma bir eserdir.¹⁸³ Okçuluğun tarihçesi, ok talimi,¹⁸⁴ Okmeydanı'nda yürütülen usuller ve burada bulunan yerlerin özelliklerini içermektedir.¹⁸⁵ Elyazma nüshası Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde bulunan eser 69 varak ve yedi bâbdan oluşmaktadır (Resim 9).¹⁸⁶ Mehmed Emin Vahid Efendi'nin ok atmada kendisinin ustası olan Neşet isminde birinden bahsetmekte olduğu eserin beşinci bâbında İstanbul Okmeydanı'nda merî olan kemankeşlerin ayin ve erkânından, altıncı bâbında ok atma kurallarından, yedinci bâbında ise Okmeydanı'nda mevcut olan menzillerden bahsetmektedir.¹⁸⁷ Bu eserin başka yazma veya matbu nüshası bulunmamaktadır.

3.3. Şerh-i Kasîde-i Dimyâtiyye (Mirkât-ı Münâcaât)

Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde bulunan eser 97 büyük ebatlı yazma varaktan oluşmaktadır (Resim 10).¹⁸⁸ Şeyh Nureddin Dimyâtî'nin Esmâü'l-Hüsnâ Kasidesi'nin Türkçe şerhidir. Mehmed Emin Vahid Paşa bu eseri H. 29 Zilhicce 1235 / M. 7 Ekim 1820 tarihinde sürgün edildiği İstanköy Adası'nda yazmıştır.¹⁸⁹ Bu esere, o tarihlerde Aydın'da sürgün olarak bulunan Anadolu Kadıaskeri Seyyid Münib Efendi bir takriz yazarak eseri beğendiğini ifade etmiş,¹⁹⁰ Tarihçi Ahmed Lütfi Efendi'de Mehmed Emin Vahid Paşa'nın ne kadar bilgili olduğunun bu eserinden anlaşılacağını ifade etmiştir.¹⁹¹ Vahid Paşa'nın söz konusu şerhinin yazma veya matbu başka nüshasına rastlanılmamıştır.

3.4. Târih-i Vak'a-i Cezîre-i Sakız

Bu eser, H. 12 Cemâziye'l-ahir 1236 / M. 17 Mart 1821 tarihinde ortaya çıkan Rum (Mora) İsyanı'nın Sakız Adası'ndaki etkileriyle ayaklanan ada halkının isyanının bastırılması sırasında meydana gelen olayları konu edinmektedir.¹⁹²

Vefatından 4 ay önce, H. 29 Ramazân 1243 / M. 14 Nisan 1828 tarihinde yazılmış olan nüsha, Princeton University Digital Library'de bulunmaktadır.¹⁹³ Ayrıca Paşa'nın

¹⁸¹ Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi No:830

¹⁸² Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.605.

¹⁸³ Çetin, *a.g.md.*, 28, s. 468 – 469.

¹⁸⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.132.

¹⁸⁵ Maden – Eğilmez *a.g.e.*, s.24.

¹⁸⁶ Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi No: 823

¹⁸⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.132.

¹⁸⁸ Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi No: 1161

¹⁸⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.132.

¹⁹⁰ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.25.

¹⁹¹ Ahmed Lütfi Efendi, *Tarih-i Lütfi*, c.II, İstanbul 1290, s.155.

¹⁹² Çetin, *a.g.md.*, 28, s. 468 – 469.

kendi el yazma nüshası Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde 838 numaralı demirbaşaya kayıtlıdır¹⁹⁴ (Resim 11). Ayrıca Viyana, Paris ve Kahire'deki kütüphanelerde bu eserin yazma nüshalarının mevcut olduğu tespit edilmiştir. Târih-i Vak'a-i Cezîre-i Sakız müellifinin vefatından 46 yıl sonra H. 1290 / M. 1874 tarihinde Mekteb-i Sanayi Basımevi tarafından basılmıştır.¹⁹⁵

Vahid Paşa'nın, Kaptan-ı Derya Nasuh-zâde Ali Paşa'nın gemisinin yakılarak öldürülmesine karşı önlem almadığı ve olaylar sırasında Ali Paşa'ya yardımda bulunmadığı ithamlarına savunma maksadıyla bu eseri kaleme aldığı ifade edilmektedir.¹⁹⁶

Fahri Maden ve Mustafa Eğilmez tarafından transkribe edilen eser "Vahid Paşa'nın Hayatı, Sakız Vak'ası" adıyla kitap olarak basılmıştır.¹⁹⁷ Kitap olarak basımında, Princeton University Digital Library'de bulunan el yazma nüsha esas alınmıştır.

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın hayatının anlatıldığı bölümde Sakız olaylarını detaylı olarak incelemiştik, burada da kısaca değinmek, hatırlamamız için faydalı olabilir.

Eserin en önemli yanı H. 1237 / M. 1822'de Sakız Adası'nda meydana gelen olaylara ışık tutmasıdır. Sakız tüccarlarının sözlerine itimat eden Osmanlı Devleti adaya asker gönderilmesi fikrine sıcak bakmamış, Sığla Sancağı mutasarrıfı Hacı İlyas Ağa'nın emrindeki askerlerle beraber adada bulunan askerlerden oluşan iki bin askerin yeterli olacağı bildirilmişti. Ancak isyanın adaya taşınacağını anlayan Mehmed Emin Vahid Paşa, askerlerle beraber adada yaşayan Türk halkını kale içine alarak mükemmel şekilde müdafaada bulunmuş, Kaptan-ı Derya Nasuh-zâde Ali Paşa'nın Bâb-ı Ali tarafından yardıma gönderilmesiyle Sakız Adası isyancılardan temizlenmiş ve böylece isyan bastırılarak adada sükûnet sağlanmıştır. Sonrasında Nasuh-zâde Ali Paşa'nın öldürülmesinin sorumluluğu Mehmed Emin Vahid Paşa'ya ihale edilince Paşa görevinden ayrılarak Urla'ya geçmiş daha sonra ise vezirlikten azledilerek Alanya'ya sürülmüştür.

Yukarda da bahsedildiği gibi Mehmed Emin Vahid Paşa'nın bu eseri Nasuh-zâde Ali Paşa'nın öldürülmesi olayında kendisine yardımda bulunmadığı iddialarına bir savunma mahiyetinde kaleme aldığı kaynaklarda geçiyor olsa da söz konusu tarihte cereyan eden Sakız olayları için yegâne kaynak olduğu da aşîkârdır.¹⁹⁸

3.5. Risâle-i Vahid Efendi (İngiltere Musâlahası Takrîri)

¹⁹³ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.25.

¹⁹⁴ Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi No: 838

¹⁹⁵ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.25.

¹⁹⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.132.

¹⁹⁷ Maden – Eğilmez *a.g.e.* s.25

¹⁹⁸ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.57.

Hatırat türü sayılabilecek bu eser, İngilizlerle görüşmelerine dair takrir tarzında bir Risâle¹⁹⁹ veya Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki anlaşmayla ilgili rapor şeklinde küçük bir eser olarak tanımlanabilir (Resim 12).²⁰⁰

28 varaktan oluşan bu eserin nüshaları, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde numara 1028'de, İstanbul Şehir Kütüphanesi Cevdet Bey Yazmaları numara 38'de, Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde ve Viyana Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁰¹ Eserin matbu nüshası yoktur.

Mehmed Emin Vahid Efendi, 1809 yılında İngilizlerle imzalanan Kale-i Sultaniye Antlaşması öncesinde yapılan görüşmelerini, bu görüşmeler için görevlendirilişini ve görüşme sırasındaki gözlemlerini aktardığı eseri İngiltere görevlilerinin davranışlarının ve söylediklerinin bilinmesinin meslektaşlarına rehber olacağını düşündüğü için yazdığını ifade etmektedir.²⁰² Aynı zamanda bir sefirin özellikleri ve kendi devletince nasıl desteklenmesi gerektiğine de değinmiştir.²⁰³

3.6. Avrupa Ahvâline Ait Risâle (İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa)²⁰⁴

Avrupa devletlerinin tarihi ve coğrafi yönlerinden bahseden bu eser, 1811 yılında yazılmıştır (Resim 13).²⁰⁵

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın Sefâretnâme-i Fransa adlı eseri incelendiğinde Avrupa seyahatinde şehirlerin tarihi, coğrafi konumları, enlem - boylam bilgilerini içeren matematiksel konumları, sosyo – ekonomik yapı gibi detaylı bilgiler verdiği, bu bilgilere vâkıf olduğu görülmektedir. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın bu seyahatlerinde edindiği gözlem ve bilgilerini ayrı bir risâle şeklinde tekrar yazmış olduğu düşünülebilir.

Söz konusu eser, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesinde 1028 numarada kayıtlı cilt içerisinde²⁰⁶ iken şu anda aynı kütüphanede 833 numarada kayıtlıdır.²⁰⁷ Ayrıca bir yazma nüshanın da Türk Tarih Kurumu arşivine bulunduğu bilinmektedir.²⁰⁸

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın yöneticilik kabiliyeti yanında ilim adamlığı ve yazarlık yeteneğinin de olduğu, ortaya koyduğu eserlerde görülmektedir. Hem İngilizlerle

¹⁹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.132.

²⁰⁰ Ercan, *a.g.m.*, s.73-125.

²⁰¹ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.26

²⁰² Çelik, *a.g.m.* s. 16.

²⁰³ Unat, *a.g.e.*, s.203

²⁰⁴ A. İrfan Aypay, "Mehmed Emin Vahid Paşa'nın Eserlerinde Batı Kökenli Kelimeler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: V, Sayı 2, İzmir 2005, s. 179-184.

²⁰⁵ Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi (No: 833)

²⁰⁶ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.26

²⁰⁷ Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi Yazma Eser Kataloğu incelendiğinde eski demirbaş no kısmında 1028 yazılı iken eserin 833 nolu sırada kayıtlı olduğu görülmektedir.

²⁰⁸ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.26

görüşmelerinde hem de Napolyon'a elçi olarak görevlendirildiği zaman zarfında Avrupalılarla muhataplığı sırasında öğrendiği kelimeleri eserlerinde kullanarak dilin zenginleşmesine de katkıda bulunmuştur. Doç. Dr. A. İrfan Aypay'ın makalesinde (bkz. dipnot 207) yapılan tespite göre Paşa; Sefâretnâme-i Fransa'da 22, Tarih-i Vaka'-i Sakız'da 20, İngiltere Musâlahası Takrîri'nde 13 ve İcmâl-i Ahval-i Avrupa'da 7 olmak üzere toplam 62 Avrupa kökenli kelimeyi eserlerinde kullanmıştır.

Hatırat ve seyahat eserleri yanında, Mirkât-ı Münâcaât adlı eserinde Anadolu Kadıaskeri Seyyid Münib Efendi'nin eseri beğendiğine ilişkin takrizi ve Tarihçi Ahmed Lütfi Efendi'nin de eseri referans göstererek Mehmed Emin Vahid Paşa'nın bilgisini takdir etmeleri, Paşa'nın kıymetini bizlere açıkça göstermektedir.

Aynı zamanda şair olan Paşa'nın müstakil bir dîvânı olmamakla birlikte kendi eserlerinin çeşitli yerlerinde divan edebiyatı tarzında şiirleri vardır.²⁰⁹

²⁰⁹ Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.26

II. BÖLÜM

MEHMED EMİN VAHİD PAŞA KÜTÜPHANESİ

1. Kuruluşu

Mehmed Emin Vahid Efendi, memuriyetindeki hızlı yükseliş ve H. 18 Zilka'de 1223 / M. 5 Ocak 1809 tarihinde İngiltere ile imzalanan antlaşma nedeniyle kazandığı, ömür boyu peşini bırakmayacak düşmanlıkların ilk etkisini Kütahya sürgünü olarak yaşamıştır. Paşa, şehrin o dönemki değerli âlimlerinden Abdülbaki Fikri Efendi'nin dersinde bulunmuştur. Dersten sonra hangi tefsirlerden istifade ettiğini sorduğunda, elindeki kitabı göstererek bundan başka kitabının olmadığını söyleyen hocanın zekâsına hayran kalmış ve onun ilmine hürmeten ve Kütahya halkının ilim öğrenmeye olan gayretine destek vermek amacıyla bir kütüphane tesisine karar vermiştir.²¹⁰

Vakıf belgelerinin incelenmesinde, vakfiyeden önce temessük kaydına, ondan da önce bir kitap listesine rastlıyoruz. H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 tarihli kitap listesinde, kitaplar listelenmeden önce kayıt altına alınan metinde “Vâkıf-ı mumâ ileyh tarafından Kütübhâne binâ oluncaya değin cümle ma'rifet ve ma'rifet-i şer'le medine-i mezbûrede vâki' merhûm ve mağfuru'n-leh Sultan Yıldırım Bayezid Hân Câmi'-i Şerîfi mihrabının sol cânibinde maksûrede vâki' dolab derunûna vaz' olunub el-haletü hazihi hâfız-ı kütüb nasb olunan Ahmed Efendi ve Mehmed Efendi yedlerine teslim olunan kitapların” vakıf kurulmadan önce vakfedilen iki yüz on kitap olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu metinde belirtildiği üzere bu kitapların anılan caminin sol kısmında, hükümdara ayrılmış bölümde bir dolapta muhafaza edilmesi istenirken, kütüphanecilerin ataması da yapılmıştır.²¹¹

Kütüphane, cami içerisinde bir dolaba yerleştirilen iki yüz on kitapla hizmet vermeye başlamıştır. Kırk gün sonra şahitler huzurunda düzenlenen temessük kaydıyla Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii Şerîfi mütevellîsi es-Seyyid Ali Ağa'dan ihtiyaç dışı olduğu üzerinde karar kılınan, caminin orta kapısı dışında kalan beş adet kubbeden en sağdaki kubbenin altı, yıllık iki yüz akçe bedelle kiralanmıştır.

²¹⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.132; Maden – Eğilmez, *a.g.e.*, s.27.

²¹¹ VGMA, *VD 579*, s. 706, sr.296.

Bu kira senedinden sonra Mehmed Emin Vahid Efendi'nin affedilerek İstanbul Tophane Nazırlığı'na tayini çıkmışsa da kütüphane inşasında bir aksaklık yaşanmamıştır. Bir aylık süre içerisinde kiralamasına karar verilen söz konusu kubbe altının dört yanı taş duvarla kapatılmıştır. Oda şekline getirilen bu alanın diğer kubbeler tarafına bakan yönüne bir kapı açılmış, pencerelerine demir parmaklıklar takılmış, içerisine dolaplar konulmak suretiyle kütüphane hizmete hazır hale getirilmiştir.

Cami içerisindeki dolapta bulunan iki yüz on kitabı, kütüphaneci olarak atanmış olan Hacı Ahmed ve Hattat Mehmed efendiler, hazırlanan yeni kütüphaneye taşımıştır. Vahid Efendi Tophane Nazırlığı sırasında hazırlamış olduğu 139 cilt kitabı H. 17 Şevvâl 1227 / 24 Ekim 1812 M. tarihinde düzenlenen bir kitap listesi (zeyl vakfiye) ile İstanbul'dan kütüphanesine göndermiştir. Böylece Vahid Efendi'nin kütüphanesindeki kitapların sayısı toplam 349'a ulaşmıştır. Vâkıfın babası merhûm Osman Hulusi Efendi hattıyla yazılmış olan Kur'an-ı Kerim de bu kitaplar arasında kütüphaneye dâhil edilmiştir.

Mehmed Emin Vahid Efendi yaklaşık bir yıl sonra temin etmiş olduğu 177 cilt kitabı, H. 17 Şa'bân 1228 / M. 15 Ağustos 1813 tarihinde düzenlenen bir kitap listesi (zeyl vakfiye) ile İstanbul'dan kütüphanesine göndermiştir. Böylece kütüphanedeki toplam kitap sayısı 526 cilt olmuştur.

Mehmed Emin Vahid Paşa, Teke ve Hamid mutasarrıflığı döneminde edindiği 108 cilt kitabı H. 11 Safer 1229 / M. 2 Şubat 1814 tarihinde düzenlenen kitap listesi ekinde kütüphanesine göndermiştir. Yine aynı görevi sırasında edindiği 62 cilt kitabı da H. 29 Şevvâl 1230 / M. 4 Ekim 1815 tarihinde düzenlenen kitap listesi ekinde kütüphanesine göndermiştir. Böylece kütüphanedeki kitapların sayısı 695'e yükselmiştir. H. 11 Safer 1229 / M. 2 Şubat 1814 tarihli liste ile gönderilen kitaplar arasında vâkıfın kendi kitabı olan Minhâcü'r-rumât adlı telif eseri bulunmaktadır. H. 29 Şevvâl 1230 / M. 4 Ekim 1815 tarihli kitap listesi ile gönderilen kitaplar arasında da yine vâkıfın telif eseri olan Sefaretnâme-i Seyyid Vahid Efendi adlı kitabı bulunmaktadır.

Mehmed Emin Vahid Paşa, sonrasında sürgün olarak gönderildiği İstanköy Adası'nda edindiği 12 cilt kitabı H. 23 Receb 1235 / M. 6 Mayıs 1820 tarihli kitap listesi ekinde kütüphanesine dâhil ederek kitap sayısını 707'ye çıkarmıştır.

Sakız Muhafızlığı sırasında yaşanan onca kargaşa arasında yine kitap temin eden Mehmed Emin Vahid Paşa, H. 25 Receb 1237 / M. 15 Nisan 1822 tarihli kitap listesi ekinde 33 cilt kitabı kütüphanesine göndermiştir. Böylelikle kütüphanedeki kitap sayısı toplam 740'a ulaşmıştır. Vahid Paşa bu arada İstanköy'de yazmakta olduğu Kasîde-i

Dimyatiye Şerhi'ni tamamlamış ve Sakız'dan gönderdiği 33 kitap arasında kütüphaneye ulaştırmıştır.

Halep Valiliği sırasında elinde bulunan 12 cilt kitabı H. 1 Cemâziye'l-ûlâ 1241 / M. 12 Aralık 1825 tarihli kitap listesi ile kütüphaneye gönderen Vahid Paşa, bu liste ile vakfiyesine eklediği kitap sayısını 752'ye yükseltmiştir.

Çeşitli bağışlarla birlikte kuruluş kataloğunda 900 kitap bulunan kütüphane, kısa sürede Vahid Paşa Koleksiyonu olarak 1370 cilde ulaşmıştır. Daha sonra kapanan Mollabey Kütüphanesi ile Kütahya Mevlevihanesi Kütüphanesi'nin el yazmaları da devredildikten sonra Vahid Paşa Kütüphanesi'nin yazma eser koleksiyonu 3242 cilt kitaba ulaşılmıştır.²¹²

2. Kitabesi

Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'ne girildiğinde sağ tarafta bulunan merdivenle çıkılan kapı üzerinde bulunan kütüphanenin kitabesi ta'lik hatla yazılmış iki sütun ve beş satırdan oluşmaktadır. Bir satırdaki iki sütun bir beyiti oluşturur (Resim 14).

Kitabenin transkribesi ve günümüz diline çevirisi şu şekilde yapılabilir.

Kâmus-ı ilm-i irfân, sâbık re'îs-i zî-şân	<i>İlim ve irfan deryası, şanlı eski reis.</i>
Ya'ni vahîd-i devrân allâme-i zamân	<i>Yani devrin emsalsizi, zamanın bilgisi.</i>
Misbâh-ı dîn-i devlet mişkât-ı bezm-i re'fet	<i>Din ve devlet ışığı, merhamet meclisinin kandili.</i>
Dav'-ı sirâc-ı himmet bir fâzıl-ı yegâne	<i>Himmet kandilinin kıvılcımı, bir eşsiz faizlet sahibi.</i>
Muhtârı âkilânın burhânı fâzılânın	<i>Akillerin seçkini, fazilet sahiplerinin delili,</i>
Mirsâd-ı vâsılânın her tavrı akilâne	<i>Kavuşmayı bekleyenlerin her hali akıllıcadır.</i>
Kıldı o zât-ı vâlâ dârü'l-kitâb inşa'	<i>O yüce zât bir kütüphane kurdu,</i>
Koydı funûn-ı şettâ lutf itdi tâlibâna	<i>İsteyenlere muhtelif fenleri lütfetti.</i>
Tahrîr olundu Aynî nazmu'l-leâl-i târîh	<i>Aynî tarafından, tarihi inci gibi yazıldı,</i>
Cûd-ı Vahîd Efendi yapdı kitâbhâne 1227	<i>Vahid Efendi'nin cömertliği ile bu kütübhâne yapıldı.</i>
	<i>M. 1812</i>

²¹² Bu sayı, Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphane Müdürlüğü'nden alınmıştır.

3. Hizmet Binaları

Kütüphane, müstakil bir bina inşa edilerek kurulmamıştır. Vakıf kayıtlarında yer aldığı üzere, Kütüphane, H. 19 Zilka'de 1226 / M. 5 Aralık 1811 tarihinde Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii içerisinde faaliyete başlamıştır.

Ulu Câmii'nin beş bölümlü son cemaat yerinin batı tarafındaki bölümü, kuzeyine ve doğusuna duvar örülerek dikdörtgen şekilli bir mekân elde edilmiş ve burası kütüphane yapılmıştır. Düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş olan caminin son cemaat yeri kuzeyden beş kemer gözüyle dışarı açılmaktadır. Batıdaki bölümün kuzeyindeki kemerin içi düzgün kesme örülmüş ve bu cephe üzerine dikdörtgen şekilli iki pencere açılmıştır. Pencereilerin üstünde yuvarlak birer hafifletme kemeri vardır. Güney ve batı cephesi sağır olan kütüphanenin, pahlanmış kuzeybatı köşesi, mukarnas dişleriyle sonlanmaktadır. Üstte mukarnas dişlerinden oluşan bir sıra silme son cemaat yeri revaklarına göre yükseltilmiştir. Doğu duvarının güney kesiminde yer alan girişe, dört basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Üst kesimde kitabe levha bulunan giriş açıklığı basık kemerlidir. Dikdörtgen şekilli bir plana sahip kütüphanenin batı ve doğu duvarları üzerinde yer alan nişlerin hizasında ahşap bir duvar yapılarak önde bir geçiş mekânı oluşturulmuştur. Aynalı manastır tonozuyla örtülü olan kütüphane, içten düz ahşap bir tavanla örtülerek tavan alçaltılmıştır. Kuzey duvarı üzerindeki pencereler içte de dikdörtgen şekillidir. Doğu ve batı duvarı üzerindeki nişler dikdörtgen kesitli ve dikdörtgen şekillidir.²¹³

Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphane Müdürlüğü'nden edinilen genel bilgi notlarına göre kütüphanenin serencamı şu şekildedir: Kütüphane 1932 yılına kadar 121 (milâdi) yıl boyunca Kütahya Ulu Câmii'de (Resim 5-6) hizmet vermiştir. 1932 yılından sonra ise Vali Nusret Bey'in desteğiyle taşındığı, şimdi Çini Müzesi olarak kullanılan İmaret binasında (Resim 15) okuyucu ve araştırmacılara hizmet sunmuştur. Zamanla okuyucu sayısının artması ve tarihi binanın rutubet alması nedeniyle, el yazma ve eski harfli basma kitaplar harap olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu nedenle 1981 yılında İl Özel İdaresi'nce yaptırılan Fuat Paşa Caddesi'nde eski Hükümet Konağı bitişiğinde bir apartmanın 4. katına taşınmıştır. Daha sonraları İstasyon Caddesi'ndeki şimdiki Öğretmen Evi'nin (Resim 16) 1. katına taşınmış 2000'li yıllara kadar burada hizmet vermiştir.

²¹³ Hacer Sibel Ünal, *Anadolu'daki Türk kütüphaneleri*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2012, s.130

2001 yılı Şubat ayında eski Maliye binasının 3. katına (şimdi Kültür merkezi olarak kullanılan Menderes İşhanına) (Resim 17) taşınan Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, binanın 3. katında Yazma Eserler Odası oluşturularak hizmet vermeye devam etmiştir.

İl Özel İdaresi eski hizmet binası (Resim 18) İl Genel Meclisi kararıyla kütüphane hizmet binası olarak tahsis edilmiştir. Tahsis tarihi olan 05.10.2015 günü itibariyle yeni binasında hizmet vermeye devam etmektedir.²¹⁴

4. Koleksiyonu

Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nin nüvesini Mehmed Emin Vahid Paşa Vakfı'ndan intikal eden kitaplar oluşturmakla birlikte, Kütahya halkının kütüphaneye göstermiş oldukları teveccüh sayesinde kitapların sayısı günden güne artarak bu günlere gelinmiştir. Mehmed Emin Vahid Paşa hayattayken göndermiş olduğu kitaplarla 752 cilt olan kitap sayısı, daha sonra yapılan bağış ve desteklerle 1370 cilde ulaşmış ve günümüzde bu kitaplar Vahid Paşa koleksiyonunu oluşturmaktadır.

Vahid Paşa koleksiyonundan sonra en fazla eser 1025 cilt eserin devralındığı Mollabey Kütüphanesi koleksiyonuna aittir. Bu koleksiyonlardan sonra 338 cilt eserin devralındığı Mevlevihane koleksiyonu ve 77 cilt eserin devralındığı Müze Müdürlüğü koleksiyonları bulunmaktadır.

1953, 1963 ve diğer yıllarda kütüphane genel giderinden 81 cilt eser kütüphane koleksiyonuna kazandırılmıştır.

Ayrıca çevrede bulunan okullardan Kütahya İmam Hatip Lisesi, Kütahya Anadolu Lisesi ve Simav İlçesi Demirci Köyü İlköğretim Okulu Müdürlüklerinden 58 cilt eser ile Emet Kütüphanesi'nden 55 cilt, Kütahya Müzesi'nden 28 cilt olmak üzere toplam 141 cilt eser devir alınarak kütüphane koleksiyonuna dâhil edilmiştir.

Kurumsal devirlerle genişleyen kütüphane koleksiyonu kişisel bağışlar da almış ve bu bağışlarla toplam 183 kitap koleksiyona dâhil olmuştur. Sayısal verilere takılmayıp kitapları kendi ellerinde tutabileceklerken kütüphaneye devrederek, herkesin istifadesine sunan, kütüphane kayıtlarında isimleri bu güne ulaşan hayırseverleri burada anmak ve kayıt altına almak, bir kadirşinaslık duygusu olarak yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Kütüphaneye bağış yapan şahısların alfabetik olarak isimleri şunlardır:

²¹⁴ Bu bilgiler, Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphane Müdürlüğü tarafından 2016 yılında hazırlanan kütüphane tanıtım notlarından derlenmiştir.

Ahmed Taib Bey el-Hac Hüseyin, Alaaddin Özekmikçi, Beyazoğlu Süleyman Ağa, Çalık-zâde Halid, Doğalar Köyünden Ayşe binti el-Hac Ömer, el-Hac Hafız Abdullah Hakkı bin Abdülbaki, el-Hac Hüseyin-zâde Mehmed Ağa, Gediz Kaymakamı Mehmed Tevfik, Hacı Ali Bey-zâde Mehmed Sadık, Hayrettin Subaşı, Hazer Dinar Câmii Hatibi Ahmed bin Mehmed el-Hac Karamani, İbrahim Ateşer İbrahim bin Hanif, İbrahim Efendi, Keler-zâde Hasan Tahsin, Kütahya Müftüsü Abdullah Efendi, Meclis-i İdare Kâtibi İrfan Bey, Mehmed Ağa bin el-Hac Hüseyin Ağa, Müftü Seyyid İbrahim Efendi İshak Fakih Medresesi Müderrisi, Müsevvid Halid Efendi, Nuri Türkkan, Orhan Tanrıku, Perizat Germiyanoğlu Kartay, Rişvan Bey, Salahaddin Kişioğlu, Süleyman Örnek, Şafi-zâde Mehmed Efendi, Şerife Fatma Kadın, Turan Tokgöz, Üçüncü Alay Süvari Kaymakamı Hasan Bey'in Cariyesi Raot Kalfa, Yalı İbrahim, Yardım-zâde Ahmed Efendi. (Ruhları şâd olsun)

Kuruluş koleksiyonunda bulunan kitapların konu başlıkları ve sayıları

Tür Adı	Cilt Sayısı
Tefsir, İ'râb, Kırâ'at-ı Kur'ân	58 cilt
Hadis	71 cilt
Fıkıh, Fetva, Ferâiz, Usûl-i Fıkıh	158 cilt
Kelâm, Tasavvuf	80 cilt
Hikmet, Hey'et, Tıp, Hendese, Nücûm	48 cilt
Mantık, Meânî, Âdab, İsti'âre, Sarf, Şevâhidü'l-Kebîr, Nahiv	135 cilt
Edebiyat, Lügat, Dîvân, Kaside	90 cilt
Ahlâk, Siyaset, Tarih, Rıfk ve Siyer	25 cilt
Muhtelif konular	85 cilt
Mecmûa'	5 cilt
Yazı Kıta'atı	11 adet
Harita	9 adet

Bu koleksiyonda yer alan kitapların 36 cildi basma kitap olup, diğerleri yazma kitaptır.

5. Kütüphanenin Şimdiki Durumu

Kütüphane binası, saklama ve faydalanma alanları bakımından bugün iyi durumdadır. Eserlerin araştırmacılar tarafından incelenmesine izin verilmekte; ayrıca eserin bir kopyasına sahip olmak isteyen araştırmacılar için gerekli dijital altyapı sunulmaktadır. Buradaki kitaplar ayrıca dijitalleştirilmiş olup, fiziksel olarak incelenme zorunluluğu ortadan kalktığından, yıpranmaların da önüne geçilmiştir. Eserler, hırsızlık ve

yangın gibi afetlerin neden olacağı olumsuz etkilere karşı güvenlik önlemlerinin alındığı depolarda saklanmaktadır.

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın yaşadığı dönemde kütüphanesine yaptığı katkılar bilinmekle birlikte, gerek onun yaşadığı dönemde ve gerekse sonrasında hayırseverler tarafından yapılan, fakat arşivlerde kayıtlarına ulaşılamayan katkılarla, Vahid Paşa koleksiyonu, 1362 kayıtlı yazma, 65 basma esere ulaşmıştır.

Diğer kütüphanelerden ve kurumlardan devir yoluyla, yukarda isimlerini saydığımız ve saymadığımız hayırseverlerden bağış yoluyla alınarak koleksiyona eklenen kitaplarla birlikte kütüphanede 3242 yazma, 5684 basma eser olmak üzere toplam 8926 kitaba ulaşılmıştır. Bu sayı kayıt numarası esas alınarak belirlenen kitap adı ile ilgili sıralamadır. Birden çok ciltli kitapların sayısı değildir.

III. BÖLÜM

KÜTÜPHANENİN VAKIFLARI VE KİTAPLARI

1. Vakfiyeler ve Kitaplar

Mehmed Emin Vahid Paşa, kütüphanesini oluşturup vakfiyesini hazırlayana kadar ilim ehlinin bir an evvel istifadeye başlamaları için iki yüz on kitap vakfetmiştir. Bu kitapları Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nde bulunan dolap içerisine konulmasını sağlayan Vahid Paşa aynı zamanda kütüphanecilerini de belirlemiştir.

Daha sonra Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nin son cemaat yeri üzerindeki beş kubbeden en sağdaki kubbenin altının bir oda haline getirilip kütüphane olarak kullanılması için bir temessük (kiralama sözleşmesi) kaydı düzenlenmiştir.

Kütüphanenin yerinin belirlenip düzenlemesinin yapılmasının ardından ana vakfiye hazırlanmıştır. Belge tarihleri incelendiğinde vakfiye, üçüncü belge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vakfiyeden sonra ise zeyl vakfiye olarak değerlendirilen kitap listeleri düzenlenmiştir. Vahid Paşa Kütahya ikametinden sonraki görevleri sırasında edindirdiği kitapları imkân buldukça bir kitap listesi ekinde kütüphanesine ulaştırmıştır. Bu şekilde 8 farklı zeyl vakfiye yani kitap listesi düzenlenerek kütüphaneye gönderilen kitaplar vakfa dâhil edilmiştir.

Mehmed Emin Vahid Paşa aynı zamanda kendi telif eserlerini de söz konusu bu listelerle farklı zamanlarda kütüphanesine ulaştırmıştır.

1.1. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 Tarihli Kitap Vakfı

Mehmed Emin Vahid Efendi İstanbul'da Reîsülküttâb olarak görev yaptıktan sonra Kütahya'da mecburi ikamete memur edilmişti. Burada bulunduğu sırada katıldığı ilmi sohbetlerde âlim ve talebelerin ilme olan rağbetleri ve imkânlarının azlığı nedeni ile bir kütüphane kurmanın faydalı olacağına karar vermiştir. Kütüphane fikri olduğu sıralarda İstanbul'a atama emrini almış ancak bu fikrin atıl kalmaması için vakit kaybetmeden harekete geçmiştir.

Kütüphane için bina temin olana kadar Kütahya Ulu Câmii içinde Sultan'ın namaz kılması için ayrılmış bölüm olan maksurede bulunan dolaplar içerisine konulmak üzere hazırda bulunan 210 kitabı vakfetmiştir. Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nin çekirdeğini bu kitaplar oluşturmaktadır.

Vahid Efendi, Kütahya Mahkemesi Kadısı Mehmed [Zeki el-Müfettiş] Efendi huzuruna gelerek söz konusu iki yüz on kitabı vakfettiğini kayd altına almıştır. Vakfiyesinde bu kitapları Kütahya şehrindeki ilim ehlinin kullanmasını şart koşmuştur. Vakfiyede ayrıca Ahmed Efendi ve Mehmed Efendi'yi Kütüphaneci olarak atamıştır.

Ancak bu vakfiye ile vakfedilen kitaplardan 17 cildinin günümüze ulaşmadığı güncel liste ile yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilmiştir.

H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 Tarihli Kitap Vakfiyesi ve Kitap Listesinin Transkribi

Âsitane-i Aliyye'de ricâl-i Devlet-i Aliyye'den sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât sâbıkan re'îsü'l-küttâb rikâb-ı müstetâb es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi atyeb-i mâl ve enfes-i menâlınden olup Medîne-i Kütahya'ya meşrûta olmak üzere vakf eylediği cem'ân iki yüz on kıt'a kütüb-i mütenevvi'a-i nefiseleri Kütahya vücûhundan Mehmed Beyefendi ma'rifetiyle Kütahya Mahkemesi'ne lede'l-vusûl ve't-tescîl vâkıf-ı mumâ ileyh tarafından Kütübhâne binâ oluncaya değin cümle ma'rifet ve ma'rifet-i şer'le medîne-i mezbûrede vâki' merhûm ve mağfuru'n-leh Sultan Yıldırım Bayezid Hân Câmii Şerîfi mihrâbının sol cânibinde maksûrede vâki' dolab derûnuna vaz' olunub el-hâletü hâzihi hâfız-ı kütüb nasb olunan Ahmed Efendi ve Mehmed Efendi yedlerine teslim olunan Kütüb-i mu'tebere-i nefiselerin müfredat defteridir ki ber-vech-i âfî zikr olunur. Fi'l-yevmi't-tâsi' min Ramazân li-sene sitte ve işrîn ve mieteyn ve elf.

An-Kütüb-i Tefâsir-i Şerîfe ve İ'râb²¹⁵ ve Kırâ'at-ı Kur'ân		
Tefsîr-i Şerîf Kâdî Beyzâvî, ta'lik hatla ²¹⁶ , bazen muhaşşâ, ²¹⁷ () satır.	1 cild.	Yer no:15

²¹⁵ **İ'râb**: 1. Düzgün konuşma ve hakikatı belirtme, 2. Arapça kelimelerin son harflerindeki harf veya hareketin değişmesi, 3. Bu değişikliği öğretme bigisi. (Bu ilim ile ilgili kitaplara kütüb-i i'râb denir.) (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 444.)

²¹⁶ **Hatt-ı ta'lik**: İran yazısıdır, bütün harfleri devirlidir. Kalınlığı sülüs kadardır. Daha incelerine "ince ta'lik", "hurda ta'lik", "gubârî ta'lik", daha kalınlarına da "ta'lik celsî" denir. "Kırma ta'lik" diye bir şeklidaha vardır. Rivâyete göre Hoca Ebu'l-Al, Pehlevî yazısı ile "kûfi furûatı" nı birleştirmeksuretiyle icâd etmiştir. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 342.)

²¹⁷ **Muhaşşâ**: Tahşiye olunmuş, hâşiye yazılmış. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 670.)

Hâşiye-i Sâdî Çelebi ale'l-Kâdî, nesih hatla ²¹⁸ , kenarları altun cedvelli, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:13</i>
Hâşiye-i İsâm ale'l-Kâdî, nesih hatla, kenarları altun cedvelli ve muhaşşâ, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:23</i>
Hâşiye-i Molla Hüsrev ale'l-Kâdî, ta'lik hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:24</i>
Hâşiye-i Şeyh-zâde'nin nısf-ı ²¹⁹ evveli, ta'lik hatla, kenarlı ikkil ²²⁰ cedvelli, 41 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1065-1</i>
Hâşiye-i Şeyh-zâde'nin nısf-ı âheri, kezâlik ²²¹ , 41 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1065-2</i>
Tefsîr-i Kebîr-i Fahri Râzî'nin nısf-ı evveli, nesih hatla, 45 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1064-2</i>
Tefsîr-i Kebîr-i Fahri Râzî'nin nısf-ı âheri kezâlik, 45 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1064-2</i>
Tefsîr-i Ebu's-Suûd'un nısf-ı evveli, hüsn-i hatt-ı nesih kırmasıyla, kenarlı altun cedvelli, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:04-1</i>
Tefsîr-i Ebu's-Suûd'un nısf-ı âheri, kezâlik, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:04-2</i>
Şerh-i Dibâce-i Tefsîr-i Ebu's-Suûd, hüsn-i ²²² hatt-ı ta'lik ile kenarlı altun cedvelli 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:5</i>
Tefsîr-i Keşşâf'ın nısf-ı evveli, hatt-ı hüsn-i Arabla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1042-1</i>
Tefsîr-i Keşşâf'ın nısf-ı âheri, hatt-ı Arabla 35 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1042-2</i>
Şâtibî Cümlesi, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:442</i>
Teyfur mine'l-Kırâ'e ma'a Tecvid, ta'lik hatla, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2824</i> <i>(Sabahattin</i> <i>Kişioğlu'ndan)</i>
İ'râb-ı Kur'ân li'n-Nühâsî en-Nahvî, nesih hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:6</i>

²¹⁸ **Hatt-ı nesih:** Kalınlığı "sülüs" yazısının üçte biri kadardır. Sonradan, tashihe elverişli olmadığından, yazanın ustalığını deneme bakımından, hattatlar arasında bir meheng [mihenik] olmuştur. Başka yazılara nispeten daha kolay okunduğundan, çok yayılmıştır. Kur'an, tefsir ve hadis yazmakta çok kullanılmıştır. "Nesih kırması" ve "ince nesih" diye iki şekli daha vardır. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 342.)

²¹⁹ **Nısf:** Yarım, yarı. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 832.)

²²⁰ **İkkil:** 1. Taç, 2 (bot). Çiçek tacı, 3. Tırnağın kenarını çevreleyen deri. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.423.)

²²¹ **Kezâlik :** Kezâ bu, bu da öyle. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 514.)

²²² **Hüsn-i hat:** 1. Yazı güzelliği,2. Güzelyazı yazma sanatı. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 393.)

Kıssa-yı Yusuf Aleyhi's-Selam li-İmam Muhammed el-Mukrî, hatt-ı Arabla.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Yekûn Kıta'at ²²³	17 cild	

An-Ehâdis-i Şerîf		
Buhârî-i Şerîf Şerh-i Kirmânî'nin ibtidâsından Bâbü'l-Kıra'aya kadar cüz-i evveli, hüsn-i hatt-ı Arabla. 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1074-1</i>
Buhârî Şerh-i Kirmânî'nin Bâbü'l-Kıra'aya Kitâbü'l-Megâzîye deĝin cüz-i sânisini kezâlik, hatt-ı Arabla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1074-2</i>
Mesâbih-i Şerîf, ta'lik hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:31</i>
Meşârik-i Şerîf, nesih hatla, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:56</i>
Meşârik Şerh-i Ekmeleddin'in nısf-ı evveli, ta'lik hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:71-1</i>
Meşârik Şerh-i Ekmeleddin'in nısf-ı âheri, kezâlik, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:71-2</i>
Metn-i Şemâil-i Şerîf, nesih hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:45</i>
Şemâil Şerh-i Aliyü'l-Kârî, ta'lik hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:67</i>
Tarîkatu'l-Muhammediyye, nesih hatla bazen muhaşşâ, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:326</i>
Tarîkat Şerh-i Mevâhibü'l-Fethiye, nesih hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1128</i>
Tarîkat Hâşiyesi, Hoca-zâde, nesih hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:331</i>
Câmi'ü's-Saĝir İmam Suyûtî, hatt-ı hüsn-i Arabla, 20 satır.	1 cild.	<i>Yer no:54</i>
Şifâ-yı Şerîf, nesih hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:51</i>
Şifâ Şerh-i Aliyü'l-Kârî'nin nısf-ı evveli, nesih kırmasıyla kenarları altun cedvelli, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:68-1</i>
Şifâ Şerh-i Aliyü'l-Kârî'nin nısf-ı âheri, kezâlik, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:68-2</i>

²²³ **Kıta'at:** 1. Parçalar, bölükler, cüzler, 2. Memleketler, ülkeler, 3. Askerî birlikler, 4. Büyük kara parçaları. (bkz. Devellioĝlu, *a.g.e.*, s. 517.)

Hısn-ı Hasîn, nesih hatla, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:340</i>
Hadis-i Erba'ın el-Müte'alleka bi'r-Remyi ve'n-Neşâb vesâire.	1 cild.	<i>Yer no:36</i>
Siyer-i Şerîf Mekkî ve Medenî ve Vâkı'anâme-i Veysî, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:826-1</i>
Mecmû'a-yı Resâil-i ibn-i Kemâl Paşa, aded 17, 13 satır. ta'lik hatla.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Yekûn Kıta'at	19	

An-Kütüb-i Fıkh-ı Şerîf		
Bed'ü fi-Usûli'l-Fıkh ma'a Mirsâdi'l-Beyzâvî, hatt-ı hüsn-i Arabla, 21, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1107</i>
Muğni fi'l-Usûl, ta'lik hatla, muhaşşâ, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1152</i>
Muğni Şerh-i Ka'atî, ta'lik hatla, muhaşşâ, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1108</i>
Usûl-i Perdevî, ta'lik hatla, muhaşşâ, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:192</i>
ibn-i Melek ale'l-Menâr, muhaşşâ, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:209</i>
Azmi-zâde alâ ibn-i Melek, ta'lik hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:181</i>
Dürer-i Gurer, ta'lik hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1098</i>
Dürer Hâşiyesi Azmi-zâde, ta'lik hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:115</i>
Dürer Hâşiyesi Vânî, nesih hatla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:138</i>
Mültekâ'l-Ebhur, ta'lik hatla muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:99</i>
Mültekâ Şerh-i Münteka, ta'lik hatla muhaşşâ, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:167</i>
Mültekâ Şerh-i Keşfü'l-Enhur, nesih hatla, satır.	1 cild.	<i>Yer no:1122</i>
Sadrü'ş-Şerî'a, ta'lik hatla, muhaşşâ, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1063</i>
Sadrü'ş-Şerî'a Hâşiyesi Yakup Paşa, ta'lik hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:141</i>
Sadrü'ş-Şerî'a Hâşiyesi İsam, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:120</i>

Karabağî alâ Sadri'ş-Şerî'a, ta'lik hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:131</i>
Kudûrî, nesih hatla, muhaşşâ, 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:110</i>
Tevfik-i Müşkilât-ı Kudûrî, ta'lik hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:172</i>
Haleb-i Sağır, nesih hatla, 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:3002</i> <i>(Satın alınan)</i>
Manzûme-i Fıkh-ı Şerîf, ta'lik hatla muhaşşâ, 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:244</i>
Hidâye, nesih hatla kenarları altun cedvelli 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:73</i>
Fevâidü'l-Hidâye li'l-Hâzimî mine'l-Fıkıh ma'a Şerh-i Muhtasarü'l-Ahiskî mine'l-Usûl, hatt-ı Arabla 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:114-1</i>
Hâşiye-i Sâdî Efendi ale'l-Hidâye ve alâ-Ekmeleddin Hidâye, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1088</i>
Diğer Hidâye Hâşiyesi Kıt'ası, ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:122</i>
Vikâye, nesih hatla, muhaşşâ, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:113</i>
İslâhu'l-Îzâh ale'l-Vikâye, ta'lik hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:144</i>
Kenzü'd-Dekâyık, ta'lik hatla, muhaşşâ, 9 satır.	1 cild.	<i>Yer no:101</i>
Kenzü'd-Dekâyık Şerh-i Tebyînü'l-Hakâyık li'z-Zeylâî nısf-ı evveli, hatt-ı Arabla 35 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1120-1</i>
Kenzü'd-Dekâyık Şerh-i Tebyînü'l-Hakâyık'in nısf-ı âheri, kezâlik, 35 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1120-2</i>
Câmi'ü's-Sağır, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1101</i>
Tuhfetü'l-Mülûk Şerh-i Hediyyetü's-Sâlik, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:86</i>
Tecdidü'l-Îzâh li-ebi'l-Fâzıl el-Kirmânî, ta'lik hatla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1079</i>
İsârü'l-İnsâf ma'a Kitâbi'l-Lübâb, hatt-ı hüsn-i Arabla 19, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1092</i>
Metn-i Nikâye ma'a Hâşiye, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Câmi'ü'l-Ezhâr li-Receb Efendi mine'l-Fıkıh ve'l-Mev'ize,	1 cild.	<i>Yer no:1119</i>

ta'lik hatla etrafi muhaşşâ, 27 satır.		
Tenvirü'l-Ebsar, ta'lik hatla bazen muhaşşâ, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:130</i>
Hayâtü'l-Hayâvân'ın cüz-i âşiri, hatt-ı Arabla, 23 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Ta'îmü'l-Müte'allim, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:344</i>
Fıkh-ı Nâfi, hatt-ı hüsn-i Arabla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:80</i>
Menâkıb-ı Şerîf-i İmâm-ı A'zam, nesih hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:822</i>
Yekûn Kıta'at	40	

An-Kütüb-i Fetevâ ve Ferâiz		
Fetevâ-yı Kâdîhan, ta'lik hatla 29 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Fetevâ-yı Ankaravî (?), nesih hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:236</i>
Câmi'ü'l-Fusuleyn, ta'lik hatla 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:819-1</i>
Fetevâ-yı Abdülkadir, ta'lik hatla, muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:221</i>
Fetevâ-yı Üskübî, ta'lik hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Câmi'ü'l-Fetevâ, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1335</i>
Behcetü'l-Fetevâ, ta'lik hatla 33 satır.	1 cild.	<i>Yer no:223</i>
Cevâhirü'l-Fetevâ, ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:224</i>
Hülâsatü'l-Fetevâ, ta'lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1138</i>
Gunyetü'l-Fetevâ, ta'lik hatla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1117</i>
Fetevâyü'n-Nevâzil, nesih hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:218</i>
Fevâidü'l-Fukeha, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:162</i>
Kanûn-ı Cedîd, ta'lik hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:147</i>
Edebü'l-Kâdî, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1856</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Vakf-ı Kirmastî ve Vakf-ı Nâsîhî, ta'lik hatla, satır.	1 cild.	<i>Yer no:142</i>

Ferâiz'den Sirâciye ma'a Şerhi'l-Hâzî, nesih hatla.	1 cild.	<i>Yer no:233</i>
Ferâiz-i Seyyidî, ta'lik hatla muhaşşâ, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:3090</i>
Fevâid-i Şenşûriye fi-Şerhi'l-Manzûmeti'r-Reciyye, hatt-ı Arabla ta'lik, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:238</i>
Mecmû'a-i Sakk-i Arabî,	1 cild.	<i>Yer no:231</i>
Yekûn Kıta'at	19	

An-Kütüb-i Kelâmiye ve Tasavvuf		
Şerh-i Akâid ma'a Hayâlî ve Risâle-i Subhuddin, muhaşşâ ve ta'lik hatla 13, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:267</i>
Hayâlî Hâşiyesi Kara Kemâl, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:679</i>
Celâl Dîvânı, nesih hatla 21 satır. zeylinde Teravîh Risâlesi vardır.	1 cild.	<i>Yer no:280</i>
Celâl Dîvânı Hâşiyesi Halhalî, ta'lik hatla, muhaşşâ, satır.	1 cild.	<i>Yer no:948</i>
Bahrü'l-Kelâm Nesihî, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:76</i>
Minhâcü'l-Abidîn, nesih hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:285</i>
Fıkh-ı Ekber Şerh-i Ekmeleddin, nesih hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:305</i>
Fıkh-ı Ekber Şerh-i Ebu'l-Müntehâ ve Akâid-i Sunûsî, ta'lik hatla 17, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1965</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Fıkh-ı Ekber Şerh-i Keydânî ma'a Celâl, ta'lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:276</i>
Akâid-i Sunûsî Şerh-i Suğra, ta'lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:297</i>
Vasiyyetü İmâm-ı A'zam ma'a Şerh-i Ekmeleddin, nesih hatla 15, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:254</i>
Cevheretü't-Tevhid Şerh-i Lekkan, hatt-ı hüsn-i Arabla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1142</i>
Metn-i Mevâkıf, ta'lik hatla, muhaşşâ 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1145</i>

Birgivî Şerh-i Konevî a'la, nesih hatla 11 satır.	1 cild.	Yer no:335
Ferâyidü'l-Fevâyid, basma hatla, Türkî lisan üzere	1 cild.	Yer no:B.-13
Mecmû'a-yı Resâil fi-İlmi'l-Kelâm, ta'lik hatla 19, 53 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Kasîde-i Tâiye Şerh-i fi't-Tasavvuf li-Mahmudi'l-Kâşânî, Bağdad hatla 17 satır.	1 cild.	Yer no:75
Minhâcü'l-Mevlevî li-Şeyh İsmail el-Ankaravî, ta'lik hatla, satır.	1 cild.	Yer no:346
Sevâkıb-ı Şerîf-i Hazret-i Celâleddin Rûmî, ta'lik hatla 20 satır.	1 cild.	Yer no:387
Futûhü'l-Gaybî Hazreti Abdülkadir el-Geylanî, hatt-ı hüsn-i Arabla 15 satır.	1 cild.	Yer no:363
Resâil-i Keşf-i Esrâr-ı Nübüvvet, ta'lik hatla, Parisî, 21 satır.	1 cild.	Yer no:1156
Kitabü't-Tecrid ve Kitâbü'l-Hilm vesair.	1 cild.	Yer no:271
Etvâr-ı benî Adem ve Menâzilü'l-Arifin ve Risâle-i Mûte'allika bi-Ru'yeti'r-Resul.	1 cild.	Mevcut değil
Ehâdis-i Kudsiyye el-Mûte'allika bi'l-Mirac ve Kitâbü'l-Lema'at ve Mektûbât-ı Meşâyih-i İzâm ve Dîvân-ı Nimetullah, ta'lik hatla 9 satır.	1 cild.	Yer no:369, 370, 371 ve 2850
Mecmû'a-i Bidâyetü'n-Nihâye ve Hadîs-i Erba'în ve Menâzilü's-Sâirîn ve İsbât-ı Tasarruf li-Evliyauullâh.	1 cild.	Yer no:77
Yekûn Kıta'at	25	

An-Kütüb-i Hikmet²²⁴ ve Hey'et²²⁵ ve Tıb

²²⁴ **Hikmet:** 1. İnsanın mevcûdâtın hakikatlerini bilip hayırlı işleri yapmak sıfatı, 2. Hâkimlik, 3. Eşyanın haricî ve batınî keyfiyetlerinden bahseden ilim (Bu ilme, ilm-i hikmet, bu ilimle ilgili kitaplara da **kütüb-i hikmet** denir), 4. Herkesin bilmediği gizli sebep, kâinattaki ve yaratılıştaki ilâhi gaye, 5. Ahlâka ve hakikata faydalı kısa söz. (bkz. Yeğin, Abdullah, *Osmanlıca – Türkçe İslâmi, İlmî, Edebî, Felsefî Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s.221)

Kâdîmîr ma‘a Lârî, ta‘lik hatla 17 satır.	1 cild.	Yer no:748
Molla-zâde bâ-Cenâh-ı Kâdîmîr, ta‘lik hatla muhaşşâ, 15 satır.	1 cild	Mevcut değil
Metn-i Çağminî ve Şerh-i Çağminî li-Abdülvahid el-Kütahî ve li’s-Seyyid. Hatt-ı Arabla.	1 cild.	Yer no:768
Resâil-i İrtifâiye, 13 aded, 21 satır.	1 cild.	Yer no:794
Reyhânetü’r-Ruh li-Takiyyüddîni’l-Vahid ve Resâil-i Sâire, 10 aded, 12 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Îzâh fi-Esrârı’n-Nikâh.	1 cild.	Yer no:1331
Menâfî‘ü’l-Bedeniyye Mine’t-Tıb.	1 cild.	Yer no:806
Hülâsa Mine’t-Tıb.	1 cild.	Yer no:805
Şifâü’l-Fevâid ve Teshil ve Müfredât-ı Tıb.	1 cild.	Yer no:801
Mâhazar Nusret Efendi, nesih hatla.	1 cild.	Yer no:509
Yekûn Kıta‘at	10	

An-Kütüb-i Mantık²²⁶ ve Me‘ânî²²⁷ ve Âdâb²²⁸ ve İsti‘âre²²⁹		
Tasavvurât ma‘a Tasdikât, ta‘lik hatla muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	Yer no:960
Kul Ahmed ve Fenârî ve Hüsâm-ı Kâtî ve Muhyiddin ve Îsâgôcî Cümlesi.	1 cild.	Yer no:2442 (Mollabey’den)
Hüsâm-ı Kâtî Hâşiyesi Şirvanî, ta‘lik hatla 21 satır.	1 cild	Yer no:951

²²⁵ **Hey’et:** 1. Şekil, suret, görünüş, 2. Birlik teşkileden şahısların mecmu‘u, 3. Kozmografya, gök ve yıldız ilmi, astronomi (bu ilme ilm-i hey’et, bu ilimle ilgili kitaplara da kütüb-i hey’et denir.) (bkz. Yeğin, *a.g.e.*, s.221)

²²⁶ **Mantık:** 1. Söz, 2. Hakikat ararken yapılan zihnî muamelelerden hangilerinin doğru hangilerinin yanlış yola çıktığını gösteren ilim. (Bu ilimle ilgili kitaplara da **kütüb-i mantık** denir.) Kalam ilmine dâhil olduğu kabul edilir. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 580.)

²²⁷ **Me‘ânî:** Nahiv, kelimeler, hikmet ve diğer ilimlerin tahsilini tamamlamış olan ilim ehlinin öğrendiği bir ilimdir. Bu ilim öğretilirken sırasıyla, telhis, şerh-i muhtasar, muşavvel ve izah-ı meanî kitapları okutulur. (bkz. İzgi, *a.g.e.*, s. 80.)

²²⁸ **Âdâb:** 1. Terbiyeler, utanmalar, 2. Usuller, yollar, kâideler, 3. Tartışma metodu ilmi (bu ilim ile ilgili kitaplara kütüb-i âdâb denir.) (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 8.; İzgi, *a.g.e.*, s. 79.)

²²⁹ **İsti‘âre:** 1. Ödünç alma birinden eğret bir şey alma, 2. Bir kelimenin manasını muvakkaten başka bir kelime hakkında kullanma. (bkz. Yeğin, *a.g.e.*, s.290)

Tehzib-i Mîrî ma‘a Havâşî²³⁰, 4 aded.	1 cild.	Mevcut değil
Muhtasar-ı Müntehâ ma‘a Hâşîye-i Seyyid.	1 cild.	Yer no:191-2
Nâzirü’l-Ayn fi’l-Mantık ma‘a Usûl-i Hadis.	1 cild.	Yer no:943
Mutavvel, ta‘lik hatla kenarları altun cedvelli, 21 satır.	1 cild.	Yer no:1015
Hasan Çelebi ale’l-Mutavvel, ta‘lik hatla satır.	1 cild.	Yer no:1006
Kasım Leysî ale’l-Mutavvel, ta‘lik hatla 25 satır.	1 cild.	Yer no:1003
Monla Hüsrev ale’l-Mutavvel, ta‘lik hatla 27 satır.	1 cild.	Yer no:1019
Telhîs, Bağdad hattıyla muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	Yer no:291
Muhtasar-ı Me‘ânî, ta‘lik hatla 17 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Tayî ale’l-Muhtasar, ta‘lik hatla 19 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Şerh-i Miftâh li-Sadeddin et-Teftazânî, nesih hatla 23 satır.	1 cild.	Yer no:1007
Âdâb-ı Mîrî ma‘a Havâşî, ta‘lik hatla 4 aded, 21 satır.	1 cild.	Yer no:657
İsâm-ı İsti‘âre ve Mes‘ud Evvelî ve Kara Hâşîye ve Şah Hüseyin, muhaşşâ.	1 cild.	Yer no:978
Kutb-ı âlâ Mes‘ud-ı Rûmî, ta‘lik hatla muhaşşâ 17 satır.	1 cild.	Yer no:714
Behiştî âlâ Mes‘ud-ı Rûmî, ta‘lik hatla 17 satır.	1 cild.	Yer no:706
Ebu’l-Müntehâ ve İsti‘âre Taşkoprülü-zâde ve Hâşîye Şerh-i Şemsiyye.	1 cild.	Yer no:662-1
Hâşîye-i Avniyye âlâ Risâle-i Taşkoprülü-zâde.	1 cild.	Yer no:710
Mecmû‘a-yı Resâil-i İsti‘âre vesâire.	1 cild.	Yer no:684
Yekûn Kıta‘at	21	

An-Kütüb-i Sarf ve Nahv		
Sarf-ı Atîk Cümlesi, ta‘lik hatla kenarları ikilil cedvelli, muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	Yer no:841

²³⁰ **Havâşî**: Haşiyeler, derkenarlar. (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 344.)

Birgivi'nin Sarf-ı Cedîd Cümlesi, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:869</i>
İzzî Şerhi ve Maksûd Şerhi.	1 cild.	<i>Yer no:2191</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Diğer Maksûd Şerhi, Matlub, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:842</i>
Merâh Şerh-i Dingoz, ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:843</i>
Merâh Şerh-i Abdürrahim, nesih hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:848</i>
Nahiv Cümlesi Kâfiye ve İzhâr ve Avâmil-i Cedîd ve Atîk ve Misbâh Vesaire 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:886</i>
Molla Câmi', ta'lik hatla bazen muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2110</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Câmi' Hâşiyesi İsâm, nesih hatla 28 satır.	1 cild.	<i>Yer no:873</i>
Câmi' Hâşiyesi İsmet, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:909</i>
Muharrem Efendi, basma hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-17</i>
Kâfiye Şerh-i İfsah, ta'lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:936</i>
Kâfiye Şerh-i İsâm, nesih hatla 28 satır.	1 cild.	<i>Yer no:872</i>
Kâfiye Şerh-i Vâfiye, ta'lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:921</i>
Kâfiye Şerh-i Necmuddîn, nesih hatla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:919</i>
Kâfiye Şerh-i Kâfi, hatt-ı Arabla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1188</i>
Lübbü'l-Elbâb Sirâcî Seyyid Ali, ta'lik hatla muhaşşâ, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1213</i>
Kâfiye Mu'ribî Abdullah Efendi, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2137</i> <i>(Mollabey'den)</i>
İzhâr Mu'ribî Zeynî-zâde, ta'lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:887</i>
Avâmi'l-i Cedîd Mu'ribî Zeynî-zâde ve Avâmil-i Atîk Mu'ribî Ternucî.	1 cild.	<i>Yer no:889</i>
İzhâr Adalı, ta'lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:903</i>
Dav'un ale'l-Misbâh, ta'lik hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:931</i>

Şuduz Şerh-i Cemâleddin, hatt-ı Arabla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:884</i>
Miftâhü'l-Bâb, ta'lik hatla muhaşşâ, 15 satır, zeylinde izhar var.	1 cild	<i>Yer no:751</i>
Metn-i Elfiyye, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:35</i>
Şerh-i Elfiyye li-İmâm Suyûtî, nesih hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
İmtihânü'l-Ezkiya li-Birgivî, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:916</i>
Şerh-i Enmûzec li-Zemahşerî, ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:27</i>
Erdebilî alâ-Enmûzec, ta'lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:928</i>
Şerh-i Enmûzec Kadıcık ve Gelincik, ta'lik hatla muhaşşâ, 9 satır.	1 cild.	<i>Yer no:959</i>
Yekûn Kıta'at	30	

An-Kütüb-i Lügat-i Arabiyye ve Fârisiyye ve Kütüb-i Edebiyat		
Muhtarü's-Sıhah, ta'lik hatla harekeli, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:401</i>
Mu'ribü'l-Lüga li-İmam Matrazî, ta'lik hatla harekeli, 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:396</i>
Ta'rifât-ı Seyyid-i Şerîf, satır.	1 cild.	<i>Yer no:3003</i> <i>(Satın alınan)</i>
Lügat-ı Nimetullah ve Şerh-i Bahri'l-Garaib vesaire, ta'lik hatla, satır.	1 cild.	<i>Yer no:403</i>
Ferheng-i Şuûrî'nin nısf-ı evveli, basma hatla, satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-27</i>
Ferheng-i Şuûrî'nin nısf-ı ahiri, kezâlik, satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-28</i>
Tuhfe-i Şahidî ma'a Bend-i Attar, nesih hatla 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:409</i>
Şâhidî Şerhi ma'a Miftâh Kavâi'd-i Tuhfe, ta'lik hatla 23, 25 satır. Zeylinde aruz-ı Endülisî vardır.	1 cild.	<i>Yer no:410</i>
Bend Şerh-i Şem'î, ta'lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:616</i>

Gülistan-ı Sa‘dî, ta‘lik hatla etrafı Arabî şerhle muhaşşâ, 11 satır.	1 cild.	Yer no:607
Gülistan Şerh-i Surûrî, 19 satır.	1 cild.	Yer no:609
Lügat-ı Masâdır, nesih hatla 9 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Dekâyikü’l-Hakâyık li-ibn-i Kemâl, ta‘lik hatla, satır.	1 cild.	Yer no:469
Tuhfe-i Vehbî, basma hatla, satır.	1 cild.	Yer no:B.-4
Sübha-i Sıbyan, basma hatla, satır.	1 cild.	Yer no:B.-3
Dîvân-ı Hâfız-ı Şirâzî, ta‘lik hatla 11 satır.	1 cild.	Yer no:620
Hâfız Şerh-i Surûrî, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	Yer no:608
Tevşihü’l-Vâfi‘ fil-Aruz.	1 cild.	Yer no:593
Dîvân-ı Yahya Efendi, ta‘lik hatla, satır.	1 cild.	Yer no:632
Dîvân-ı Hayrî, ta‘lik hatla, satır.	1 cild.	Mevcut değil
Dîvân-ı Fehim, ta‘lik hatla satır.	1 cild.	Yer no:626
Dîvân-ı Nadirî ve Şehrî, satır.	1 cild.	Yer no:630
Lügat-ı Vankulu’nun nısf-ı evveli, basma hatla 33 satır.	1 cild.	Yer no:B.-34
Lügat-ı Vankulu’nun nısf-ı ahiri, basma hatla 33 satır.	1 cild.	Yer no:B.-35
Şerh-i Dîvân-ı Mütenebbi li’l-Vahid, hatt-ı Arabla 31 satır.	1 cild.	Yer no:584
Şerh-i Lâmiyetü’l-Acem li’s-Safedî, hatt-ı Arabla 27 satır.	1 cild.	Yer no:644
Galatât-ı Müfid Efendi, basma hatla.	1 cild.	Basma Mevcut değil
Mu‘ammât-ı Fârisî, ta‘lik hatla 15 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Hayriye-i Nâbî, nesih hatla, () satır.	1 cild.	Yer no:634
Yekûn	29 cild	
Cem‘an Yekûn Kütüb-i Kita‘at	210	

1.2. H. 19 Şevvâl 1226 / M. 6 Kasım 1811 Tarihli Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nde Kurulan Kütüphane Zemini Vakfı

Mehmed Emin Vahid Efendi, atama emrini almasının ardından Yıldırım Bayezid Han Camii Vakfı mütevellisi Seyyid Ali Ağa'nın vekili Ebubekir Efendi ibn-i el-Hâc Ali Ağa ile Kütahya Kadısı Başmakçı-zâde es-Seyyid Mehmed Zeki el-Müfettiş huzuruna çıkmışlardır. Vahid Efendi'nin, kütüphanesini caminin kuzey kısmında bulunan ve ihtiyaç dışı olduğu tespit edilen alanda kurmasından anlaşılmıştır. Caminin kuzeyinde bulunan beş kubbeden batı kenarında bulunan kubbenin altı duvarla örülme ve pencereleri demir parmaklıkla kapatılmak suretiyle kütüphane haline getirilecektir.

Mehmed Emin Vahid Efendi'nin talebi neticesinde Yıldırım Bayezid Han Camii mütevellisi Seyyid Ali Ağa tarafından mühürlenmiş belge ile kütüphane zemininin kiralama işlemi tamamlanmıştır. Bu belgeye göre anılan bölümün kütüphane haline getirilmesi işleri Mehmed Emin Vahid Efendi tarafından yapılacak, masrafları kendisi tarafından karşılanacaktır. Burası için Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Kütüphane Vakfı gelirlerinden Sultan Bayezid Han Camii Vakfı'na yıllık iki yüz kuruş mukataa-i zemin (zemin kirası) bedeli ödenecektir (Resim 19-20).

Bu belgede de gördüğümüz üzere bir vakfın mülkü olan alanın, başka bir vakfın kullanımına, hayır hizmeti vermesi kaydıyla verilmesi mümkün olmaktadır. Ancak bunun için Şehrin kadısı, ilgili vakıfların mütevellileri veya mütevellilerin vekilleri ile şehrin ileri gelenlerinden oluşan şahitlerden oluşan bir komisyon izni gerekmektedir.

Bu belgede Mehmed Emin Vahid Efendi'nin babasının adı Ömer olarak geçmektedir. Ancak bu belgeden bir ay sonra İstanbul'da düzenlenmiş olan vakfiyede baba adının Osman, dede adının ise Ali Ağa olduğu bilgisi bulunmaktadır. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Kilis'li bir nusayrînin oğlu olduğu bilinmektedir. Annesinin İstanbul'da evlendiği şahsın adının da Osman olduğu bilinmekte olduğuna göre bu temessük kaydında geçen Ömer isminin Kilis Nusayrî mezarlığında medfun babasının adı olması ihtimal dâhilindedir.

H. 19 Şevvâl 1226 / M. 6 Kasım 1811 Tarihli Kütüphane Zemini Vakfı Transkribi

El-Emrû hasbemâ zükire fihî. Nemmekahu'l-fakîru ileyhi azze şânuhu Başmakçı-zâde es-Seyyid Mehmed Zeki el-Müfettişi bi-Umûr-ı Evkâf-ı Haremeyni'l-Muhteremeyn gufire lehuma.

Bâbü's-Sa'âdeti's-Şerîfe Ağası hazretlerinin nezâret-i aliyyelerinde olan evkâfdan Vilâyet-i Anadolu'da Medine-i Kütahya'da vâki' merhûm Yıldırım Sultan Bayezid Hân Hazretleri'nin Câmii Şerîfi Vakfı mütevellîsi es-Seyyid Ali Ağa tarafından husûs-ı âti'l-beyânda vekil-i şer'îsi olan Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan izzetlü Ebubekir Efendi ibn el-Hâc Ali Ağa şer'-i hâtır-ı lâzımü't-tevkirde bi'l-vekâle takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm idüb sâbikan Devlet-i Aliyye-i Ebediyyeti'l-istimrârda Reîsülküttâb olan saâdetlü semâhatlü atûfetlü es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi ibni'l-merhûm es-Seyyid el-Hâc Ömer Efendi hazretleri medîne-i mezkûrede vâki' müşâru'n-ileyh Yıldırım Sultan Bayezid Hân'ın Câmii Kebîri'nin Ortakapısı hâricinde kâin beş aded kubbeleri üzerlerinde vâki' cenahlar çatı ve câmii-i şerîf-i mezkûr ziyâde vâz' olmakla mahall-i mezkûre ihtiyac olmamağın mahall-i mezkûrun cânib-i yemîninde olan kubbelerin yalnız kurbuna (?) hasbeten li'l-lâhi te'âlâ ber-vech-i âtî vaz' buyurdıkları kütüb-i fikhiyyeyi hıfz için kendi atyeb-i mallarıyla etrafı kârgîr duvar demir pencereci bi-hükm-i mütevellî ve derûnunda müte'addid dolablı bir kütübhâne binâ ihdas ve derûnuna kendi malları olup taleben li-merdati'l-lâhi te'âlâ vakf ve habs buyurdıkları ma'lûmü'l-mikdar kütüb-i nefîseyi vaz' etmek üzere mahall-i mezkûru müceddeden binâ ve ihdas buyuracakları kütübhâne-i mezkûrenin bi'l-cümle ebniyesi yedlerinde mülkleri olup mahall-i mezkûrun arsasını bundan böyle müceddeden inşa' buyuracakları vakf-ı şerîfleri gallâtından senevî vakf-ı müşâru'n-ileyhe iki yüz akçe mukâta'a-i zemîn verilmek üzere kendülere îcâr ve ebniye-i mezkûre mülkleri olup keyfe mâ-yeşa' ve hasbe mâ-yehtar tasarruflarına izn-i müşîr mütevellî-i mumâ ileyh es-Seyyid Ali Ağa'dan bir kıt'a memhûr temessük taleb buyurdıklarında husûs-ı mezkûr fi'l-hakîka mumâ ileyh es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin takrîr-i meşrûhu üzere olup mahall-i mezkûrun ber-vech-i muharrer îcâr olunmasını cânib-i vakf-ı şerîfe vücuhla enfa' ve evlâ ve hayr-ı mahaz olduğunu mütevellî-i mumâ ileyh iş bu yedinde olan bir kıt'a arzıyla inhâ ve ahalî-i belde-i merkûm dahî yedinde olan bir kıt'a mahzarlarıyla ifade ve istid'a idüb lâkin hakîkat-i hâl iş bu hâzirûn-ı bi'l-meclis olan ehl-i vukûf-ı bî-garaz müslimînden ba'de'l-istihbâr vech-i meşrûh üzere mahall-i mezkûru efendi-yi mumâ ileyhe ber-vech-i muharrer senevî iki yüz akçe mukâta'a-i zemin ile îcâr ve yedine müceddeden memhûr temessük i'tasına bu kere mütevellî-i mumâ ileyh es-Seyyid Ali Ağa'ya kıbel-i şer'den izin verilmesi bi'l-vekâle

matlûbumdur deyû mazmunları min-küllî'l-vücûh takrîr-i meşrûhuna mutâbık mütevellî-i mumâ ileyhın bir kıt'a mümza ve mahtum arzını ve ahâlî-i belde-i mezkûrenin bir kıt'a memhûr muhzırlarını ibraz etmeğın gıbbe'l-istihbâr fi'l-hakîka hâl ve kütüb mumâ ileyh Ebubekir Efendi'nin bâlâda tafsîl ve beyân eylediğı minvâl üzere olub mahall-i mezkûrun mumâ ileyh, es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'ye ber-vech-i muharrer îcâr ve yedine memhûr temessük i'ta olunması vakf-ı şerîfe ve ahâlî-i belde-i merkûmeye muzır olmayub her vechile enfâ' ve evlâ ve hayr-ı mahz olduğunu zeyl-i vesikada muharrerü'l-esâmî bî-garaz-ı müslimîn alâ-tarîki's-şehâde haber vermeleriyle vech-i meşrûh üzere mahall-i mezkûrun arsasını mumâ ileyh es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'ye senevî iki yüz akçe mukâta'a-i zemin ile nef'an li'l-vakf bi't-tevliye îcâr ve yedine memhûr temessük i'ta etmek üzere mütevellî-i mumâ ileyh es-Seyyid Ali Ağa'ya kıbel-i şer' den izin verilmeğın mâ-hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi't-tâsi' aşer min Şevvâli'l-mükerrem li-sene sitte ve işrîne ve mieteyn ve elf. Min-hicretin men lehu'l-izzü ve's-şeref.

Şuhûdü'l-hâl: Hâfız Abdullah Efendi bin el-Hâc Mehmed Efendi, Abdullah Beşe bin Abdurrahman, Ahmed İhsan bin Mehmed, Ali Ağa bin Ahmed, Hüseyin Ağa bin Ali ve gayruhum.

1.3. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 19 Zilka'de 1226 / M. 5 Aralık 1811 Tarihli Nukud, Gayr-ı Menkul ve Kütüphane Vakfı

Müteveli vekili ve şahitler

Reîsülküttâb iken Kütahya'da ikamete memur edilen Mehmed Emin Vahid Efendi İstanbul'a çağrılarak kendisine Tophâne-i Âmire Nâzırlığı verilmiştir. Temelini attığı kütüphanesinin kurumsal bir yapıya sahipolması için gerekli vakfiyesini oluşturmak üzere İstanbul'a gelir gelmez harekete geçmiştir. Vahid Efendi, İstanbul'da Bâbü'l-Ensarî yakınında sahilde bulunan evine Mevlânâ Hoca-zâde Mehmed Tahir Efendi ibni'l-merhûm Abdullah Efendi ve diğeri gelenleri çağırarak bir meclis oluşturulmuştur. Bu meclis tarafından Sünbül-zâde sa'adetlü Seyyid Abdalbaki Efendi ibni'l-merhûm Mehmed Emin Efendi müteveli vekilliğine tayin edilmiştir. Vakfın sahih olarak kurulması için vakfiye içerisinde imamların görüşü ardından tevliyet devri de yapılarak tevliyeti kendisi almaktadır.

Şahitler, İrfan-zâde Mehmed Arif Efendi, Hibetullah Sultan Aliyetü's-Şân Kethüdası Sa'adetlü Seyyid Mustafa Nazif Efendi, Seyyid Mehmed Arif Efendi, Mehmed

Said Efendi ibn Pir Osman, es-Seyyid İsmail Efendi ibn Seyyid Ömer, Mehmed Eşref Efendi ibn Abdullah Efendilerden oluşmaktadır.

Vakfi kurma sebebi

Mehmed Emin Vahid Efendi, Kütahya’da ikâmet etmekte iken tanışmış olduğu ilim ehlinin kitaplara olan ihtiyacını yakından görmüştür. Bu ihtiyacın karşılanmasını kendisine vazife edinmiş ve burada bir kütüphane inşasına niyet etmiştir.

Kütüphanenin kurulduğu yer

Bunun üzerine Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii orta kapısı dışında kalan bölümün batısındaki kubbenin altına denk gelen zemin kiralanmış ve kütüphane olarak inşa edilerek ilim ehlinin hizmetine sunulmuştur.

Vakfın akarları

Mehmed Emin Vahid Efendi Kütahya’da kiraladığı kütüphane zemini için yıllık iki yüz kuruş ödeyeceğinden bahsetmiştir. Kütüphane için çeşitli fen bilimleri ile ilgili kitapları ve bu kütüphanenin varlığını devam ettirebilmesi için on iki bin esedi kuruşu vakfettiğini de ifade etmiştir. Bu nakdin her kesesi yıllık altmış kuruş olarak İstanbul Rum Milleti Patrikhânesi’nde değerlendirilecektir. Dönemin patriğinin onayı, metropolidân cemaatinin kefâletleri ve milletlerinin küçük mühürlerine bağlı olarak kullanım hakkı patrikhaneye verilir. Yılı dolduğunda her kesesi atmışar kuruştan yıllık bin dört yüz kırk kuruş vakıf mütevellisine senet imzalatılarak teslim edilir. Buradan elde edilen gelir tayin olunan iki kütüphaneciye eşit bir şekilde ücret olarak verilir.

Ayrıca Kütahya Kazası’nda Gümüş Nahiyesi’ne bağlı Atina Köyü toprağında Kad (?) Deresi’nde bulunan boyu yirmi altı ve eni on iki zira‘ binaların bitişiğinde bulunan Dülük Değirmeni adıyla bir değirmenden bahsetmektedir. Sınırları ve yeri bilinen bu değirmenin de tüm müştemilatıyla kiraya verilmesini ve kira gelirin de yine iki kütüphaneci arasında fark gözetilmeksizin eşit olarak dağıtılmasını şart koştur. Kütüphanecilerin maaşı günlük atmış akçe olarak belirlenmiştir. Nakit vakfından gelen kazancın yanında değirmenin kira geliri de görevlilere şart kılınarak belirlenen günlük bedel temin edilmiştir.

Kütüphanecilerle ilgili şartları

Mehmed Emin Vahid Efendi bu vakfiyesinde aynı zamanda kütüphanecilerin çalışma şartlarını da belirlemiştir.

Kütüphanecilerinin ilim sahibi, dindar, itibarlı, güvenilir kişiler arasından, Kütahya ilim ehlinin bilgi ve oylarıyla tespit edilen kişilerden olması ilk şartıdır. Bu

kütüphanecilerin Cuma günü dışında kalan altı gün güneşin doğuşundan ikindi vaktinin çıkışına kadar çalışmasını istemektedir.

Belirlenen bu süre içerisinde kütüphaneye okuma, çoğaltma ve faydalanma için gelenlere istedikleri kitabı vermeleri ve ikindi vaktinin çıkışında kitapları toplayarak dolaptaki yerine koyduktan sonra dolabın kapısını kapatmasını tüm ayrıntıları tarif ederek şart koşmuştur.

Kütüphanecilerden birisinin vefatı durumunda eğer dinine bağlı, dürüst olduğu bilinen reşit erkek çocuğu var ise görevi bu çocuğuna devredilmesi şart koşulmuştur. Ancak çocuksuz vefat ederse ya da çocuğu reşit veya ehil değilse kesinlikle ve kesinlikle bu görevin ehil olmayan bir kimseye verilmemesini de şart koşmuştur.

Kütüphanecilerin hizmetlerini aksatmaları ya da görevlerini geçerli bir mazeretleri olmadan ehil olmayan birine bırakmaları durumunda ehil olmayan kimsenin görevden alınıp yerine ehil bir kimsenin verilmesi vakfiye şartları arasındadır. Bahsedilen kütüphanecilik görevinin kimden alınacağı ve kime verileceği konusuna Kütahya müftüsü, müderrisleri ve âlimlerinin Allah rızası için gözetmeleri istenmiştir. İki kütüphanecinin görevinden alınması ve ya görevlerin başka birine verilmesi işlemlerinin, şehrin ileri gelenlerinin teklifi, Kütahya kadısının kararı, vakıf mütevellisinin arzı ve Şeyhü'l-İslam'ın onayıyla gerçekleştirilmesi de konulan şartlar arasındadır.

Tüm bu düzenlemelere rağmen gözden kaçan bir durum olur ve göreve ehil olmayan biri gelirse, berat talebini yazan memurların dikkat ederek bu işleme engel olmaları da şart koşulmuştur.

Kütüphanecilerin işlerini aksatacak başka bir işle meşgul olmaları yasaklanmıştır. Geçerli bir mazeretleri olmadıkça her iki kütüphanecinin de her gün kütüphanede bulunması şartlar arasındadır.

Kitap sayımı ve kayıp kitaplar

Her yıl Muharrem ayının girişinde kütüphanedeki kitapların, Kütahya kadısı, müftü ve hazırda olan âlimlerin nezaretinde sayılması, yeni bir deftere yazılarak onaylanması ve defterin Anadolu Muhasebesi Kalemi'nde saklanması şart kılınmıştır. Bu sayım sonucunda kütüphanede eksiklik tespit edilmesi durumunda bedelinin sayım heyeti tarafından kütüphanecilerden tazmin edilmesi ve misli bir kitabın yerine konulması şart koşulmuştur.

Kütüphaneden faydalanma şartı

Vahid Efendi Kitaplardan yalnızca kütüphane içerisinde faydalanılabileceğini veciz, detaylı ve kesin ifadelerle belirtmiştir. Şehrin ileri gelenlerinin kefil olarak ya da rehn

bırakarak kütüphaneden dışarı tek bir yaprak çıkarılmasını yasaklamıştır. Bu şarta rağmen kütüphanecilere zor kullanarak kütüphaneden dışarı tek bir yaprak çıkararak olur ise onu da Allah'ın kahr ve adaletine sevk ederek vakıf bedduasını beyan etmiştir.

Diğer görevliler ve görev ücretleri:

Bu görevleri yerine getiren Kütahya kadısına vakfın gallesinden her sene bin iki yüz akçe defter harcı görev ücreti verilecektir.

Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'inde fıkıh ve hadis dersi veren bir âlime günlük otuz akçe verilecek ancak bu görev ehil olmayana verilmeyecektir.

Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii müezzinbaşlarına, Mehmed Emin Vahid Efendi hayatta oldukça selâmet ve âfiyeti ve vefatından sonra kendisi ve anne babasının ruhu için beş vakit açıktan birer Fatıha okunmasını cemaatden rica etmesi şartıyla günlük onar akçe verilecektir.

Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii kayyımbaşlarına kütübhânenin içini silip süpürmek şartıyla günlük altı akçe ferraşlık görev ücreti verilecektir.

Yazmayı bilen sadık bir kimse vakfın kâtibi olacak ve kendisine vakfın gerekli yazışmalarını yapması karşılığında günlük on akçe verilecektir.

Câbilik görevi için dürüstlüğü, dindarlığı, güvenilirliği ve bağlılığı ile bilinen bir kimse görevlendirilecek ve vakfın muhasebe işlerini yapması karşılığında günlük on akçe verilecektir.

Tevliyet ücreti olarak günlük otuz akçe verilecektir.

Vakfa Darüssaade Ağası'nın bedel almaksızın nazırlık yapması da şartlar arasındadır.

Kitap temini

Vakfın giderleri, görevli maaşları, kütüphanenin onarım giderleri, kitapların tamir bedelleri hesaplandıktan sonra kalan parayla vakfın mütevellisinin ihtiyaç duyulan kitapları alması da vâkıfın şartları arasındadır.

Tevliyet

Vakfın tevliyetini hayatta oldukça kendisine şart kılmıştır. Vefatından sonra erkek ve kız çocuklarından akli başında olanlarından en büyük ve dinine bağlı olanına şart kılmıştır. Bir üst kuşaktan görev alacak ehil çocuğu kalmadıktan sonra bir alt kuşaktan şartları taşıyan evladına görev verilmesi de şartları arasındadır.

Vâkıfın çocuksuz olarak vefat etmesi durumunda tevliyetin Kütahya âlimlerinden layık olanına verilmesi, bu görevi alanların da vakfiye şartlarına uymaları ve dikkat

etmeleri istenmiştir. Bundan böyle müteveli olanların Anadolu Muhasebesi Kalemi ve Kütahya Mahkemesi marifetiyle vakfiyeye eklenmesi şart koşulmuştur.

Tüm masraflar yapıldıktan sonra galle fazlası kalırsa Haremeyn-i Şerîfeyn fukarasına şart kılınmıştır.

Vakfın kuruluşu

Son olarak vakfın sahih olmasının şartlarını sağlayan imamların görüşleri ve tevliyetin kurucu mütevelliden kendi üzerine devraldığını ifade eden beyanlarla Mehmed Emin Vahid Efendi'nin kütüphane vakfı kurulmuştur.

H. 19 Zilka'de 1226 / M. 5 Aralık 1811 Tarihli Vakfiye Transkribi

Ahbârânî men erseltehu me'zûnen bi'l-hükmi bimâ havâhu mine'l-vakfî ve's-şurût ve cemi'ü fahvâhu vada'tu aleyhi kaleme'l-kabûli ve li-ademihî li-kevnihî şer'ıyyü'l-medlûl ce'alâllahu sa'yel-vâkıfî meşkûr ev ebbede hayrâtihî mebrûren ve ma'mûren nemmekahu'l-fakir İlallâhi Te'âla Başmakçı-zâde es-Seyyid Mehmed Zeki el-Müfettiş bi-Evkafî'l-Haremeyni's-Şerîfeyn gufire lehumâ.

Dürer-i hamd ve şükr-i bî-had burhân-ı vahdeti *Kul huvallâhu Ehad* delîl-i kibriyâ ve azameti Allahu's-Samed olan cenâb-ı şîrâze bend-i eczâ-i kâinât ve te'lif sâz-ı nüsha-i mevcûdâd celle şânuhu ve amme birruhu ve ihsânuhu hazretinin pîşgâh-ı takdis-i izzu übhetine nisâr olmağa sezâdır ki Resul-i hidâyet-i mevsûl vasıtasıyla inzâl eylediği kütüb-i kayyime ve suhuf-ı kavimesinin keşşâf-ı me'ânî âyât-ı beyyinâtı ve miftâh-ı kenz-i dekâyik ve rumûzâtı olan nev'-i insanın menşûr-ı kader ve menzilet-i ulyâsını unvân-ı belîğ ve faddalnâhum âlâ kesîr ile ma'nûn ve müzeyyen eyliyerek beyne'l-halâyik şeref-i hitâbına lâıyk ve derûn-ı dâri'l-ilm-i imkân içre cümleden fâıyk kılmışdır ve güher-i salâvat-ı selam lâıy ad ol dürr-i muhtar-ı bahr-ı kerem bâis-i tertîb-i risâle-i vücûd-ı ümem Fâtiha-i Mushaf-ı nübüvvet hâtime-i şeref-nâme-i bi'set ve risâlet hazretleri'nin ayn-ı hayât ve şifâ ve kimyâ-yı sa'âdet her dû-serâ olan hâk-i pâk-i ravza-i mutahhara ve turâb-ı tâbnâk türbe-i münevverelerine bâşide olmağa ahrâdır ki ulemâ-yı ümmet-i zevi'n-himmetin kumme-i menkîbetlerini tâc-ı hâc-ı fazlu'l-âlimi ale'l-âbid ke-fadli'l-kamer alâ sâi'ri'l-kevâkıb ile hem-sertârem çârimeyn ve beraber-i sipihr-i berrîn eylemişdir ve fevâıyh-i ridvân-ı İlahî ve revâıyh-i takdîs-i nâ-mütenâhi delâilü'l-hayrât şîr'atü'l-İslam olan zümre'i âl ve ashâb-ı kirâm cenâblarının riyâz-ı meşâhid-i aliyye ve gayyâd-ı merâkıd-ı seniyyelerine irsâl ve îsâl olmağa şâyândır ki her biri dav'ı misbâh-ı hidâyet ve tehzib-i adâb-ı ahlâkda vâsıl-ı derece-i nihâye olmuşdur.

Emmâ ba'd; iş bu kitab-ı bedi'ü'l-beyân ve faslû'l-hitâb-ı belâğat ünvanın sahife-i pîrây-ı usûl tavzih ve şîrâze bend-i evrak telvîh ve tenkîh olmasına bâi's ve bâdî oldur ki Devlet-i Aliyye dâmet mahfûfeten fi-mahfazati's-sübhaniyyede sâbıkan Reîsülküttâb me'âlî elkâb ve halen Tophâne-i Âmire Nezâretiyle kutb-ı daîre'î imtiyâz ve intihâb olan kâmus-ı muhit-i ilm-i irfân bahr-ı zehâr-ı iz'ân Mültekâ'l-Ebhur fazl-u itkân gıpta-i fer-mâ-yı va's-sâf ve hoca-i cihan-ı hayret-bahşâ-yı Ebu Nuvas ve Hassan yenbu'u'd-dekâyik rumûzu'l-hakâyik ferîdü'l-asr vahîdü'd-dehr-i menâr mu'id-i temcid-i mazhar-ı feyz-i Rabb-i Mecîd atufetlü re'fetlü Seyyid Mehmed Vahid Efendi necli'l-merhûm Osman Efendi ibn Ali Ağa Hazretleri bâb-ı hayrât ve hasenâtda ulemâ-yı din-i mübînin îzâh ve tebyîn eyledikleri ferâid-i mukaddimât dürri'n-nizâmın mezâyâsını keşf ve tahkîk ve aruz-ı manzume-i âlem ile'l-i ârıza-i tağayyürden sâlim olmadığımı tedkik idüb nefâyis-i emvâl ve atyeb-i menâlınden vakf ve habs edecekleri zikri âtî nukud ve emlak ve kütüb-i mütenevvi'ânın mahallinde ber-nehc-i şer'î istima' ve fasl-u hasmi için savb-ı şer'î enverden me'zunen bi'l-hükm irsâl olunan Mevlânâ Hoca-zâde Mehmed Tahir Efendi ibn el-merhûm Abdullah Efendi Dârü'l-Hilafeti'l-Aliyye Kostantiniyye ebvabından Bâbü'l-Ensârî kurbunda leb-i deryada kâin müşâru'n-ileyh hazretlerinin sâhilhânelerine varub zeyl-i kitâbda isimleri mastur zevât-ı sa'det mevfûr huzurlarında akd-i meclis-i şer'î Ahmedî ve tarh-ı encümen-i âyin-i Muhammedî ettikte müşâru'n-ileyh Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi Hazretleri meclis-i ma' kud-ı mezkûrda vakf-ı âti'z-zikrine li-ecli't-tescîl ve li-emri'l-itmâm ve't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yin buyurdıkları umde-i müntemiyân hulus-ı meşhun ve kıdve-i Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan sâbıkan Tezkire-i sâni Sünbül-zâde sa'adetlü Seyyid Abdalbaki Efendi ibni'l-merhûm Mehmed Emin Efendi mahzarında ikrar-ı sahih-i şer'î ve itirâf-ı sarîh-i mer'î buyurdular ki bundan akdem hasebe't-takdîr bir müddet ikâmete memur olduğum Anadolu'da vâki' Kütahya Kasabası makarr-ı tullâb ve me'vâ-yı ulemâ-yı zevi'l-elbâb idüğü meşhur basıra-i yakînîm ve cümlesi fikdân-ı kütüb-i âliye ve eliyye ile giriftar-ı ıstırâb oldukları manzur-ı ayn-ı hakikat niyyetim olduğuna binâ'en belde-i mezkûrede bir kütübhâne inşa'sına niyyet-i halise olunmuşidi binâ'en alâ-zalik Saray-ı Cedîd-i Sultanî ağalarının nezaretlerinde âsude evkafdan medine-i mezkûrede vâki' Hüdavendigâr-ı esbak cennet mekan Firdevs-i âşiyân merhûm ve mağfuru'n-leh Yıldırım Sultan Bâyezid Hân tâbe serâhu Hazretleri'nin cami'-i şerîf ve ma'bed-i latîflerinin orta kapusu haricinde kâin cânib-i yemininde olan kubbelerin birini halen Haremeyni's-şerîfeyn Müfettişi faziletlü es-Seyyid Mehmed Zeki Efendi'nin bâ-müsevviğ-i şer'î izin verdiğini nâtik hüccet-i şer'iyyesi ve mütevellî-i vakf-ı şerîfin

inhâsı ve nâzır-ı vakf-ı müşâru'n-ileyhin arz ve mûcibince şeref-sudûr olan ferman-ı celîlü'ş-şân mantûku üzere zikri âtî vakfımın gallesinden vakf-ı hazret-i müşâru'n-ileyhe senevî iki yüz akçe mukata'a-i zemin verilmek üzere zikr olunan kubbenin üzerinde olan enkâz-ı mevcûdesini bâ-temessük-i mütevellî bana temlik eylediklerinden sonra mârrü'z-zikr kubbenin cevânib-i erba'asını malımdan mülküm olmak üzere kârgîr duvarlar inşa'sıyla tecdîd ve cenah-ı mezkûre küşâde olunur kapı ve sokağa nâzır timur pencerelere ve derununda dolablar inşa' etmemle dârü'l-kütüb olmak üzere iş bu müceddeden binâ ve inşa' eylediğim hücre-i mezkûreyi ve der-Aliyye'de Anadolu Muhasebesi Kalemi'nde ve Kütahya Mahkemesi sicillâtında mukayyed bâ-defter-i müfredât ulum-ı âliye ve eliyeye ve funun-ı şettâdan ma'lûmu'l-esâmî ve'l-kıta' kütüb-i memlûkemi ve kütübhâne-i mezkûremin zikri âtî vezâyif ve mesârifine sarf için atyeb-i malımdan ifrâz eylediğim on iki bin esedî kuruşumu ve Kütahya Kazası'na muzafe Gümüş Nahiyesi'ne tâbi' Atina Karyesi toprağında Kad (?) Deresi'nde kâin ve şira'en mülküm olan tûlen yirmi altı ve arzen on iki zira' ebniye derûnunda Dülek Değirmeni demekle ma'ruf ma'lûmu'l-hudud ve'l-mecrâ iki ocak bir bâb mülk değirmenimi cemi'-i tevabi' ve levâhıkıyla hasbeten lillâhi'l-Ahad ve taleben li-merdati'r-Rabbi's-Samed vakf-ı sahlh-i müebbed-i şer'î ve habs-i sarih-i müebbed-i mer'î ile vakf ve habs idüb şöyle ta'yin-i şurût ve tebyîn-i kuyûd eyledim ki:

Meblağ-ı mevku'f-ı mezkûr on iki bin kuruşun be her kesesi senevî altmış kuruş olarak İstanbul Rum Milleti Patrikhânesi'nde patrik-i vaktin temessükü ve cema'at-i metropolitânın kefâletleri ve milletlerinin küçük mühürlerine rabt ve bandle istirbâh olunub vakten mine'l-evkât ihrâcî tecviz olunmaya ve senesi tamamında mütevellî ve kâtib ve câbî-i vakf ma'rifetleriyle ber-nehc-i şer'î devr ile ilzam-ı rıbh olunub alâ-vechi'l-helâl istirbâh ve istiğlâl oluna ve vech-i muharrer üzere beher kesesi altmışar kuruşdan senevî hasıl olan bin dört yüz kırk kuruş mütevellî-i vakfın kabz senedi ve câbî-i vakf ma'rifetiyle ahz-u kabz-ı birle hâsılat-ı mezkûreden zikr olunan kütübhâneme ber-vech-i âti ta'yin eylediğim iki nefer hâfız-ı kütübün beherine yevmî altmışar akçe vazife verile ve vakfeyletiğim değirmen-i mezkûr dahî îcâre-i vâhide-i misliye ile beher sene bir kimesneye îcâr olunub îcâresi iki nefer hâfız-ı kütüblerin beynlerinde ale's-seviyye taksîm ve gallesi ber-vech-i muharrer hâfız-ı kütüb olanlara meşrûta ola ve zî ulemâdan mütedeyyin ve müstakîm ve mu'temedü'n-aleyh iki nefer kimesneler belde-i mezkûrede mevcûd olan ulema efendiler re'y ve ma'rifetleriyle mâ'arrü'l-beyân kütübhânemde hâfız-ı kütüb olub yevm-i cum'âdan mâ'adâ haftada altı gün tulu'-ı şemsden duhûl-ı asr-ı sâniye

değın kitâbhane-i mezkûremi küşâd ve vürûd iden talebe-i ulûma mütâla‘a ve istinsah ve istifade için matlubları olan kütübü virüb vakt-i asr-ı sâni duhûlünde yedinden ahz ve mahalline vaz‘ ve dolab kapısını sed ve bend ile hizmetlerini kemâ hüve hakkuhu eda eyleyeler kefil veyâ rehn ve yâhûd iltimas-ı vulât ve hükkâm ve vücûh-ı vilayet ile kütüb-i mevkûfe-i mezkûremden varak-ı vahîd kütübhânemden taşra ihrâc olunmaya ve eğer hilaf-ı şartım bazı kütüb ihracı zımnında hâfız-ı kütüb olan efendiye cebr ve kürh ile taşra kütüb ihrac eder olur ise Rabbü’l-alemînin kahr ve adaletine havale eyledim dünya ve ahiretde cezasını bula ve hâfız-ı kütüb olan efendilerden birisi bi-emrillâhi Te‘âlâ irtihal-i dâr-ı beka eyledikde hizmet-i merkûmesini bizzat idareye muktedir ve salâh ve istikâmeti zâhir veled-i erşedi var ise cihet-i mezkûresi veledine tevcîh oluna ve eğer evladı nâ-ehil ise veyâhûd bilâ veled fevt olur ise zinhâr ve zinhâr cihet-i mezkûre nâ-ehle verilmeye ve hizmet-i mezkûreyi edâda kusur veyâhûd bilâ-özr-i şer‘î yerine âheri tevkîl eder hâfız-ı kütüb olur ise der-akîb cihet-i mezkûre ref‘ olunub ehliyeti nümâyân âher bir kimesneye verile ve bu hususa belde-i merkûmede bulunan müftî ve müderrisîn ve sâir ulemâ efendiler ber-vech-i hasbî nezâret idüb ciheteyn-i mezkûreteynin ref‘ ve tevcîhi iktizâ eyledikde mumâ ileyhimin arz-ı gûne inhâları ve hâkim-i beldenin i‘lâmı ve mütevellî-i vakfın arzı ve devletlü semahetlü re’fetlü Şeyhü’l-İslam Efendi hazretlerinin işâret-i âliyyeleriyle tevcîh oluna eğer vakten mine’l-evkât iş bu şurût-ı muharrere-i mezkûrenin muğayiri olarak bertakrîb âhere tevcîh olunur ise kaleminde dikkat olunub hilâf-ı şurût berât tezkiresi verilmeye ve hâfız-ı kütüb olan efendiler bu hizmetlerini edâya mani‘ olur diğeri hizmet ile meşgul olmayalar ve mani‘-i şer‘îleri zuhur etmedikçe beher yevm kütübhânâ-i mezkûremde ikisi beraberce bulunalar ve be-her sene Muharremi’l-haram duhûlünde belde hâkimi ve müftü ve bi’l-cümle ulemâ efendiler nezâret ve ma‘rifetleriyle kütübhâne-i mezkûremde mevcûd olan kütüb rü’yet ve ta‘dâd ve müceddeden defter olunub defter-i mezkûr hâkim-i vaktin hatm ve imzasıyla mütevellî-i vakfın tarafına irsâl ve Anadolu Muhasebesi Kalemi’nde hıfz oluna ve eğer kütüb-i mezkûreden noksan zuhur eder ise nuzzâr-ı mumâ ileyhin ma‘rifetleriyle hâfız-ı kütüb efendilere tazmin ile misli olan bir kitab alınub mahalline vaz‘ oluna ve vakf-ı mezkûrumun gallesinden be-her sene Kütahya hâkimine bin iki yüz akçe harc-ı defter verile ve ulemâ ve fukehâdan bir zâta dahi zikr olunan Câmî‘-i Şerîf-i Yıldırım Hân’da ale’d-devâm fikh ve ehâdis-i şerîfe ta‘lim ve tadrîs eylemek üzere yevmiye otuz akçe verilüb bu cihetin dahî nâ-ehle tevcîhi tecviz olunmaya ve cami‘-i mezkûrda müezzinbaşı olanlar bu fakir hayatta oldukça selâmet ve âfiyetim ve ba‘de’l-vefat benim ve vâlideynimin ruhiçün her beş vakit mahfel-i şerîfde cehren birer

Fatiha-i Şerîfe kırâ'atını cema'at-i Müslimînden rica idüb bu hizmeti mukabili müezzinbaşı olanlara dahî yevmiye onar akçe vazife verile ve câmi'i mezkûr kayyımbaşları dahî dâima harem-i kütübhânemi silib süpürmek üzere yevmiye altı akçe ferraşlık cihetine mutasarrıf ola ve tahrir-i kitabete muktedir ve sadık bir kimesne vakf-ı mezkûruma kâtib olub iktiza eden umur-ı vakfı tahrir eyliye ve yine müstakîm ve dindar ve emanet ile ma'ruf ve sadakat-kâr bir kimesne vakf-ı mezkûreme câbi olub hizmet-i lâzimesini kemâ hüve hakkuhu eda eyliye ve tevliyet vazifesi yevmî otuz akçe ve kitabet ve cibayet vazifeleri yevmî onar akçe ola ve beher sene vakf-ı mezkûrumun îrad ve masârıf-ı muhasebesi ma'rifet-i şer' ve nâzır ve mütevellî ve kâtib ve câbi ma'rifetleriyle rü'yet ve hesab olunub îrad-ı mu'ayyenesinden vezâyif-i mukarreresini tenzîl ve kütübhâne-i mezkûre ve kütüb-i merkûmenin ta'mir ve termimleri rü'yet olunduktan sonra bâki kalan fazlasıyla mütevellî-i vakf bulunan kimesne belde-i mezkûre ulemâsından bi'l-istihbâr fazla-i merkûmenin vefa edeceği mertebe matlubları olan Kütüb-i lâzimeyi iştirâ ve irsâl ve bâlâda beyân olunduğu üzere cümle ma'rifetiyle kütübhâne-i mezkûreme vaz' oluna. Devletlü re'fetlü Dârü's-Sa'âdetü's-şerîfe Ağaları hazerâtı vakfıma hasbî nazır olub kemâl-i lütf-u keremlerinden umur-ı vakf-ı mezkûreme nezâret buyurular ve vakf-ı mezkûrumun tevliyeti hayatımda nefsim'e meşrûta olub lebbeyk zenn-i hitâb-ı müstetâb-ı *irci'î* olduğumdan sonra evlâd ve evlâdımın batnen ba'de batnin ve fer'an gibbe aslın zükur ve inâs müsâvi olarak ekber ve aslah ve erşedine meşrûta ola neüzü billâhi te'âlâ min-Gadabi'l-Feyyâz ba'de'l-inkirâz tevliyet-i mezkûre asabâtıma ve şart-ı mezkûr üzere evlâd-ı evlâdlarıma ve ba'dehum utekâ ve atîkâtımın aslah ve erşedine ve kezâlik evlâd ve evlâdlarına ve ba'dehum utekâ ve atîkâtımın aslah ve erşedine ve kezâlik evlâd ve evlâdlarına meşrûta ola ve ba'de'l-inkirazi'l-küll tevliyet-i mezkûre Medine-i Kütahya'da olan ulemâ-yı kirâmın âlem ve elyâkına vazife-i mersûmesiyle tevcîh olunub anlar dahî şurût-ı muharrere-i mezkûreye ri'âyet ve dikkat edeler ve bundan böyle bâ-ma'rifet-i mütevellî iştirâ olunan kütüb Anadolu Muhasebesi Kalemi'nde ve Kütahya Mahkemesi'nde iş bu vakfiyyemin kaydı mahalline zeyl oluna ve eğer mürûr-ı eyyam ve kürûr-ı şuhûr-ı âvam ile iş bu şurûta ri'âyet müte'azzir olur ise galle-i vakf-ı merkûm mutlaka Haremeyn-i Şerîfeyn fukarasına meşrûta ola ve vakf-ı mezkûrumun tebdîl ve tağyîr ve taklîl ve teksîri merreten ba'de uhrâ ve kerreten gibbe ulâ yed ve meşiyetimde ola deyû ta'yin-i şurût ve tebyîn-i kuyûd buyurub kütübhâne-i mezkûremin ebniyesi mevcûdesiyle kütüb-i mevkufe-i mezkûre ve nukûd-ı muharrere-i mezbûre ve değîrmen-i merkûmu fâriğân ani's-şevağil vakfiyyet üzere mütevellî-i mumâ ileyh Seyyid Abdülbaki Efendi'ye def' ve teslîm ve her birini vech-i

lâyıkı üzere kabz ve zabt ve tasarrufa tarafımdan taslit eylediğimde ol dahi bi't-tevliye ahz-u kabz vesair mütevellîler misüllü tasarruf eyledi dedikde gibbe't-tasdikî'ş-şer'î ve't-tesâduki'l-mer'î emr-i vakf encam ve kabz ve tasarruf encam bulmuş iken vâkıf-ı müşâru'n-ileyh esbağallâhu ni'amehu aleyh hazretleri semt-i muvafakatdan girîve-i muhâlefete sülûk ile vakf-ı mezbûrdan rücu' ve mütevellî-i mumâ ileyh ile niza' ve muhâsamaya şuru' idüb cihet-i uhrâya vâkıf olan arsa üzerinde kâin ebniye-i memlûkenin vakfıyyeti gayri sahîh olduğundan ma'ada ebniye-i mezkûre ile kütüb-i merkûme ve değirmen-i mezkûr menkûl-i müte'ârif kâbilinden olub İmâm-ı A'zam Ebu Hanife Numan ibn Sabit el-Kûfi cûziye bi'l-hayr ve Kûfi Efendimizin mezheb-i mühezzeblerinde adem-i sıhhat ve cevazı sarîh ve vakf-ı nukûd ve âna müteferri' olan şurût ve kuyûd ekser müctehedin-i din-i rıdvânullâhi Te'âla aleyhim ecma'ın indlerinde câiz ve sahîh olmamağla ben vakf-ı mezbûrdan rücu' idüb cümlesini kemâ fi's-sâbık mülkûme istirdâd murad ederim deyû buyurdıklarında mütevellî-i mumâ ileyh dahî cevaba tesaddî ile gerçi hal bâlâda tafsîl olunan minval üzeredir yani cihet-i uhrâya mevkûfe arsa üzerinde olan ebniyenin vakfıyyeti eğerçi beyne'l-eimme muhtelefu'n-fihâdır ancak ikisinin dahî cihet-i hayırda ittihadlarına nazaran maksud-ı aslı hâsıl olub ihtilaf-ı cihât mugâyeret hükmü mûcib olmayacağından ekser-i meşâyih-i îzam sıhhat ve cevazına ittifak ve el-yevm amel ve fetva dahi bu siyâk üzere hâtime-i irade-i vifâk ve menkûl-i müte'ârefde örf-i umûm üzere olub vakfıyyeti Âlim-i Rabbanî ve Fâzıl-ı Samedânî Hazreti Ebu Yusuf eş-Şehir bi'l-İmami's-sâni katında vâkıfın mücerred vakaftü kavliyle ve İmâm-ı Sâlis Muhammed ibn Hasanü'ş-Şeybanî indinde teslim ile'l-mütevellî ve't-tescil ve te'bid-i şer'î ile mutlaka vakf-ı sahîh ve lâzım ve sıhhat dahî lüzumunu müstelzim vakf-ı nukûd İmam Züfer Radiyeanhü Rabbuhu'l-Ekber'den İmam Abdullah el-Ensârî rivayeti üzere sahîh ve imameyn-i müşâru'n-ileyhimâ indlerinde vakfin sıhhati lüzumunu müstelzim olmağla binâ'en-aleyh ebniye-i mezkûre ve kütüb-i merkûme ve nukûd-ı mezbûre ve değirmen-i mezkûrun red ve tesliminden imtina' ile vakf-ı menkûl ve vakf-ı nukûdun sıhhat ve cevaz ve lüzumuna alâ-kavli men yerâhu hüküm taleb ederim deyû mevlânâ-yı mezbûr huzûrunda müterâfi'an ve her biri mübteğasınca fasl ve hasme tâlibân olduklarında mevlânâ-yı mezbûr dahî bu bâbda teemmül-i lâyıık ve tefekkür-i fâyıık ile temhîd-i kavâi'd-i hayrı evlâ ve teşyid-i mebanî-i vakfi ahra görmekle tarafeynin kelimâna imrar-ı nazar ve mennau'n li'l-hayr olmakdan hazer idüb âlimen bi'l-hilafi'l-câri beyne'l-eimmeti'l-eşraf ve mürâi'yyen bi-cemi'-i mâlâ budde minhu fi'l-hükmi bi'l-evkâf alâ-kavli men yerâhu vakf-ı mezbûrun evvelen sıhhat ve cevâzına ve saniyen lüzûmuna vâkıf-ı müşâru'n-ileyh

hazretleri mahzarında hükm-i sahih-i şer'î ve kaza-yı sarîh-i mer'î eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ketb ve tahrir ve maa'n meb'ûs-ı ümena'i şer'le meclis-i şer'e gelib alâ-vuku'ihî inhâ ve takrîr etmeğin ba'de't-tenfizi'l-mu'teberi's-şer'î vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve habs-i sarî ile mütehattim olub min-ba'd nakz ve tahvîli muhâl ve tebdîl ve tağyiri adimü'l-ihtimal oldu. *Fe-men beddelehû ba'de mâ-semi'ahu fe-innemâ ismuhu aillezîne yubeddilûnehu innallâhe semi'un alîm* ve ecrü'l-vâkıfı ale'l-Hayyi'l-Cevvâdi'l-Kerim cerâ zâlike ve hurrîre fî'l-yevmi't-tâsi' aşer min-Zilka'deti's-şerîfe li-sene sitte ve işrîn ve mieteyn ve elf.

Şuhudu'l-hal: Ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Sa'detlü İrfan-zâde Mehmed Arif Efendi, Ricâl-i Devlet-i Aliyye'den İffetlü Hibetullah Sultan Aliyetü's-Şân Kethüdası Sa'detlü Seyyid Mustafa Nazif Efendi, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn ve Mektûb-i Hazret-i Sadr-ı Âli hulefâsından İzzetlü Seyyid Mehmed Arif Efendi, Kethüda Kalemi hulefasından ve Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan Mehmed Arif Efendi, Eşraf-ı Kudâtdan Mehmed Sa'id Efendi ibn Pir Osman, İmam es-Seyyid İsmail Efendi ibn Seyyid Ömer, Mehmed Eşref Efendi ibn Abdullah.

1.4. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 17 Şevvâl 1227 / M. 18 Ekim 1812 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar

Mehmed Emin Vahid Efendi İstanbul'da Tersane-i Âmire Emîni görevinde iken vakfını kurmuş ve yaklaşık bir yıl sonra, babalığı Osman Hulusi Efendi hattıyla yazılan Kur'an-ı Kerim'in de aralarında bulunduğu 139 cilt kitap göndermiştir. Böylece bir yıl içinde 349 kitap Kütahya âlim ve talebelerinin istifadesine sunulmuştur.

Göndermiş olduğu bu kitapların kayıtları Kütahya ileri gelenlerinden Mehmed Efendi tarafından yapılarak kütüphane vakfına dâhil edilecektir. Bu kitapların kayıtları yapıldıktan sonra kütüphanecileri Hacı Ahmed Efendi ve Hattat Mehmed Efendilere teslim edilmesini istemiştir. Kütüphanecilerinin bu kitapları da kütüphanedeki diğer kitaplar gibi dolaplara yerleştirmelerini ve ilim ehlinin istifadesine sunmalarını şart koştur. Maalesef bu liste ile kütüphaneye vakfedilen kitaplardan 11 cildinin günümüze ulaşmadığı güncel liste ile yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilmiştir.

H. 17 Şevvâl 1227 / M. 18 Ekim 1812 Tarihli Kitap Vakfı Transkribi

Ricâl-i Devlet-i Aliyye'de Re'îsü'l-Küttâb-ı sâbık ve halen Tersane-i Âmire Emîni es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin bundan akdem Medine-i Kütahya'da Merhûm Sultan Yıldırım Bayezid Hân Câmi'-i Şerîfi hariminde bâ-izn-i mütevellî müceddeden binâ

ve ihyâ eylediği kütübhâneye meşruta olmak üzere ikinci defa tarafından mümza ve mahtum defteri nâtik olduğu vech üzere irsâl buyurulan bir cild Mushaf-ı Şerîf ve kütüb-i mütenevvi‘a-i lâtifleri Kütahya vücuhundan Mehmed Beyefendi yediyle ve bi‘l-cümle ulema ve süleha ve vücuh-ı belde ma‘rifetleri ve ma‘rifet-i şer‘le tatbik-i defter ve kütübhâne-i mezkûre dolablarına vaz‘ olunub hâfız-ı kütüb olan Hacı Ahmed Efendi ve Hattat Mehmed Efendi nâm kimesnelere ber-mûcib-i şart-ı vâkıf amel birle hıfzına tenbih olan kütüb-i şerîfelerin müfredat defterdir ki ber-vech-i âti zikrolunur. Tahriren fi‘l-veymi’s-sâbi‘ aşer min-Şevvâl li-sene seb‘a ve işrîn ve mieteyn ve elf. (17 Şevvâl 1227).

Mushaf-ı Şerîf, vâkıfın vâlidî Merhûm Osman Hulûsî Efendi hattıyla muharrer der-kenarlı olarak 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1</i>
Tefsîr-i Şerîf Ebu‘l-Leys bi-cüz-i amme ve Şerh-i Kitab-ı Mukaddime-i Ebu‘l-leys li-Mustafa el-Karamânî, hatt-ı Arabla 31 satır.	1 cild.	<i>Mevcut Değil</i>
Hâşiye-i İsameddin ve Hâşiye-i Halhâlî alâ-Tefsîri‘l-Beyzâvî bi-cüz-i Amme, Dağıstan hattıyla 36, 26 satır.	1 cild.	<i>Yer no:19</i>
Hâşiye-i Seyyid-i Şerîf alâ-Tefsîr-i Keşşâf, ta‘lik hatla bazen muhaşşâ.	1 cild.	<i>Yer no:14</i>
Şatibî Şerh-i Mirza‘l-Me‘âni, nesih hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Büdürü‘z-Zâhire fi‘l-Kırâ‘ati‘l-Aşere, ta‘lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:456</i>
Tesyir fi‘l-Kırâ‘at, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:776</i>
Takribü‘n-Neşr fi‘l-Kırâ‘ati‘l-Aşere, nesih hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:459</i>
Muhalla‘l-Mutasavver fi‘l-Kırâ‘ati‘l-Aşere, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1062</i>
Rivayât-ı ibn-i Kesir fi‘l-Kırâ‘at, hatt-ı Arabla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:462</i>
Kürreti‘l-Ayn fi‘l-Kırâ‘ati‘s-Seb‘a, nesih hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:454</i>
İhtilaf-i fi-Vücuhi‘l-İhtilaf mine‘l-Kırâ‘at li-Yusuf Efendi-zâde, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:463</i>
Yekûn	12	

Kütüb-i Ehâdis-i Şerîf		
Sahih-i Buhârî-i Şerîf a'lâ, nesih hatla kenarları altun cedvelli, 37 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1073</i>
Tevşîh-i Suyûtî ale'l-Buhârî, hatt-ı Arabla 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1055</i>
Tergib ve Terhib Münzirînin nısf-ı evveli, hatt-ı Arabla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1054-1</i>
Tergib ve Terhib Münzirînin nısf-ı ahiri, hatt-ı Arabla 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1054-2</i>
Hadis-i Erba'îni'l-Meşhure bi-ahseni'l-hadis li-Okcu-zâde, kırma hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:72</i>
Def'a Şifâ-yı Şerîf, nesih hatla kenarları ikkil cedvelli, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1243</i>
Def'a Mesabih-i Şerîf, ta'lik hatla kenarları ikkil cedvelli ve muhaşşâ, 15 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Mesabih-i Şerîf Şerh-i Vekâ'î, ta'lik hatla 27 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Delâil-i Hayrât, nesih hatla kenarları ikkil cedvelli, bazen muhaşşâ, 7 satır.	1 cild.	<i>Yer no:345</i>
Nuhfetü'l-Fiker fi'l-Usûl ma'a Şerh-i ibni'l-Hacer ve Şerh-i Aliyyü'l-Karî nesih hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:47</i>
Şerh-i Hilye-i Şerîf li-Hakânî ve li-Arif Efendi ve Şerh-i Hilye-i Ciharyâr-ı Güzîn, ta'lik hatla 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:338</i>
Delâilü'l-Hayrât Şerhi, Fârisî, hatt-ı Arabla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:321</i>
Yekûn	12	

An Fıkıh- Şerîf		
Metn-i Menâr fi'l-Usûl, bayağı hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2556</i> <i>(Mollabey'den)</i>

Def'a Metn-i Menâr, hatt-ı Arabla muhaşşâ, 13 satır.	1 cild.	Yer no:181
Şerh-i Tuhfeti'l-Melik ibn-i Melek, nesih hatla 17 satır.	1 cild.	Yer no:127
Mecmaü'l-Bahreyn, nesih hatla muhaşşâ, 11 satır.	1 cild.	Yer no:1102
Şerh-i Mecmaü'l-Bahreyn li-ibn-i Melek, ta'lik hatla 31 satır.	1 cild.	Yer no:1090
Dürer Hâşiyesi Şerh-i Bilalî, hüsn-i hatt-ı Arabla 33 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Tavzîh fi'l-Usûl, ta'lik hatla 21 satır.		Yer no:1057
Telvîh ale't-Tavzîh, ta'lik hatla kenarları tavzîh ile muhaşşâ, 21 satır.	1 cild.	Yer no:2554 (Mollabey'den)
Hidâye Şerh-i Ekmeleddin evvelinden Kitab-ı Nikâh'a kadar, nesih hatla, 25 satır.	1 cild.	Yer no:1746 (Mollabey'den)
Ekmeleddin Kitâbü'l-Buyu'dan Hatime-i Hidâye'ye, hatt-ı Arabla 27 satır.	1 cild.	Yer no:1749-1 (Mollabey'den)
Hâşiyeye-i Bedreddin ale'l-Hidâye ve alâ-Ekmeli'l-Hidâye, nesih hatla 27 satır.	1 cild.	Yer no:135
Hizanetü'l-Ekmel, hatt-ı Arabla 33 satır.	1 cild.	Yer no:1078
Hizanetü'l-Fıkh li-Ebulleys Semerkandî ma'a Fetevâ ibni'n-Nüceym, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	Yer no:1752 (Mollabey'den)
Muhtemilü'l-İlham li-Fahredden er-Rûmî, kırma hatla 19 satır.	1 cild.	Mevcut değil
Ferazatü'l-Fıkhîyye, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	Yer no:164
Maa'delü's-Salât ve Risâle-i Salât-ı Mesnune li-Kâdî-zâde ve Risâle-i Ziyarât-ı Kubur, hatt-ı Arabla , 17, 19, 13 satır.	1 cild.	Yer no:166
Def'a Nikâye, nesih hatla 17 satır.	1 cild.	Mevcut değil.
Şir'atü'l-İslam, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	Yer no:161
Şerh-i Şir'atü'l-İslam Seyyidî Ali, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	Yer no:140
Metn-i Mukaddem Ebulleys, nesih hatla 11 satır.	1 cild.	Mevcut değil.

Ta'limü'l-Müte'allim Şerh-i Tuhfe, kabaca hatla, 17 satır.	1 cild.	Yer no:2682 (Mollabey'den)
Mültekî't-mine'l-Fıkıh, ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	Yer no:576
Mübeyyinü'l-Kudât, nesih hatla 21 satır.	1 cild.	Yer no:2381 (Mollabey'den)
Yekûn Kıta'at	23	

An-Kütüb-i Fetevâ ve Ferâiz

Fetevâ-yı Ankaravî, ta'lik hatla kenarları altun cedvelli ve nukuşlu, 27 satır.	1 cild.	Yer no:1139
Fetevâ-yı Sunullah Efendi, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	Mevcut değil.
Kitâbü'l-İcaz fi'l-Ferâiz, hatt-ı Arabla 21 satır.	1 cild.	Yer no:232
Def'a Siraciye fi'l-Ferâiz, hatt-ı ta'lik ile muhaşşâ, 5 satır.	1 cild.	Yer no:242
Tercüme-i Siraciyye mine'l-Ferâiz, ta'lik hatla 11 satır.	1 cild.	Yer no:243
Eşbah ve Nezâir, Bağdadî hatla muhaşşâ ve altun cedvelli, 23 satır.		Yer no:123
Yekûn	6	

An-Kütüb-i İlm-i Kelâm ve Tasavvuf ve Sairuha

Mesnevi-i Şerîf li-Mevlânâ Celaleddin Rûmî, kuddise sırruhu, bâ-hatt-ı Birâder Nazmî-zâde, nesh-i Bağdad ile 25 satır.	1 cild.	Yer no:1153
Metn-i Fusûsi'l-Hikem li-Muhyiddin ibni'l-Arabî, kuddise sırruhu, ta'lik hatla 15 satır.	1 cild.	Yer no:388
Fusûsi'l-Hikem Şerh-i Cündî, ta'lik hatla 27 satır.	1 cild.	Yer no:392
Hâşiye-i Fusûsi'l-Hikem ma'a Risâletü'n-Necat, hatt-ı Arabla 19 satır.	1 cild.	Yer no:351
Hidâye fi'l-Kelâm ve Risâle-i İrade-i Cüziye li-Akkermanî,	1 cild.	Yer no:303

nesih hatla 15, 17 satır.		
İsbât-ı Vacib Mirza Can ve ma‘a es-Seyyid, ta‘lik hatla ve muhaşşâ ve hutût, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:278</i>
Def‘a Metn-i Akayid ve Şerh-i Akayid, ta‘lik hatla muhaşşâ, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:270</i>
Ramazân Efendi alâ Şerhi‘l-Akayid, ta‘lik hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:263</i>
Selekûtî ale‘l-Hayâlî, ta‘lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1934</i> <i>(Mollabey‘den)</i>
Reşehât-ı Şerîf fi‘t-Tasavvuf, Fârisî, ta‘lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:359</i>
Manzûme-i Şübhetü‘l-Ebrar li-Molla Câmi‘, ta‘lik hatla 37 satır.	1 cild.	<i>Yer no:361-1</i>
Risâle-i Usûl Vusûlü‘l-Behiyye ma‘a Şerh-i Kasîde-i Dervîş Yunus, kuddise sirruhu, kırma hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:546-2</i>
Câmi‘ü‘l-Fezâil li-Üsküdarî Aziz Mahmud Efendi, kuddise sirruhu, kırma hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:326</i>
Mecmû‘a-yı Cilai‘l-Kulub ve Seyf-i Sarim ve İkâzü‘l-Halikîn ve Sâire.	1 cild.	<i>Yer no:102</i>
Kasîde-i Bürde ve Kasîde-i Münferice ve Emali ve Sâire ma‘a Ed‘iye-i Me‘sure Hacı-zâde, nesihle kenarları altun cedvelli, 12 satır.	1 cild.	<i>Yer no:418</i>
Kasîde-i Emalî Şerh-i Aliyyü‘l-Kârî, ta‘lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:272</i>
Kasîde-i Bürde Şerh-i Fahreddin Şirâzî ma‘a Şerh-i Derhiye (?) fi‘l-Aruz, ta‘lik hatla 31, 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:427</i>
Def‘a Celal Devânî ma‘a Hâşiye-i Halhâlî, kabaca hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:260</i>
Yekûn Kıta‘at:	18	

An-Kütüb-i Hikmet ve Hey‘et ve Tıb

Hoca-zâde Alâ Kâdîmîr ve Kutubu ale'l-Maksûd, ta'lik hatla, 19, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2657</i>
Usûlü'l-Mühendisîn, basma hatla onbir resim mevcut, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-12</i>
İmtihanü'l- Mühendisîn, basma hatla yedi kıt'a resimleri mevcut 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-5</i>
Mecmû'atü'l- Mühendisîn, basma hatla resimleri mevcut, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-6</i>
Şerh-i Nihayetü'l-İdrak ve Risâle-i Halli'l-Müşkilât fi-İlmi'l-Hey'et, ta'lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:792</i>
Fârisî Resâil-i Usturlâb ma'a Metn-i Ali Kûşî fi'l-Hey'et.	1 cild.	<i>Yer no:784</i>
Ligortma fi-İlmi'l-Hisâb, basma rakamla.	1 cild.	<i>Yer no:B.-1</i>
Gâyetü'l-Beyân fi't-Tıb, ta'lik hatla muhaşşâ, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:802</i>
Kâmilü's-Sinâ'a mine't-Tıb, nesih hatla kenarları altun cedvelli, abadî kağıtlı, 33 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1181</i>
Şerh-i Kanûnçe-i İstrabâdî mine't-Tıb, ta'lik hatla 22 satır.	1 cild.	<i>Yer no:804</i>
Mecmûa-yı Aylaki fi't-Tıb, ta'lik hatla 12, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:808</i>
Cihannüma, basma, elli altı aded haritası mevcut, 32 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-30</i>
Yekûn Kıta'at	12	

An-Kütüb-i Mantık ve Me'ânî ve Âdab ve İsti'are		
Selekûtî ale't-Tasdîkat, nesih hatla 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:995</i>
Selekûtî ale'l-Mutavvel, ta'likî, kırma hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1024</i>
Metn-i Şemşeyn, ta'lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:968</i>
Burhân ma'a Hâşiye li-İsmail el-Gelenbevî, basma hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-14</i>

Def'a Mutavvel, Bağdadî hatla muhaşşâ, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1005</i>
Def'a Muhtasar-ı Me'âni, ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1028</i>
Def'a Mesud Rûmî ve İmad-i Behiştî ve Velediye ve Hüseyniye ve Taşköprülü Dâmad Abâdî hutûtuyla Resâil, Kıta'at 7.	1 cild.	<i>Yer no:713</i>
Velediye Şerh-i Câmi'ü'l-Künûz, nesih hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:664</i>
Hüseyniye Şerh-i Kefevî, nesih hatla bazen muhaşşâ, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:698</i>
Ta'likat ale'l-Hata'î ve Ta'likât ale'l-Mutavvel li-Abdullah el-Yezidî, ta'lik hatla 24, 12 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1014</i>
Şerh-i Temhîsü't-Telhîs li-Kâfî el-Akhisarî, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1016</i>
Âdâb-ı Mîrî Hâşiyesi Muslih ve Seyfeddin ve Resâil-i Akd ve Hanefiyye ale'l-Adûdî, ta'lik hatla satırları muhtelif resail.	1 cild.	<i>Yer no:673</i>
Def'a Tehzib-i Mîrî, nesih hatla muhaşşâ, 17, 15 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Def'a Mantık Cümlesi İsbâgî ve Hüsâm-ı Kâtî ve Muhyiddin ve Kul Ahmed ma'a Risâle-i Seyyid Şerîf, mine'l-Adat hutûtlarla, muhaşşâ.	1 cild.	<i>Yer no:939-2</i>
Molla Fenârî, ta'lik hatla muhaşşâ.	1 cild.	<i>Yer no:674</i>
Şerh-i Tavali'-i Hayrî, (?) ta'lik hatla bazen muhaşşâ, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:301</i>
Def'a Tasavvurât ma'a Hüsâm-ı Kâtî ve İsbâgî, ta'lik hatla kenarları muhaşşâ, 13, 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:978</i>
Yekûn Kıta'at	17	

An-Kütüb-i Sarf ve Nahv

İm'an-ı Enzâr ve Ruh-ı Şurûh ale'l-Maksûd ve Surûrî ve Larî ve Abdullah Efendi ale'l-Beka ve Şerh-i Emsile, hutûtlu kitab.	1 cild.	<i>Yer no:857</i>
Sıbğa Şerh-i Şurûm Bilâli, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:468</i>

Metn-i Şâfiye ma‘a Fevâid-i İ‘râb, ta‘lik hatla muhaşşâ, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:840</i>
Şâfiye Şerh-i Seyyid Abdullah, alâ ta‘lik hatla kenarları bütün muhaşşâ, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:849</i>
İzzî Şerhi Sa‘deddin, nesih hatla muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:863</i>
Dede Cungi alâ Şerh-i İzzî ve Sa‘deddin, ta‘lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:850</i>
Misbâh Şerh-i İftitâh ve Metn-i Misbâh, ta‘lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:930</i>
Şerh-i Dibâce-i Misbâh, ta‘lik hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:929</i>
Def‘a Kâfiye ve İzhâr ve Avâmil-i Cedîd Cümlesi, ta‘lik hatla muhaşşâ, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:885</i>
Avâmil-i Cedîd Şerhi, Tuhfetü’l-İhvan ma‘a Murib Zeynî-zâde, basma hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-16</i>
Def‘a izhar Muribî Zeynî-zâde, nesih hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2138</i> <i>(Mollabey‘den)</i>
Kâfiye Muribî Zeynî-zâde, basma hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-19</i>
Def‘a Kâfiye Muribi Zeynî-zâde, basma hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-20</i>
Def‘a Adalı ale‘l-İzhâr, nesih hatla bazen muhaşşâ, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:904</i>
Şerh-i İzhâr Zübtedü‘l-İ‘râb, nesih hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:898</i>
Def‘a Vafiye Şerh-i Kâfiye, hutût ve muhaşşâ, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:922</i>
Def‘a Mutavassıt ale‘l-Kâfiye, hutût ve muhaşşâ, 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2127</i> <i>(Mollabey‘den)</i>
Hâşiye ve Seyyid-i Şerîf ve Hâşiye-i Dehlevî ale‘l-Mutavassıt, ta‘lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:933</i>
Nehavât-ı Molla Câmi‘ ale‘l-Câmi‘, ta‘lik hatla 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:927</i>
Eski Avâmil Şerhleri Mahzumu‘l-Evâhir, 2 kıt‘a.	1 cild.	<i>Yer no:837</i>
Def‘a Merâh Şerhi ve Tasavvur, ta‘lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:844</i>
Def‘a Muharrem Efendi ale‘l-Câmi‘, basma hatla 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-18</i>

Yekûn Kıta‘at	22
---------------	----

An-Kütüb-i Fâris ve Arabî ve Dîvân ve Lügat-ı Sâire		
Dîvân-ı Emir Kasım-ı Envâr, ta‘lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1354</i> <i>(Şâfi-zâde Mehmed Efendi‘den)</i>
Bostan Şerh-i Şem‘î, ta‘lik hatla muhaşşâ, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:615</i>
Baharistan Şerh-i Şem‘î, kırma, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:614</i>
Dîvân-ı Sabit Efendi, ta‘lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:602</i>
Nigaristan ibn-i Kemâl, ta‘lik hatla abadî kağıt üzerine kenarları cedvelli, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:599</i>
Aruz-ı Endülüsî ve Şerh-i Endülüs ve Şerh-i Kayserivî İsâvî (?) fi‘l-İlmi‘l- Aruz li‘l-allame‘l-Aynî, hatt-ı Arabla 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:411</i>
Lügat-ı Ahter-i Kebîr, nesih hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1159</i>
Lügat-ı Kâmusi‘l-Muhit, nesih hatla 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1158</i>
Lügat-ı Tıbyan-ı Nafi‘ Tercüme-i Burhân-ı Katî, basma hatla 37 satır.	1 cild.	<i>Basma</i> <i>Mevcut değil</i>
Yekûn Kıta‘at	9	

An-Kütüb-i Müteferrika Fi‘l-Ahlak ve‘t-Tarih ve Saire		
Tercüme-i Ahlak, muhaşşâ, Bosnevî Ömer Efendi, nesih hatla 18 satır.	1 cild.	<i>Yer no:717</i>
Netâyic-i Fünun li-Nev‘î Efendi, ta‘lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:549</i>
Tabirnâme-i Rüya li-Ebi Tahir ibni‘l-Fettah, hutûtle 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:467</i>
Ikdü‘l-Ferid mine‘l-Ahlak, hutûtle	1 cild.	<i>Yer no:490</i>
Hüsnü‘-s-Sülûk fi-Ma‘rifeti Âdabi‘l-Melik ve‘l-Müluk, hatt-ı	1 cild.	<i>Yer no:1201</i>

Arabla 19 satır.		
Şefiknâme, ta'lik hatla 19 satır. Zeylinde Arabî kasaid var.	1 cild.	<i>Yer no:836-1</i>
Tarih-i Vassaf, ta'lik hatla kenarları cedvelli, bazen muhaşşâ, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1206</i>
Tarih-i Subhî Efendi, basma hatla kenarları altun cedvelli.	1 cild.	<i>Yer no:B.-31</i>
Yekûn Kıta'at	8	
Cem'an Yekûn Kıta'at	139	

Vâkıf-ı mumâ ileyh arzuhal sunub, Medine-i Kütahya'da binâ ve inşasına muvaffak olduğu kütübhânenin vakfiyyesi bi-ibâretihâ Anadolu Muhasebesi'ne kayd ve yedinde ibkâ olunmasını ve iki kıt'a defter mûcibince kitablar dahî bi-ibâretihâ Anadolu Muhasebesi'ne kayd ve vakıf tarafına ilmühaberi verilmesini istid'a etmekle imdi mûcibince vakfiyye-i ma'mûlu'n-bihâsı kayd olunarak mumâ ileyhin yedinde ibkâ ve kitabların iki kıt'a defter dahî kayd ve vakf tarafına ilmühaberi verilmek deyû fi 5 Muharrem sene 1228 tarihinde sâdır olan ferman-ı âli mûcibince vakfiyye-i ma'mûlun bihâ kayd ve yedinde ibkâ ve iki kıt'a kitabların defterleri dâhi bi-ibâretihâ kayd olunub, vakıf tarafına ilmühaberi verilmiştir.

1.5. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 17 Şa'bân 1228 / M. 15 Ağustos 1813 Tarihli Kitap Vakfı

Mehmed Emin Vahid Efendi Kütahya'ya 139 cild kitap gönderdikten yaklaşık bir yıl sonra yine İstanbul'da Tersane-i Âmire Emine görevinde iken ulaştığı 177 cild kitabı kütüphanesine göndermiştir. Böylece kütüphanenin kuruluşunun ikinci yılında kütüphanedeki kitap sayısı 526 cilde ulaşılmıştır. Söz konusu 177 cilt kitabın Anadolu Muhasebesi'ne kayd olunduğu Kütahya Nâibi es-Seyyid el-Hâc Mehmed Hayrullah Efendi tarafından onaylanmıştır. Kaydolunan kitaplar dolaplara konularak istifadeye sunulmak üzere kütüphanecileri Ahmed ve Mehmed Efendilere teslim edilmeside şartlar arasındadır.

Bu vakfiye ile 179 cilt kitap gönderilmesi planlanmış olduğu, ancak "Temhîdî'l-Usûl fi'l-Kavâ'id ve Hâşiye-i Muhtasar ibn-i Hacib" adlı eserlerin planlanan zamanda kendilerine ulaşmadığından gönderilemediği metin sonundaki kayıttan anlaşılmaktadır.

Yine bu liste ile kütüphaneye vakfedilen kitaplardan 15 cildin günümüze ulaşmadığı güncel liste ile yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilmiştir.

H. 17 Şa'bân 1228 / M. 15 Ağustos 1813 Tarihli Kitap Vakfı Transkribi

Âsıtane-i Âliyye’de ricâl-i Devlet-i Aliyye’den halen Tersane-i Âmire Emîni Reîsülküttâb-ı sâbık atufetlü es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi Hazretleri’nin medine-i Kütahya’da Sultan Yıldırım Bayezid Hân Câmi’-i Şerîfi’nin harim ve ittisâlinde binâ ve ihyâ eylediği kütübhâne-i şerîfe vaz’ olunmak için kiracı () yediyle bu Def’a irsâl buyurulan zikri âti kütüb-i mu’tebere-i mütenevvi’a cümle ma’rifet ve ma’rifet-i şer’le kütübhâneye vaz’ ve Hâfız-ı Kütüb Mehmed Efendi ve Ahmed Efendi yedlerine teslim olunan kitablardır ki ber-vech-i âti zikr olunur. Fi’l-yevmi’s-sâbi’ aşer fi-Şa’bâni’l-mu’azzam li-sene semâne ve işrîn ve mieteyn ve elf. (17 Şa’bân 1228).

Tertîb-i Zîbâ, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:12</i>
Def’a Tefsîr-i Beyzâvî, hüsn-ü hatt-ı Arabla, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:561-5</i>
Ta’lika-i Latife-i Allâm’ın ale’l-Kâdî Beyzâvî, Meczûmu’l-ahâr, nesih hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Tefsîr-i Şerîf-i Kevâşî el-Meşhur, bi-telhis, ta’lik hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:7</i>
Şehâbeddin ale’l-Kâdî Beyzâvî, ta’lik hatla, 35 satır.	3 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Tıbyan fi-Eymani’l-Kur’ân, satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Zebur-ı Şerîf, nesih hatla, 15 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Masâüdi’n-Nüzum li-Eşrâf alâ-Makâsidi’s-Suvar li’ş-Şeyh İbrahim el-Bekâî, hatt-ı Arabla. 27 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Fethü’r-Rahman li’ş-Şeyh Zekerîya el-Ensârî, hatt-ı Arabla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:93</i>
Fusulü’l-Mufassal el-Ma’ruf bi-Tefsîr el-Leysî, ta’lik hatla, 33 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1067</i>
Kimyaü’l-Fena fi-Şerhî Esmâü’l-Hüsna, nesih hatla, muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:329</i>
Yekûn	13 cild	

Kütüb-i Ehâdis-i Şerife

Zeyl-i Câmi'î's-Sağır li'l-İmami's-Suyûtî, hatt-ı Arabla, 33 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2861 (Satın alınan)</i>
Şerh-i Meşârik-i Şerîf li-ibn-i Melek, nesih hatla, bazen muhaşşâ, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1053</i>
Şerh-i Şemâ'il-i Şerîf li-ibn-i Hacer ve Metn-i Şemâ'il ve Risâle-i Hüceti'l-Vera' li-ibn-i Hazm, hatt-ı Arabla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:46</i>
Mecmû'a-yı Şerh-i Erba'în Neveviyye li-Sa'deddin Teftazânî ve Şerh-i Erba'în min-Cevami'î'l-Hikem li-Muhammed Şeybanî ve li-Ali-i Kârî ve Hadis-i Erba'în-i Birgivî vesâire, nesih hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:57</i>
Zevâcir alâ-İktirafî'l-Kebâir li-ibni'l-Hacer, hatt-ı Arabla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:312</i>
Ezkar-ı Nevevî, nesh-i atik ile 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1150</i>
Temyizi't-Tayyib mine'l-Habis, hatt-ı Arabla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1244</i>
Mincerü'r-Râyih fi-Sevabı Ameli's-Salih li-Muhammed ibn-i Ali el-Ensârî, hatt-ı Arabla, 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1149</i>
Siyer-i Şerîf Manzum li-İbrahim Hanif Efendi, ta'lik hatla, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:813-1</i>
Şifâ'ü'l-Elbâb fi-Siyeri'l-Ashab, ta'lik-i hatt-ı Arabla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:825</i>
Habaik fi-Ahbârî'l-Melâik li'l-Allameti's-Suyûtî, hüsn-i hatt-ı Arabla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:314</i>
Şifâ-i Şerîf Şerh-i Şehâbeddin, hatt-ı Arabla, 25 satır.	3 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Şerh-i Sahih-i Müslim li-Yusuf-zâde, ta'lik hatla, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1068</i>
Mevâhibü'l-Kâdir fi-Şerh-i Câmi'î's-Sağır, nesih hatla, 33 satır.	2 cild.	<i>Yer no:1070-1</i>
Câmi'ü'l-ayât Şeyh Ankaravî, ta'lik hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:251</i>
Yekûn	18 cild	

Kütüb-i Fıkıh ve Fetevâ		
Mirkatü'l-Vüsul ila ilmi'l-Usûl Molla Hüsrev ma'a Resâil-i Müte'addide, ta'lik hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:205</i>
Mir'ât ale'l-Mirkat mine'l-Usûl, ta'lik hatla muhaşşâ, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1111</i>
Mir'ât Hâşiyesi Tarsûsî, ta'lik hatla. 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:3108</i>
Temhîdü'l-Kavâi'd fi'l-Usûl, ta'lik hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:213</i>
Şerh-i Muhtasarü't-Tahrir fi'l-Usûl li-sahibi't-Tahrir ibn-i Hemam, nesh-i atik ile 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:185</i>
Şerh-i Muhtasar ibn-i Hâcib fi'l-Usûl li-Sa'deddin, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:212</i>
Şerh-i Muhtasar ibn-i Hacib li'l-Adud, ta'lik hatla muhaşşâ 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:179</i>
Hâşiyeye-i Muhtasar ibn-i Hacib, ta'lik-i atik ile, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1959</i>
Tercih ale't-Tavzîh li-Burhâneddin Sivasî, ta'lik hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1110</i>
Şerh-i Vikâye li-ibn-i Melek, ta'lik hatla 32 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2565</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Hâşiyeye-i Hasan Çelebi ale't-Telvîh, ta'lik-i atik ile, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:178</i>
Şerh-i Manzûme-i Fıkıh li-ibn-i Şahne, nesih hatla, 27 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Hidâye Şerhî Ekmeleddin'in Kitâbü'l-Hâcc ve Nikâhdan Kitâbü'l-Buyu'a kadar cüz-i sânisî, ta'lik, satır.	1 cild.	<i>Yer no:1095-1</i>
Hidâye Şerh-i Gâyetü'l-Beyân hutûtlu, 43, 35, 42 satır.	2 cild.	<i>Yer no:2562</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Hâşiyeye-i Âhi Çelebi alâ-Sadri's-Şerî'a, ta'lik hatla, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1782</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Mecmû'a-yı Müeyyid-zâde, ta'lik hatla. 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:219</i>
Ravdatü'l-Kudat, hatt-ı Arabla. 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:81</i>

Fürük-i Mahbubî, hatt-ı Arabla. 21 satır.	1 cild.	Yer no:92
Kudûrî Şerhî Cevhere, hatt-ı Arabla, 25 satır.	3 cild.	Yer no:90-1
Şerh-i Mecma'ü'l-Bahreyn li'l-müellif, hüsn-i hatt-ı Arabla, 25 satır.	2 cild.	Yer no:1103-1
Şerh-i Müntehâb-ı Ahıskeşi li-ibn-i Amid, bâ-hatt-ı Müellif ma'a Metn-i Ahıskeşi satır.	1 cild.	Yer no:186
Hızanetü'l-Fetevâ, ta'lik hatla, 19 satır.	1 cild.	Yer no:217
Fetevâ-yı Kirişî , ta'lik hatla, 29 satır.	1 cild.	Yer no:1113
Fetevâ-yı Hayrî, hatt-ı Arabla. 31 satır.	1 cild.	Yer no:216
Fetevâ-yı Adliye, ta'lik hatla. 25 satır.	1 cild.	Yer no:220
Âdabü'l-Evsiya lî-Mevla Fazıl ibn-i Ali el-Bekri, 19 satır.	1 cild.	Mevcut değil.
İs'âf ma'a Risâle-i Tercih-i Beyyinât, ta'lik hatla, 17 satır.	1 cild.	Mevcut değil.
Mîzan-ı Şeriat li'l-Allâmetü's-Şa'ranî, hüsn-i hatt-ı Arabla, 35 satır.	1 cild.	Yer no:1121
Dürrü'l-Muhtar fi-Şerh-i Tenviri'l-Ebsâr, hüsn-i hatt-ı Arabla, 23 satır.	1 cild.	Yer no:125-1
Hâşiye-i Rehâvî alâ-Şerhi'l-Menâr lî-ibn-i Melek, ta'lik hatla, 23 satır.	1 cild.	Yer no:1109
Fetevâ-yı Bezzâziye, nesih hatla. Evrak: üç yüz yirmi iki, 25 satır.	1 cild.	Yer no:1114
Kara Kemâl alâ-Sadri's-Şerî'a, hutût, satır 21, 29.	2 cild.	Mevcut değil
Def'a Mültekâ'l-Ebhur, ta'lik hatla, 17 satır.	1 cild.	Yer no:100
Müştemilü'l-Ahkâmı Kebîr li-Fahredden Rûmî, ta'lik hatla, 25 satır.	1 cild.	Yer no:159
Lisanü'l-Hükkâm, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	Yer no:112
Mev'ize-i Lâtime, ta'lik hatla 19 satır.	1 cild.	Yer no:336

Mültekâ Şerhî Mu‘inü’t-Tullâb, müellifi hatla meczûmü’l-evâil, 23 satır. On cüzü noksan.	1 cild.	<i>Yer no:1085</i>
Yekûn	43 cild.	

Kütüb-i Kelâm ve Tasavvuf		
Milel-i Nihal, ta‘lik hatla. 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:279</i>
Şerh-i Tecrid li-Ali el-Kûşî, ta‘lik hatla, nisf-ı evveli muhaşşâ, 21 satır. nisf-ı sânisî 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:724</i>
Hâşiye-i Tecrid li-Seyyid Şerîf, hatt-ı ta‘lik, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:292</i>
Hâşiye-i Molla Celal alâ-Şerhi’t-Tecrid, ta‘lik hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:675</i>
Şerh-i İsbat Vâcibü’l-Hasin Erdebilî Vücudoğlu li’d-Devvanî, ta‘lik hatla, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:261</i>
Şerh-i Cedîd Giridî alâ-kısmı’l-kelam mine’t-tehziib, ta‘lik hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Hâşiye-i Seyyid Şerîf Ali Hikmeti’l-Ayn ve Hâşiye-i Mirzacan ve Hanefîye ve Kâdî-zâde alâ-İsbat-ı Vâcib ve Hâşiye-i Cezerî alâ-Celâl el-Aka‘id, Mecmû‘u muhaşşâ 5 kitab.	1 cild.	<i>Yer no:293</i>
Süleyman Efendi alâ-Tehzibi’l-Kelâm, nesih hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:265</i>
Neşr-i Tavâlî, nesih hatla. 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:283</i>
Şerh-i Mevâkîf es-Seyyidi’ş-Şerîf, ta‘lik hatla 28 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1143</i>
Selekûtî alâ-Şerhi’l-Mevâkîf, ta‘lik hatla. 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:266</i>
Şerhü’n-Nihayeti’l-Meşhur bi-Akâid İmam Râzî, ta‘lik-i atik ile 23, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1141</i>
Hâşiye-i Şerh-i Akayid li-Şeyhü’l-islam Zekeriya Efendi, nesih hatla, 26 satır.	1 cild.	<i>Yer no:264</i>
Kasîde-i Mimiye li-Ahmedi’l-Bekâî, bâ-Hatt-ı müellif, 13	1 cild.	<i>Yer no:420</i>

satır.		
Münteka mine't-Tasavvuf lî'l-İmam el-Kurtubî, hatt-ı Arabla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:349</i>
Şerh-i Tevali' li'l-İsfahanî ma'a'l-Hey'âti Şerh-i Tevali li-Nizâmi'ş-Şirâzî, ta'lik hatla 23, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2997</i>
Nefahatü'l-İlahiyye li-Sadreddin el-Konevî, nesih hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:355</i>
Kûtü'l-Kulub fi't-Tasavvuf lî-Ebi Talib el-Mekkî, nesih hatla,19, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1151-1</i>
Tehafet-i Hâce-zâde mine'l-Kelâm, ta'lik hatla. 22 satır.	1 cild.	<i>Yer no:307</i>
Hayâlî Hâşiyesi Kangıravî, ta'lik hatla 31 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Risâletü'l-Müfaddaha an-Münteha'l-Efkâr (?) ve Sebeb-i İhtilafi'l-Ümem ve'l-Muvaddaha li-Sırrî'l-İhtida lî'ş-Şeyh Sadreddin Konevî, nesih rik'asıyla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:356-1</i>
Yekûn	22 cild.	

Kütüb-i Sarf ve Nahv		
Muğni'l-Lebîb, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:882</i>
Hâşiyeye-i Eşmûnî alâ-Muğni'l-Lebîb, hatt-ı Arabla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1196</i>
Şeyh Rıza ale'l-Kâfiye, hüsn-i hatt-ı Arabla 31 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Def'a Molla Câmi' ale'l-Kâfiye, bi-nesh-i rik'asıyla bazen muhaşşâ 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2117</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Şerhü'l-Elfiyye li-ibn-i Nazım, hüsn-i hatt-ı Arabla 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Şerhü'l-İrşad li-Seyyid Şerîf, ta'lik ile bazen muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Ta'likat-ı İzzî alâ-Şerh-i İzzî li-Sa'deddin, hatt-ı Arabla 25 satır. Zeylinde Şerh (...).	1 cild.	<i>Yer no:864</i>

Abdulgafur ale'l-Câmi', nesih hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:892</i>
Yekûn	8 cild.	

Kütüb-i Mantık ve Meâni ve Âdâb ve İsti'are		
Şerh-i Matali' Armûsî li'l-Fazıl el-İsfahânî, ta'lik hatla 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:969</i>
İftahü'l-Ulûm li-Sekkakî, ta'lik hatla, 17, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1001</i>
Musannıfek alâ Şerhi'l-Miftâh li-Seyyid's-Şerîf, ta'lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1192</i>
Seyyid-i Şerîf ale'l-Mutavval, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1010</i>
Atvel li-Fadlı'l-İsâm, nesih hatla 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1190</i>
Hâşiyeye-i Mutavvel ve Hâşiyeye-i Muhtasar li'l-Hatayî, ta'lik-i atik ile 19, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1021</i>
Def'a İsâm İsti'are, ta'lik ile muhaşşâ 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:688</i>
Havâşî Muhtasar Müntehâ Tefsiri ve Samsûnî ve Efdal-zâde ve Halhâlî ve Ebherî ve Sa'deddin ve Samsûnî Kadem ve Hâtib-zâde ve Molla Arab ve Hayâlî ve Ali Tusî vesair kıt'ât 11.	1 cild.	<i>Yer no:194</i>
Hâşiyeye-i Torun Efendi ale'l-İsâm İsti'are, ta'lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2395</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Uküdu'l-Cimân fi-İlmi'l-Meâni ve'l-Beyân li'l-İmami's-Suyûtî, hatt-ı Arabla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1011</i>
Mecmû'a-yı Vad'iyye Ali Kûşî ve Tasdikât ve Kâdfi-i Adud ve Şerh-i Adudiyye ve Metn-i Tehzib ve Şemsiye ve İsâgôcî, ta'lik hatla	1 cild.	<i>Yer no:949</i>
Şerh-i Miftâhü's-Sekkakî li's-Seyyidi's-Şerîf, nesih hatla, bazen muhaşşâ 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2050</i> <i>(Mollabey'den)</i>
Habîsi (?) ale't-Tehzib, hatt-ı Arabla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:977</i>

Kefevî ale't-tehzîb, ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:986</i>
Âmedi (?) Ale't-Tehzib, ta'lik, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:987</i>
Mecmû'a-yı Hafid ale'l-Muhtasar ve Hâşiye li'l-Külliyâti'l-Hamis ve Hanife alâ Risâle-i Adudiyye ve Şerh-i Dibâce-i Muhtasar ve İsâm ale'l-Adudiyye ve Hâşiye-i Risâle-i Zevra li'l-Celal ve Risâle-i li-Halki'l-Ef'âl li'l-Celal ve Risâle-i fi-Tuhfeti'l-Cevahiri'l-Âmme (?) ve Risâle fi'l-Akâid ve Risâle-i fi-Beyân-ı Esmâü'l-Hükemâ ve Risâle fi-Eşğâl-i Mantıkıyye ve Hâşiye alâ Şerhi'ş-Şemsiyye li'l-Celal, cümlesi ta'lik hatla 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:471</i>
Yekûn	16 cild.	

Kütüb-i Hey'et ve Hikmet		
Def'a Kâdîmîr ma'a Lâri, ta'lik hatla 19, 17 satır. 1 cild. <i>Yer no:750</i>	1 cild.	<i>Yer no:750</i>
Hâşiye-i Fethullah ale-Şerh-i Çağminî li-Kâdî-zâde Rûmî, nesih hatla muhaşşâ, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:774</i>
Kâdî-zâde alâ-Mulahhas Çağminî, ta'lik hatla muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:770</i>
Şerh-i Risâle-i Ali Kûşî mine'l-Hey'eti li ebi'l-Hayr Muhammed el-Fârisî, ta'lik hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:721</i>
Hediyetü'l-Mühendis fi-İlmi'l-Hendese, ta'lik hatla, kenarı eşkali²³¹ 25 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Mecmû'a-yı Münecimin derununda Ahkâm-ı Tahvil-i Sinîn ebi'ş-Şükür Mağribî ve Ahkâm-ı Gıranât ve Ahkâm-ı Delâlât ale'l-İttisâlât, 3 kitab.	1 cild.	<i>Yer no:1287-2</i>
Şerhi'l-Usturlâb ve Risâletü'l-Küre li'l-Hamidî, ta'lik hatla,	1 cild.	<i>Yer no:779</i>

²³¹ **Eşkal:** Biçimler, suretler, tarzlar. (**kenarı eşkali:** kenarlarında şekiller bulunan) (bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 237.)

19 satır.		
Şerh-i (...) fi'l-Cebri ve'l-Mukabele, ta'lik, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1180</i>
Risâle fi'l-Hisab li-Mevlânâ Bahâuddîn, nesih hatla, muhaşşâ, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:725</i>
Nüzhetü'n-Nezzâr fi-Sana'ati'l-Gubâr fi-İlmi'l-Hisâb, nesih hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:723</i>
Buğyetü'l-Tullâb fi-Şerh-i Münyetü'l-Hisâb, hatt-ı Arabla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:743</i>
Yekûn	11 cild	

Kütüb-i Edebiyat ve Lügat		
Kasîde-i Bürde Şerh-i Şeyh-zâde, nesih hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:424</i>
Şerh-i Mu'allakati's-Seb'a li'z-Zevzenî, ta'lik hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:586</i>
Şerh-i Mu'allakati's-Seb'a li'n-Nuhâs, bâ-hatt-ı Parisî, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1164</i>
Dîvân-ı ibn-i Mültekâ ve Şerh-i Maksûde li-ibn-i Düreyd, nesih hatla, 13, 14 satır.	1 cild.	<i>Yer no:589</i>
Şerh-i Kasîde-i Hamriyye li-Davûdî Kayserî ve Şerh-i Kasîde-i Hızriyye li-Abdülganî en-Nablûsî, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:421</i>
Müfredât-ı Ragıb-i İsfahânî, ta'lik hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:394</i>
Müsteksâ fi-Emsali'l-Arab li'l-Fâzıl ez-Zemahşerî, ta'lik, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:591</i>
Şerh-i Muhtasar Lâmiyetü'l-Acem li'ş-Şeyh Cemaleddin el-Hadrami, ta'lik, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:606</i>
Makamât-ı Harîrî, ta'lik, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:601</i>
Makamât-ı Hindî, ta'lik, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:592</i>
Dîvân-ı Sultan Veled, ta'lik, kuddise sirruhu, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>

Dîvân-ı Cerir-i Hıfzî, nesih, 21 satır.	1 cild.	Yer no:636
Tirâzü'l-Mecâlis li'l-Allametü's-Şehâbi'l-Hafacî, hatt-ı Arabla, 25 satır.	1 cild.	Yer no:330
Ferâidü'l-Kalâid fi-Muhtasarı Şerh-i Şevâhid li'l-Allameti'l-Aynî, hüsn-i hatt-ı Arabla, 27 satır.	1 cild.	Yer no:1167
Lehçetü'l-Lügat li-Esad Efendi, basma hatla, 37 satır.	1 cild.	Yer no:B.-26
Külliyât-ı Ebi'l-Bekâ, nesih hatla, 29 satır.	1 cild.	Yer no:408
Tezkiretü's-Şuara li-Riyazî, nesih hatla, 23 satır.	1 cild.	Yer no:1200
Dîvân-ı Cevrî, ta'lik, 23 satır.	1 cild.	Mevcut değil.
Dîvân-ı Şevket, ta'lik,	1 cild.	Yer no:623
Hab'âya'z-Zavâyâ Kıyâmü'r-Ricâl fi'l-Bekâya li's-Şehâb, hatt-ı Arabla, 27 satır.	1 cild.	Yer no:619
Şerh-i Kasîde-i Bânet Suad li-Hazreti Ka'b bin Züheyr, radiyallâhu anhu, Türkî, Arabî şerh, 2 Kıta'at.	1 cild.	Yer no:413
Şerh-i Ebyât-ı Mufassal fi'l-İ'râb, ta'lik, 19 satır.	1 cild.	Yer no:926
Dürretü'l-Gavâs fi-Evhâmi'l-Havâs li-Ebi Muhammed el-Harîrî, ta'lik, 19 satır. Zeylinde etba' ve müzavecehe vardır.	1 cild.	Yer no:395
Yekûn	23 cild.	

Kütüb-i Müteferrika		
Cevâhiri'l-Mûdiyye fi-Tabakati'l-Hanefiyye li's-Şeyh Abdülkadir ma'a Tâcü't-Terâcül, hatt-ı Arabla, 31 satır.	1 cild.	Yer no:1202
Riyazü's-Salihîn li-İmam Yahya er-Rûmî, hüsn-i hatt-ı Arabla, 21 satır.	1 cild.	Yer no:310
Müfidü'l-Ulum li-Abdullah el-Kazvinî, hatt-ı Arabla, 23 satır.	1 cild.	Yer no:483
Ahlâk-ı Alâî, ta'lik hatla, 21 satır.	1 cild.	Yer no:718
Mecmû'a-i Hafîd, hüsn-i hatt-ı Arabla, 23 satır.	1 cild.	Yer no:550

Mecmû'a-i Etvakü'z-Zeheb ve Kelimü'n-Nevaziğ, hatt-ı Arabla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:649</i>
Mecmû'a-i Resâil-i Hamevî, hatt-ı Arabla, 37 Kıta'at, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:468</i>
Hurşidü'l-Zevali Kuburü'l-Ebrâr li-ibn-i Haremi'l-Mekkî, hatt-ı Arabla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1163</i>
Mecmû'a-i Mizanü'l-Hak Kâtib Çelebi ve Tuhfetü'l-Harameyn Nâbi ve Kavâid-i Fûrs ve Fenn-i Aruz vesâire, 21 Kıta'at, 21, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:581</i>
Ünvanü'ş-Şerîfi'l-Vâfi fi-İlmi'l-Aruz ve'l-Fıkıh ve't-Tarih vesâir, nesih, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1135</i>
Beşaret ve Nezaret fi-İlmi't-Ta'bir li-Ebi Sa'id el-Harkuşî, hutut.	1 cild.	<i>Yer no:466</i>
Müşirü'l-İzâm (?) fi-Ziyareti'l-Kudüs ve'ş-Şam, nesih hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:828</i>
Fethü'l-Mesâlik fi-Şerhi'l-Menâsik, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:118</i>
Nisâbü'l-İhtisâb, nesih, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:121</i>
Münyetü's-Sayyad li-ibn-i Melek, nesih, 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:133</i>
Siracü'l-Müluk li-Ebi Bekir et-Tartuşî, hatt-ı Arabla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1175</i>
Şakâiku'n-Nûmâniyye, nesih hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:812</i>
Zeyl-i Şakâiku'n-Nûmâniyye li-Ahi-zâde, nesih hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:3101</i>
Nüzhetü'l-Mecâlis ve Müntehâbü'n-Nefâyis li'ş-Şeyh Abdurrahman es-Safevî, hüsn-i hatt-ı Arabla, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1136-1</i>
Bostanü'l-Ârifîn li-Ebi'l-Leys Semerkandî, nesih hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:716</i>
Havatimü'l-Hikem li-Ali Dede, ta'lik hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:742</i>
Keşfü'l-Esrâr Ammâ Hufiye Ani'l-Efkâr li-Şehâbeddin el-	1 cild.	<i>Yer no:484</i>

Efkahî, hatt-ı Arabla, 23 satır.		
Hayât-ı Hayâvân li'l-İmam ed-Demirî, hatt-ı Arabla, 33 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1137</i>
Müstetraf min-küllî Fenn-i Müstetraf, nesih hatla. 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:547</i>
Esâm-i Kütübi'l-Müsemma bi-Keşfu'z-Zünûn, ta'lik hatla, 35 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1193</i>
Yekûn	25 cild	
Cem'an Yekûn	cild 179-2=177	

Bâlâda mezkûrû'l-ism Temhîdi'l-Usûl fi'l-Kavâi'd ve Hâşiye-i Muhtasar ibn-i Hacib nâ-mevcut olub vâsıl olmadığı yalnız yüz yetmiş yedi cild kitab ber-vech-i bâlâ bu def'a vaz' olundu. İş bu mahalle şerh verildi.

Vâkif-ı mumâ ileyh hazretlerinin Medine-i Kütahya'da Sultan Yıldırım Bayezid Hân Câmi'-i Şerîfi'nin harim ve ittisâlinde müceddeden binâ ve ihyâ eylediği kütübhâne-i şerîfe vaz' olunmak için üçüncü def'a kiracı () yediyle vürûd ve irsâl buyurulan kütüb-i mu'tebere-i mütenevvi'a cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le kütübhâneye vaz' ve Hâfız-ı Kütüb Mehmed Efendi ve Ahmed Efendi yedlerine teslim olunduğunu müş'ir medine-i mezbûre Nâibi es-Seyyid el-Hâc Mehmed Hayrullah Efendi'nin imzasıyla mûmzât ve hatmiyle mahtûm bir kıt'a defter-i Anadolu Muhasebesi'ne kayd için vâkif-ı mumâ ileyh tarafından şifâhen istid'ayı inâyet olundukda iş bu defter dahî Anadolu Muhasebesi Kalemi'ne kayd olunub taraf-ı vakf-ı şerîfe bir sûret verilmek deyü fi 6 Ramazân sene 1228 tarihinde sâdır olan ferman-ı âli muhasebe-i merkûmeye kayd ve hıfz olunub mûcibince kütüb-i mu'tebere-i mütenevvi'a-i mezkûrenin taraf-ı vakf-ı şerîfe iş bu sûret verildi.

1.6. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 21 Şevvâl 1228 / M. 17 Ekim 1813 Tarihli Zeyl Vakfiyesi

İki ay kadar önce gönderilmiş olan 177 cilt kitabın ardından vakfın gelir getirici mülklerine yenisinin eklendiğini bildiren bir zeyl vakfiye düzenlenmiştir.

Mütevelli vekili ve şahitler

İstanbul'da Bâbü'l-Ensârî yakınında sahilde bulunan evinde Mehmed Arif Efendi şahitler huzurunda mütevelli vekilliğine tayin edilmiştir.

Şahitler es-Seyyid Mehmed Said Efendi ibn Mehmed Said, Mehmed Eşref Efendi ibn Mustafa, Tersane-i Amire Defter Emini es-Seyyid Mehmed Muhsin Efendi, Hâfiz es-Seyyid Mehmed Ağa, Kaftanî Mehmed Arif Ağa ibn Halil, Salih Ağa ibn Abdurrahman, Mehmed Ağa ibn Ali Efendilerden oluşmaktadır.

Baba adı

Mehmed Emin Vahid Efendi hakkında ihtilafli konulardan biri olan baba adı bu zeyl vakfiyede de *es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi Hazretleri ibn Osman Efendi ibn Ali Ağa* ibaresi içinde geçmektedir. Baba adı ve dede adı burada da vakfiyedeki şekliyle kullanılmıştır.

Gayr-ı menkul vakfı ve vakfın sıhhati

Daha önce düzenlenmiş olan vakfiyede belirtildiği gibi vakıf mütevellisi olan Vahid Efendi, Kütahya Gökçemen Mahallesi'nde bulunan kendi mülkü olan Söğütlü Değirmen adıyla bilinen değirmenini vakfına dâhil etmiştir. Bu değirmenin müevelli tarafından kiraya verilerek gelirinin daha önce vakfettiği on iki bin esedi kuruşluk nukud vakfi gelirin eklenmesini istemiştir. Bu gelirin kullanımı da yine nukud vakfının kullanım şartlarına bağlanmıştır.

Vakfın sahih olması için gerekli devir işlemleri ve imamların görüşleri de zikredikten sonra söz konusu akar, asıl vakfa eklenmiştir.

H. 21 Şevvâl 1228 / M. 17 Ekim 1813 Tarihli Zeyl Vakfiye Transkribi

Ahbâranî el-meb'usi'l-mürsel mâ-hüve'l-mezkûrû'l-mufassal fi-hâzihi's-sudûr fe-neffeztu hükme'l-mezbûr fe-sâre sahîhan lâzımen ve müebbeden dâimen ile inkirâzi'l-âvam ve ma'adi'l-eyyâm. Nemekahu'l-fakiru ileyhi azze şânuhu Akif-zâde Abdürrahim el-Müfettiş bi'l-Haremeyniş-şerîfeyn gufire lenâ ve li(...)il-müminîn.

el-Hamdülillâhi'l-Meliki'l-Gaffâr ellezi ce'ale's-sadakate'l-câriyete hasenete'n-lâyenkati'u bi-devrihâ alâ tekerrüri'l-leyli ve'n-nehâr. ve's-salâtu ve's-selâmu alâ-Seyyidinâ Muhammed ve alâ-âlihi ve ashabihi'l-ahyâr mâdâre'l-feleki'd-devvâr.

Emmâ ba'd; iş bu sahife-i sahîhatü'l-medlûlün imdât-ı medâd-ı ve hulûs-ı billâh tasvîr ve tahrîrine bâ'is ve bâdi oldur ki, ricâl-i devlet-i aliyyeden sâbıkan Reîsülküttâb ve Tersane-i Âmire Emini iftihârü'l-eâzım ve'l-e'âli müstecmi'ü'l-mehâsin ve'l-me'âli zü'l-kadri'r-refi' ve'l-câhi'l-meni' atufetlü necabetlü es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi Hazretleri ibn Osman Efendi ibn Ali Ağa'nın zikri âti husus-ı meymenet-i mansusunun mahallinde fasl ve hasmı için cânib-i şeri'at-i garrâdan me'zûnen bi'l-hükm irsâl olunan Mevlânâ Yakub Efendi mahmiyye-i İstanbul hısn-ı ebvâbından Bâbü'l-Ensarî kurbunda

şerefendaz-ı ikamet buyurdıkları sahilhânelerine varub zeyl-i sâhifede muharrerü'l-esâmî-i müslimîn huzurlarında akd-i meclis-i şer'î-i kavim ettikde efendi-i müşâru'n-ileyh hazretleri meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda vakf-ı âti'l-beyânı li-ecli't-tescîl ve li'l-itmâmi'l-emri ve't-tesbîl mütevellî nasb ve ta'yin buyurdıkları Kalyonlar Kâtibi Esbak Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Mehmed Arif Efendi mahzarında ikrâr-ı sahih-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î buyurub, iş bu yedimde olan bir kıt'a mücellid vakfıyye-i ma'mûlün bihâmda tafsîl ve beyân olunduğu üzere Medine-i Kütahya'da vâki' Câmi'-i Kebîr-i Sultan Yıldırım Bayezid Hân ittisâlinde mukaddemen binâ ve inşa'sına muvaffak olduğum kütübhâne vakfımın teksîr ve taklîl ve tağyîr ve tebdîli merreten ba'de uhrâ yed ve meşiyetimde ola deyü şart ve ta'yîn eylediğime binâ'en bu Def'a bi-inâyetillâhi Te'âla teksir-i irad-ı murad etmemle bâ-hücec-i şer'ıyye silk-i mülk-i sahilimde münselik ve şira'en mülk ve hakkım olan medine-i mezbûrda Gökçemen Mahallesi'nde kâin lede'l-ahali ve'l-cirân hududu ma'lûm ve Sögütlü Değirmen demekle ma'ruf bir bâb âsiyâbımı hasbeten li'llâhi'l-Kerîm ve taleben li-merdati Rabbi'r-Rahim vakf-ı sahih ile muhalled ve habs-i sarîh-i mer'î ile müebbed vakf ve ilhâken habs idüb değirmen-i mezkûr icâre-i vahide-i misliye ile bâ-izn-i mütevellî icâr olunub hâsıl olan icâre-i vahidesi vakf-ı ûlâmda olan on iki bin kuruş nukud-ı mevkuferin ribh-ı şer'îsi hâsılatına zam ve ilhak ve anda cârî olan şurût bunda dahî cârî ola deyü fâriğân ani's-şevağil değirmen-i mezkûru mütevellî-i mumâ ileyh Mehmed Arif Efendi'ye teslim ve vech-i lâyıkı üzere mahallinde kabza taslît eylediğimde ol dahî bi't-tevliye ahz-u kabz vesâir evkâf mütevellîleri gibi tasarruf eyledi deyü takrîr ve beyân buyurdıklarında gıbbe't-tasdîk vakf-ı mezkûr tamam ve hal teslim-i encâm bulmuşken vâkıf-ı müşâru'n-ileyh efendi hazretleri ile mütevellî-i mumâ ileyh beynlerinde vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzumu hususunda ihtilâfât-ı eimme-i Hanefıyyeye binâ'en rücu' ve imtina' da'vâsı cereyânından sonra mevlânâ-yı mezbûr huzurunda müterâfi'an ve fasl ve hasme tâlibân olduklarında mevlânâ-yı mezbûr dahî âlimen bi'l-hilâfi'l-câri beyne'l-eimmeti'l-kirâm temhîd-i kavâ'id-i hayrâtı evlâ ve teşyid-i mebânî-i hasenâtı ahrâ görüb, alâ-kavli men yerâhu vakf-ı mezbûrun evvelen sıhhatine ve sâniyen lüzûmuna hükm-i sahih-i şer'î ve kaza-yı sarîh-i mer'î eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ketb ve tahrir ve maa'n meb'ûs-ı ümenâ-yı şer'le meclis-i şer'e gelüb, alâ-vuku'ihî inhâ ve takrîr etmeğin hükm-i mezbûru ba'de't-tenfizî's-şer'î ve vakf-ı mezbûr sahih ve lâzım ve habs-i sarîh-i mütehattim olub, min-ba'd nakz ve tahvîli muhal ve tebdîl ve tağyîri adîmü'l-ihtimal oldu. *Fe-men beddelehû ba'de mâ-semi'ahu fe-innemâ ismuhu aillezîne yubeddilûnehu*

innallâhe semi'un alîm ve ecrü'l-vâkıfı ale'l-Hayyi'l-Cevvâdi'l-Kerîm cerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi'l-hâdi ve'l-işrîn min-Şevvâli'l-mükerrerem li-sene semâne ve işrîn ve mieteyn ve elf. (21 Şevvâl 1228).

Şuhudu'l-hal: Fahrü'l-Kudât es-Seyyid Mehmed Sa'îd Efendi ibn Mehmed Sa'îd, Kıdvetü'l-Kudât Mehmed Eşref Efendi ibn Mustafa, Umdetü'l-Küttâb Tersane-i Amire Defter Emîni es-Seyyid Mehmed Muhsin Efendi, Kıdvetü'l-Âyan sâbıkan Kütahya Mütesellimi Silahşör-i Hazreti Şehriyari Hâfız es-Seyyid Mehmed Ağa, Kıdvetü'l-Akran Kaftanî Mehmed Arif Ağa ibn Halil, Zübdetü'l-Emsal Salih Ağa ibn Abdurrahman, Mehmed Ağa ibn Ali ve gayruhu.

1.7. Mehmed Emin Vahid Efendi'nin H. 11 Safer 1229 / M. 2 Şubat 1814 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar

Mehmed Emin Vahid Efendi kütüphanesini kurduktan sonra devam ettirmekte olduğu Tersane-i Amire Emîni görevinde iken yine İstanbul'da edindiği 108 cilt kitabı kütüphanesine konulmak üzere Kütahya'ya göndermiştir. Bu kitaplarla kütüphanedeki kitap sayısı 634'e ulaşmış ancak bu listeden 12 cilt kitabın günümüze ulaşmadığı yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilmiştir.

Kitapların Kütahya ulemasının oluşturacağı bir komisyon huzurunda Kütahya nâibi Şa'ramî Abdullah Şakir Efendi tarafından Anadolu Muhasebesi Defterine ve kütüphane vakfiyesine ek olarak kaydedilmesi isenmiştir. Kaydolunduktan sonra Kütüphanecileri Ahmed ve Mehmed Efendilere teslim olunarak kütüphaneye konulmasını şart kılmıştır.

H. 11 Safer 1229 / M. 2 Şubat 1814 Tarihli Kitap Vakfı Transkribi

Ecille-i ricâl-i devlet-i aliyeden sâbıkan Tersane-i Amire Emîni olan devletlü Mehmed Emin Vahid Efendi Hazretleri'nin medine-i Kütahya'da tanzim ve inşa'sına muvaffak olduğu dârü'l-kütübde hıfz olunmak üzere bu Def'a dahî kiracı yediyle irsâl ve ber-muceb-i defter ba'de'l-vüsûl cümle ulemâ ve vücûh ma'rifetleriyle ve ma'rifet-i şer'le tatbik-i defter olunarak Hafızü'l-Kütüb olan Mehmed Efendi ve Ahmed Efendi yedlerine teslimen vaz'-ı kütübhâne olunub aynıyle sicill-i mahfûza sebk ve kayd olunan Kütüb-i nefâyise defteridir ki, ber-vech-i âti zıkr ve beyân olunur. Hurrire fi'l-yevmi'l-hâdi aşer min Saferi'l-hayr li-sene tis'a ve işrîn ve mieteyn ve elf.

Kütüb-i Tefâsir-i Şerîf ve Kıra‘at		
Tefsîr-i Şerîf-i Beğavî el-Müsemma bi-Me‘alimi’t-Tenzil, bâ-hatt-ı Arab, 35 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1037-1</i>
Tefsîr-i Şerîf-i Celaleyn, bâ-hatt-ı Arab, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:11-1</i>
Hâşiye-i Sa‘deddin alâ-Tefsîri’l-Keşşâf, bâ-hatt-ı et-ta‘lik, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1040-1</i>
Hâşiye-i Şa‘bân Efendi alâ-Tefsîri’l-Beyzâvî, nesih hattla bazen muhaşşâ, 49 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Neşr-i Kebîr fi’l-Kıra‘at, nesih hattla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:450</i>
Şatibî Şerhî Siracü’l-Kârî li-aliyyi’l-Kasım, bâ-hatt-ı Arabî, 25 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Bahrü’l-Hakâyik Tefsîr-i Sure-i Celîle-i Fatiha li-Merzifönî, nesih hattla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:26</i>
Esrarü’t-Tenzil ve Envarü’t-Te’vil, bâ-hüsn-i hatt-ı Arab, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1043</i>
Dekayikü’l-Muhkime alâ-Manzûmeti’l-Cezerî ve Gunyetü’t-Talibîn li’l-Bakrî ve Risâle-i Saçaklı-zâde fi-Tecvidi’l-Kur’ân bâ-hatt-ı Arab, 23, 17, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:435</i>
Tuhfetü’l-Enâm fi’l-Vakfi ale’l-Hemze ve’l-Hişam fi’l-Kıra‘at, bâ-hatt-ı Arab, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:437</i>
Şerh-i Besmele-i Şerîf ve Şerh-i Hamdele ve Salvele ve Risâle-i Huteba fi’l- Kur’ân li-Necmuddîn et-Takî,	1 cild, 3 risâle	<i>Yer no:9</i>
Risâle mâ-Tazammanahu’l-Kitâbü’l-Aziz min-zikri men lem yestenih fihi bi-ismihi’l-alem (?), bâ-hatt-ı Arab, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:20</i>
Yekûn	Cild 12	

Kütüb-i Ehâdis-i Şerîfe		
Şerh-i Mesâbih-i Şerîf li-ibn-i Melek, nesih hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>

Dibâce-i Ali Sahih-i Müslim li-Suyuti, bâ-hatt-ı Arab, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:40</i>
Şerh-i Nuhbetü'l-Fiker li'l-Münavî ve ta'likatı ale'n-Nuhbe ve Şerh-i Manzûme-i ibn-i Ferec, bâ-hatt-ı Arab, 19, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:49</i>
Şerh-i Müsned-i İmami'l-Azam li-Ali-i Kârî, nesih hattla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:70</i>
Şerh-i Hısn-ı Hasin li-Aliyyi'l-Karî, nesih hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:116</i>
Telkihi'l-Fiker Şerhî Ercuzeti'l-Beykunî fi-ilmi'l-eser ma'a elfiye Abdürrahim Irakî, 19, 12 satır.	1 cild.	<i>Yer no:33</i>
Mekâsîdü'l-Hasene li's-Sahâvî, kırık hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:322</i>
Keşfü'l-Gumme an-Cemi'i'l-Ümme li'ş-Şârânî, bâ-hatt-ı Arab, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:319</i>
Şerh-i Muvatta İmam Muhammed li'l-Mevle'l-Kemâhî, nesih ile 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1071</i>
Sifrü'l-Kamî li-Muvatta İmam Mâlik ibn-i Enes, nesih ile 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:39</i>
Şerh-i Hizbi'l-Azam li'l-Uryanî, ta'lik bazen muhaşşâ, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:3077</i> <i>(Müze</i> <i>Müdürlüğünden)</i>
Şerh-i Hizbi'l-Bahr li'l-Merzukî, nesih hatla, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:313</i>
Da'avât-ı İmam Beyhakî, bâ-hatt-ı Arab, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:334</i>
Tezkiret-i Kurtubî, bâ-hatt-ı Arab, aded-i evrak 346, 23, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:175-1</i>
Fâris Şevâhidi'n-Nübüvve Molla Câmi' mine's-Siyer, ta'lik hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:824</i>
Sifrü's-Siyâde fi's-Siyer, nesih hattla, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Minhâcü'r-Rumât, es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi, nesih hatla, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:823</i>

Tercüme-i Meşarık-i Şerîf, ta'lik hattla, 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1077</i>
Yekûn	18 cild	

Kütüb-i Fıkh-ı Şerîf		
Damad ale'l-Münteka'l-Ebhur, ta'lik hatla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1086-1</i>
Dürer Hâşiyesi Nuh Efendi, bâ-hatt-ı Arab, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:139-1</i>
Dürrü'l-Muhtar Hâşiyesi Tuhfetü'l-Ahbâr li'l-Halebî, bâ-hatt-ı Arab, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:145</i>
Fusul-i İmadî (?), ta'lik ile 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1083</i>
Hidâye Hâşiyesi İsmâ ma'a Müşkilat-ı Kudûrî ve Mukaddime-i Ebi'l-Leys, ta'lik, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:109</i>
Hıyal-i Hassaf, ta'lik-i atik ile 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:96</i>
Def'a Ferâiz-i Seyyidî, ta'lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:235</i>
Siraciye Şerhî Şehâbeddin, nesih hatla muhaşşâ 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:234</i>
Şerh-i Tuhfeti'l-Müluk li'l-Aynî ma'a metn-i Tuhfe, bâ-hatt-ı Arab, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:87</i>
Ta'likü'l-Envâr ale'l-Menâr fi'l-Usûl li-ibn-i Nüceym, ta'lik ile muhaşşâ 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:177</i>
Temhîdi'l-Kava'id fi'l-Usûl, ta'lik ile 19 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Mecmû'a-yı Resâil-i ibn-i Nüceym ve Fetevâ-yı Kâdî el-Hidâye ve Ahkâm-ı Natıkî ve Ahkâm-ı Merda ve Tercih-i Beyyinât ta'lik ile satır-ı muhtelif aded-i evrak 231,	1 cild.	<i>Yer no:228</i>
Mecmû'a-yı Resâil-i Şurrun Bilâfî, Kıta'at 6, bâ-hatt-ı Arab, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Diğer Resâil Kemâl Paşa-zâde, 28 Kıta'at, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:361-2</i>
Kenzü'd-Dekâyık Şerh-i Hamevî, bâ-hatt-ı Arab, 33 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2345</i>
Furukü'l-İmam el-Kirablus İmla-yı Kadîm ile 22 satır.	1 cild.	<i>Yer no:91</i>

Yekûn	17 cild.
-------	----------

Kütüb-i Kelâm ve Tasavvuf		
Şerh-i Müsâyere li-ibn-i İmam, ta'lik hatla, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:308</i>
Gelenbevî ale'l-Celali'l-Akâyid, ta'lik hatla, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:249</i>
Şerh-i Kasîde-i Nûniye li-Muhammed Lale-zâde, bâ-hatt-ı müellif, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:432</i>
Hayâlî Hâşiyesi Kul Ahmed ve İsâgôcî, Şerh-i Muğni el-Lebib, ta'lik hattla, muhaşşâ, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:289</i>
Faslü'l-Hitab li-Muhammed Parsa mine't-Tasavvuf, nesih hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:373</i>
Risâle-i Kuşeyriye, bâ-hatt-ı Arab, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:358</i>
Şerhü'l-Hikem li-ibn-i Ataullah fi't-Tasavvuf, bâ-hatt-ı Arab, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:350</i>
Nefahatü'l-Üns li-Hazreti Molla Câmi', kuddise sırruhu, nesih hatla aded evrak 400, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1155</i>
Yekûn	8 cild.	

Kütüb-i Mantık ve İsti'are		
Ta'likat-ı Şiransî ve Hasan Zibarî ve Hafid-i Ali İsam el-İsti'are ve Kâdî Abadî ve İsam ale'l-İsti'are ve Metn-i Feride Mecnû'u 6 kitab.	1 cild.	<i>Yer no:687</i>
Diğer Molla Hüsrev ve ale'l-Mutavvel, ta'lik hattla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1020</i>
Ta'likat ale'l-Acemî ve Abdurrahim Alâ Hâşiyeti'l-Metanî li's-Seyyid, ta'lik ile 23, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:757-2</i>
Kara Davud ale't-Tasavvurât, ta'lik ile 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:996</i>
İsam ale't-Tasdikât, nesih hattıyla, 23 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>

Yekûn	5 cild
-------	--------

Kütüb-i Sarf ve Nahv bi-Şevâhidü'l-Kebîr		
Şerh-i Rıza ale's-Şâfiye, nesh-i atik ile, 27 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Şevâhid-i Şurûh-ı Elfiyye li'l-Aynî el-Müsemma, bâ-hüsn-ü hatt-ı Arab, 37 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1195</i>
Eşbah ve Nezâyir li-İmam Suyûtî, bâ-hatt-ı Arab, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1209</i>
Yekûn	3 cild	

Kütüb-i Edebiyye ve Kasayid		
İkmalü'l-Udde fi-Şerhi'l-Bürde ve Şerh-i Kasîde-i Bânet Suad li-ibn-i Cema'a bâ-hatt-ı Arab, 20 satır. 3 kitab.	1 cild.	<i>Yer no:425</i>
Şerh-i Kasîde-i Münferice ve Şerh-i Kasîde-i Banet Suat ve Şerh-i Kasîde-i Tantâniyye ve Tercüme-i Kasîde-i Bürde ve Şerh-i Kasidei'r-Râmize 6 Kıta'at.	1 cild.	<i>Yer no:414 ve 415</i>
Riyazü'l-İnşâ' ve Menâzirü'l-İnşâ' Hoca Cihan, ta'lik ile 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:642 ve 643</i>
Şerh-i Makamât-ı Harîrî li'ş-Şerbişî, nesih hatla, 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1194</i>
Hüsn-i dil-i Lame-i Ta'likî (?), 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:635</i>
Şerh-i Bostan li's-Surûrî Fârisî, ta'lik ile 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:610</i>
Tercüme-i Dîvân-ı Şevket li-Şerîf Hâkim (?), nesih hatla 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1172</i>
Külliyât-ı Dîvân-ı Kelim ta'lik ile 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:59</i>
Resâil-i Kalemîye ve Kôşe ve Sebka ve Tebcine (?) vesaire ta'lik ile 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:567</i>
Dîvân-ı Münif Efendi, ta'lik ile 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:629-1</i>
Dîvân ve Münşe'ât-ı Kânî, nesih hattla. Aded-i evrak: 265 19	1 cild.	<i>Yer no:1170</i>

satır.		
Mecmû'a-yı Münşe'at-ı Atîk ve Telhîsât-ı Sadrâzâmî, ta'lik-i nefis ile 22 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Dîvân-ı Kaimî, (?) nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:627</i>
Âdabü'l-Katib li-Muhammed ed-Dinaverî, bâ-hatt-ı Arab, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:704</i>
Dîvân-ı Külliyyât-ı Nabî, ta'lik hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1174</i>
Dîvân-ı Saib, ta'lik hatla, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:624</i>
Dîvân-ı Sami Efendi, nesih hatla. 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:612</i>
Muhsin Kayserî alâ-Risâle-i Endülüsi ma'a Risâle-i Aruz-ı Endulisî ve Risâle- Sanayi-i Şi'riye, hutût, 19, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:595</i>
Yekûn.	18 cild	

Kütüb-i Hikmet ve Hey'et ve Hendese

Şerh-i İşarât li-Tarsûsî, (?) imlâ-yı kadîm ile muhaşşâ, 23 satır.	1 cild	<i>Mevcut değil.</i>
Lari ale'l-Hidâye fi'l-Hikmeti, ta'lik ile 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:736</i>
Ramazân Efendi alâ-Risâle-i Bahaiyye fi'l-Hisab, ta'lik ile 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:240</i>
Eşkal-i Te'sis ma'a Risâle-i Pür-Kemâl Bünye-i Fransız (?) ta'lik ile, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:739</i>
Müşkil-i Küşa ez-İlm-i Hisab-ı Parsî, ta'lik ile 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:796</i>
Mülhime li-Talî' Şi'ri'l-Yemanî fi-İlmi'l-Felek, kabaca hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:787</i>
Risâle-i Usturlâb ve Cafer Maraşî fi'l-Hisab ve Şerh-i Diğer Çağmânî li-Kâdî-zâde, muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:781</i>
Risâle-i Fuyûzât-ı Mığnatıs, basma hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-8</i>

Yekûn	8 cild
-------	--------

Kütüb-i Lügat		
Ferheng-i Cihan-ı Kübra, nesih hatla 14 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1131</i>
Lügat-ı Hilmi, ta'lik ile 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:399</i>
Parisî Câmi'ü'l-Esmâ li-Aşkûnî, (?) nesih hatla, 17 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Lügat-ı Mukaddimeti'l-Edeb li'z-Zemahşerî, hatt-ı ve imlâ-yı kadim ile 9 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1130</i>
Def'a Lügat-ı Muhtasarı's-Sıhah, muhaşşâ, ta'lik ile 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:402</i>
Yekûn	5 cild	

Kütüb-i Ahlâk-ı Siyaset ve Rıfk		
Usûlü'l-Hikem fi-Nizâmi'l-Ümem, basma hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-7</i>
Kelile ve Dimne Tercümesi Hümâyunnâme, nesih hatla 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1177</i>
Fenn-i Harbe Dair Dibâce Tercümesi, basma hatla 35 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-32</i>
Evtan (?) ve Murabba'ât-ı Demenhûrî, nesih hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:482</i>
Yekûn	4 cild	

Kütüb-i Tevarih ve Sâire		
Tarih-i Hulefa li's-Suyûtî, bâ-hatt-ı Arab, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:814</i>
Tarih-i Mısır (?) li-Süheyl Efendi, basma hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-9 ve 1</i>
Hüsnü'l-Muhâdara fi-Ahbâr-ı Mısri'l-Kahire li's-Suyûtî, bâ-hatt-ı Arab, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:835</i>
Selimnâm, nesih hatla. 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:834</i>
Zeyl-i Tarih-i âl'i-Osman li-Aziz Efendi Kara Çelebi-zâde,	1 cild.	<i>Yer no:1207</i>

ta'lik hatla 29 satır.		
Tarih-i İzzî Süleyman Efendi, basma hatla 33 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-29</i>
Tarih-i Vasıf Efendi, basma hatla 31 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-24</i>
Hikaye-i Manzûme-i Yusuf-u Züleyha Mahmud Efendi, ta'lik hattı ile 14 satır.	1 cild.	<i>Yer no:815</i>
Dürub-ı Emsâl-i Arab ve Tarihi'l-Eşraf, nesih hatla 21, 19 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
ez-Lübab li-Harîmî Ali Dede, ta'lik hatla 23 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Yekûn	10 cild	
Cem'an Yekûn-ı kitab	108	
Yalnız yüz sekiz cild kitabdır.		

Vâkıf-ı mumâ ileyhın Medine-i Kütahya'da Sultan Yıldırım Bayezid Hân Câmii Şerîfi'nin harim ve ittisâlinde müceddeden binâ ve ihyâ eylediği kütübhâne-i Şerîfe vaz' olunmak için dördüncü def'ada kiracı yediyle vürûd ve irsâl buyurulan kütüb-i mu'tebere-i mütenevvi'a cümle ma'rifet ve ma'rifet-i şer'le kütübhâneye vaz' ve Hâfız-ı Kütüb Mehmed Efendi ve Ahmed Efendi yedlerine teslim olunduğunu müş'ir medine-i mezbûre nâibi Şa'râmî Abdullah Şakir Efendi'nin imzasıyla mümzât ve hatmiyle mahtûm bir kıt'a defter Anadolu Muhasebesi'nde mukayyed vakfiyyesi zeyline kayd olunması vâkıf-ı mumâ ileyh tarafından şifâhen istid'ayı inâyet olundukda imdi, iş bu defter dahî Anadolu Muhasebesi Kalemi'nde olan vakfiyyesi zeyline kayd olunub, taraf-ı vakf-ı şerîfe aynıyla bir sûreti verilmek bâbında fi 2 Zilka'de sene 1229 tarihinde sâdır olan ferman-ı âli mûcibince kayd olunub taraf-ı vakf-ı şerîfe iş bu sûret verildi.

1.8. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın 29 Şevvâl 1230 / M. 4 Ekim 1815 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar

Mehmed Emin Vahid Paşa, İstanbul'daki görevinden sonra tevcih edilen Teke Sancağı mutasarrıflığı sırasında, Antalya'da temin ettiği 53 cilt kitap ve 9 adet dünya haritasından oluşan 62 parça eseri Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nde kurmuş olduğu kütüphanesine göndermiştir. Ancak bu eserlerden dünya haritaları güncel listede görünmediğinden günümüze ulaşmadığı düşünülmektedir.

Bu kitapların Kütahya Naibi Ahmed Şevki Efendi tarafından Anadolu Muhasebe Defterine kaydolunarak kütüphanecileri Ahmed ve Mehmed Efendilere teslim edilmesi şart kılınmıştır.

H. 29 Şevvâl 1230 / M. 4 Ekim 1815 Tarihli Kitap Vakfı Transkribi

İş bu bin iki yüz otuz senesi Şevvâli'l-Mükerrem'in yirmi dokuzuncu günü hâlen Teke Sancağı mutasarrıfı vezîr-i rûşen-zamîr-i ma' delet-semir devletlü inâyetlü es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa yesserallâhu mâ-yurîdu ve mâ-yeşâ' hazretlerinin bundan akdem Medine-i Kütahya'da Câmî'-i Kebîr ittisâlinde binâ ve ihyâ eylediği kütübhânesine cânib-i müşîrânelerinden irsâl buyurdıkları kütüb-i mütenevvi'a bir-tıbk-ı defter-i memhûr bilâ noksan vusûl ve cümle ma'rifet ve ma'rifet-i şer'le tarih-i mezkûrda kütübhâneye vaz' ve Hâfız-ı Kütüb Mehmed Efendi ve Ahmed Efendi'ye teslim olunan kitapların müfredât defteridir ki, ber-vech-i âti zikr ve beyân olunur. Hurrîre fi't-târîhi'l-mezbûr.

Mine't-Tefâsiri's-Şerîfe ve'l-Ehâdis ve's-Siyer		
Tefsîr-i Şerîf-i ibn-i Abbas radiyallahu anhu, nesih hatla, kenarları altun cedvelli, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2</i>
Def'a Şifâ-yı Şerîf, nesih hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
İmam Kurtubî'nin Esmâ'ü'l-Hüsna Şerhi, nesih hatla kenarları altun cedvelli 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:332</i>
Miftâhü'l-Bilad fi-Fazileti'l-Cihad, ta'lik hatla, 9 satır.	1 cild.	<i>Yer no:821</i>
Yekûn	4 aded.	

Mine'l-Fıkıh ve'l-Ferâiz		
Halebî Kebîr, ta'lik hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Tuhfetü'l-Müluk Şerh-i Bosnevî, 25 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Sirâciye Şerh-i ibn-i Kemâl Paşa-zâde, ta'lik hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:241</i>
Def'a Mir'ât ale'l-Mirkat, nesih kırmasıyla muhaşşâ 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:55-1</i>
Mebadi'-i Usûl, bâ-hatt-ı Acem 5 satır.	1 cild.	<i>Yer no:215</i>

Def'a Ta'limü'l-Müte'allim Şerh-i Tuhfe, ta'lik hattla, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:341</i>
Yekûn	6 aded.	

Mine'l-Kelâm ve't-Tasavvuf		
Def'a Silekûtî ale'l-Hayâlî, ta'lik hatla, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:268</i>
Mesnevi-i Şerîf Şerh-i Sarı Abdullah Efendi, nesih hatla kenarı altun cedvelli, 31 satır.	2 cildir.	<i>Yer no:1129-1</i>
Ravzatü'l-Vâsılîn ve Noktatü'l-Beyân Risâle-i Tevhid ve Risâle-i Mufassala nesih hattla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:384</i>
Risâle fi'l-Vesaya ve Makamatü's-Sâlikîn ve Ta'bir-i Rüyai's-Salihîn nesih hatla 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:376</i>
Dîvân-ı Kemâl Ümmî kuddise sırruhu, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:628</i>
Dîvân-ı Erzurumî Hakkı Efendi kuddise sırruhu, nesih hatla 15 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Yekûn	() aded	

Mine'l-Mantık ve'l-Me'âni		
Hâşîye-i Üşterî alâ-Tehzibi'l-Celâl, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:950</i>
Hâdimî'nin Arâiz Şerh-i Devamü'l-Efkâr, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:971</i>
Tasdikat ma'a Seyyid, ta'lik hatla muhaşşâ, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:472</i>
Kul Ahmed ve Muhyiddin, ta'lik hatla 17, 19 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Def'a Miftâh-ı Sekkakî, hatt-ı Acemle, satır.	1 cild.	<i>Yer no:1000</i>
Yekûn	5 aded	

Min-Kütübî'l-Edebiyye		
Gülistan Şerh-i Sûdi, ta'lik hatla kenarları altun cedvelli, 19	1 cild.	<i>Yer no:611</i>

satır.		
Münşe'ât-ı Şerafeddin Ali Yezidî, ta'lik hatla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:621</i>
Yekûn	2 aded	

Mine'n-Nahv ve'l-Adâb		
Def'a İmtinahi'l-Ezkiyâ Hâşiyesi Adalı, ta'lik hatla 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:905</i>
Def'a Velediye Şerh-i Câmi'ü'l-Künûz, nesih hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:2067</i>
Yekûn	2 aded	

Mine'l-Hikmet-i ve'l-Hey'et-i ve'n-Nücum ve't-Tıb		
Risâle-i Zâtü'l-Kürsi, nesih hatla, 9 satır.	1 cild.	<i>Yer no:757-1</i>
Def'a Kâdî Mir Mâlâvî, ta'lik hattla muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:734</i>
Fütuhât-ı Uluhiyye Şerh-i Risâletü'l-Fethiyye ma'a'l-Hey'eti, nesih hattla, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:741</i>
Ahkâm-ı Tali' li-Merhûm Dede Remade Efendi, ta'lik hatla 29 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Usûlü'l-Ahkâm mine'n-Nücum, nesih hattla 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:744</i>
Takdimât-ı Atîka Mecmû'ası.	1 cild.	<i>Yer no:920-1</i>
Risâle-i Teşrih Fârisyyü'l-İbare Mine't-Tıb, ta'lik hatla 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:800</i>
Yekûn	7 Aded	

Lügat		
Def'a Ahter-i Kebîr, ta'lik hatla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:400</i>

Mine'l-Kütübi'l-Mütenevvi'a		
Menasık-i Hâcc-ı Şerîf, kırma hatla, 13 satır.	1 cild.	<i>Yer no:134</i>

Gülizar-ı Sevab-ı li'l-Hattâtîn, nesih hatla.	1 cild.	<i>Yer no:583</i>
Sefaretnâme-i Seyyid Vahid Efendi ve Resmî Ahmed Efendi ve Ref'i Efendi ve sâire, nesih hatla, 21 satır.	1 cild.	<i>Yer no:830</i>
Kürre-i Arz Haritaları.	9 kıta'ât.	<i>Mevcut değil</i>
Yekûn	4 aded.	

Mecmû'ahâ		
Mecmû'a-yı Âdâb-ı Resâil.	15 Kıta'at.	<i>Yer no:656-1</i>
Mecmû'a-yı Mantık ve Vaz'iyeye, kırma hatla Resâil, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:941-2</i>
Mecmû'a-yı Havâs.	1 cild.	<i>Yer no:548</i>
Mecmû'a-yı Nücum, ta'lik hatla.	2 cildedir.	<i>Yer no:788</i>
Yekûn	5 aded	

Yazı Kıt'aları		
Hattat Yesarî Efendi Merhûm'un Ta'lik Hurut-ı Mukata'a Kıt'aları 12 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1220</i>
Abdi Dede Merhûm'un Ta'lik Hatla Esmâü'l-Hüsna Kıt'aları, 11 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1221</i>
Yedi Kuleli Merhûm'un Sülüs ve Nesih Kıt'aları, 8 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1223</i>
Eğri Kapulu Rasim Efendi Merhûm'un Sülüs ve Nesih Kıt'aları 8 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1224</i>
Kâdî-zâde Besim Efendi Merhûm'un Hurufat ve Ta'limat Kıt'aları 40 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1226</i>

Kâdî-zâde Merhûm'un Sülûs ve Nesih Hattıyla Fetih Kasidesi 14 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1227</i>
Kâdî-zâde Merhûm'un, Sülûs ve Nesih Hattıyla Kasîde-i Bürde Kıt'aları, 41 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1225</i>
Hâfîz Osman ve Şeker-zâde ve Eğri Kapulu ve Rodosî vesâir Hattatfînin Kıt'aları Murakkası, 84 Kıt'a't.	1 murakka	<i>Yer no:1219</i>
Re'îsü'l-Küttâb Esbak Nuh Efendi'nin Dîvân-ı Celîsi Kıt'aları 17 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1229</i>
İmam-zâde Ahmed Efendi'nin Sülûs ve Nesih Kıt'aları, 21 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1222</i>
Kâdî-zâde Merhûm'un, sülûs ve nesih hatla Muhammediyye Kasidesi Kıt'aları, 10 sahife.	1 murakka	<i>Yer no:1228</i>
Yekûn	11 Aded	
Yekûn kıta'at	62	

Tatbik.

Hurrire hâze'd-defterü bi-ma'rifeti Ahmed Şevki el-Müvellâ Hilâfe bi-Medine-i
Kütahya. Nemekahu'l-fakiru ileyhi azze şânuhu. Gufire lehû.

Fermân-ı âli mûcibince Anadolu'ya kayd ve sûreti i'ta olunmak fi-gurre-i Safer
sene yirmi bir.

Teke ve Hamid Sancakları mutasarrıfı vezir-i mûkerrem Mehmed Emin Vahid Paşa
Hazretleri'nin medine-i Kütahya'da mukaddemen inşa' ve ihyâsına muvaffak oldukları
kütübhânelerine bu def'a dahî altmış iki kıt'a kütüb irsâl eyleyüb ma'rifet-i şer'le vaz'
olunmuş olduğunu müşâru'n-ileyh hazretleri tahrir ve Kütahya nâibinin memhûr ve mûmzâ
bir kıt'a defter mûcibince kütüb-i merkûme Anadolu Muhasebesi'ne kayd ile bir kıt'a sûret
i'tasını iltimas ve tezkîr eylediği ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda defter-i mezkûr
mûcibince kayd olunub sûreti i'tasına müsade-i âliyyeleri erzanî buyurulmak bâbında emr-i
ferman hazreti men lehu'l-emrindir.

1.9. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın H. 23 Receb1235 / M. 6 Mayıs 1820 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar

Mehmed Emin Vahid Paşa Teke Sancağı Mutasarrıflığı'nın ardından İstanköy Adası'ndaki mecburi ikameti sırasında temin etmiş olduğu 12 cilt kitabı buradan kütüphanesine göndermiştir. Söz konusu kitaplar Kütahya'da ikamet etmekte olan Kandehârî eş-Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi ile birlikte gönderilmiştir. Bu kitapların [Anadolu Muhasebe Defteri'ne] kaydolunduktan sonra kütüphanecileri Mehmed ve el-Hâc Ahmed efendilere teslim olunarak kütüphaneye konulması şart kılınmıştır. İstanköy Adası'ndan gönderilen 12 ciltten 2 cildin günümüze ulaşmadığı yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilmiştir.

H. 23 Receb 1235 / M. 6 Mayıs 1820 Tarihli Kitap Vakfı Transkribi

Medine-i Kütahya'da vâki' Câmî'-i Kebîr ittisâlinde kâin devletlü es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa Hazretleri'nin riyâsetinden infisalleri hengâmında müceddeden binâ ve inşa' buyurdıkları vakıf kütübhânelerine bu defa İstanköy Cezîresi'nden Kütahya'da mutevattın Kandehârî eş-Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi yediyle irsâl buyurdıkları zikr-i âti on iki cild kütüb-i mevkûfeleri sicill-i mahfûza lede'l-kayd hâlen hâfiz-ı kütüb Mehmed ve el-Hâc Ahmed Efendiler yedlerine teslîmen ma'rifet-i şer'le kütübhâne-i mezkûreye vaz' olunan kitablar defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-işrîne min-Recebi'l-ferd sene hamse ve selasîn ve mieteyn ve elf. Min-hicreti men lehu'l-i'zzü ve's-şeref. (23 Receb 1235).

Re'îsü'l-Hattafîn, Şeyh bin Şeyh Merhûmun dâmâdı Şükrullah Efendi, nesihle Amme Cüzü, 11 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Fusûsi'l-Hikem Şerh-i Nusûs, Fârisiyyü'l-İbare ve ta'lik hattıyla, 21 satır.	1 cild	<i>Yer no:1157</i>
Nasihatü'l-Mülûk, Sarı Abdullah Efendi, müellif-i merhûmun kendi hattıyla,	1 cild.	<i>Yer no:719</i>
Menasık-i Hâc, basma hattıyla.	1 cild.	<i>Yer no:B.-2</i>
Bostan-ı Şeyh Sa'dî, ta'lik hattıyla, 11 satır.	1 cild.	<i>Yer no:640</i>
Bostan Şerh-i Sûdî, nesih hattıyla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1197</i>

Ebu'n-Necib'in Risâle-i Meşhûresi Tercümesi ma'a Şerh-i Tercüme-i Kasîde-i Bürde, kırma hattıyla, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>
Dîvân-ı Merhûm Neş'et Efendi, ta'lik hattıyla, 21 satır.	1 cild	<i>Yer no:613</i>
Basma Atlas Tercümesi ma'a Haritahâ-yı Atlas-ı Cedîd.	1 cild.	<i>Yer no:B.-39</i>
Kâmus Tercümesi, Okyanus, basma hattıyla.	3 cild.	<i>Yer no:B.-36</i>
Yekûn, Cem'an gönderilen	12 cild.	

Medine-i Kütahya'da, Câmii Kebîr ittisâlinde inşa'sına muvaffak olduğu kütübhâneye kitaplar vaz' oldukça isim ve resimlerini müşir taraf-ı şer' den ahz olunan memhûr defterler Anadolu Muhasebesi'ne kayd ile cânib-i vakfa mûmzâ sûretleri verile gelmeğin buna dâir Kütahya nâibleri sâbık ve lâhik efendilerin der dest olan iki kıt'a defteri kalem-i mezbûre kayd ve aynıyla bir kıt'a defter i'tasını vezir-i mûkerrem, sa'âdetlü, atûfetlü, Mehmed Emin Vahid Paşa Hazretleri memhûren takrir etmeğin. İmdi mûcibince kalem-i mezbûre kayd ile sûret-i tahrîr ola deyu fî 11 Safer sene 1240 tarihinde ferman-ı şerîf sâdır olmağın vech-i meşruh üzere Anadolu Muhasebesi'ne kayd olunub, vâkıf-ı müşâru'n-ileyh taraflarına sûreti verilmişdir. Tahriren fî't-târîhi'l-mezbûr.

1.10. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın H. 25 Receb 1237/ M. 17 Nisan 1822 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar

Mehmed Emin Vahid Paşa Hazretleri Sakız muhafızlığı sırasında onca karışıklık arasında temin ettiği 33 kitabı Kütahya'daki kütüphanesine göndermeyi ihmal etmemiştir. Gönderdiği kitapların Karahisar eski nâibi Mehmed Nafi Efendi tarafından kaydolunduktan sonra kütübhâneye usulünce tayin olunan Kâtib Ahmed Edib Efendi'ye teslim edilerek kütüphane dolaplarına koyması şart kılınmıştır. Bahse konu 12 ciltten 2 cildin günümüze ulaşmadığı yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilmiştir.

H. 25 Receb 1237 / M. 17 Nisan 1822 Tarihli Kitap Vakfı Transkribi

Devletlü es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa Hazretleri'nin bâ-emr-i âli ikâmet üzere olduğu Medine-i Karahisar-ı Sahib Kazası'ndan Medine-i Kütahya'da kâin kütübhâne-i lâtifelerine irsâl buyurdıkları bâ-defter-i kütüb-i mütenevvi'a Karahisar Nâibi sâbık Mehmed Nafi Efendi yediyle kütübhâneye lede'l-usul cânib-i şer' den ta'yin olunan Kâtib Ahmed Edib Efendi ve ma'an meb'us ümenâ-i şer' ile kütübhâne dolaplarına vaz' eyledikleri kütüb-i mütenevvi'alardır ki zikr olunur. Hurrîre fî'l-yevmi'l-hâmis ve'l-işrîne min-Recebi'l-ferd sene seb'a ve selasîn ve mieteyn ve elf. (25 Receb 1237).

Min-Kütübi'l-Ehâdisi'ş-Şerîfe		
Buhârî-i Şerîf Şerh-i Kastalâni, Arab hattıyla, beher cildi 23 satır. Kâmilten yalnız on bir cildedir.	11 cild.	<i>Yer no:29</i>
Esmâü'l-Hüsna Şerhi, Maksadü'l Esna, İ'l İmam Gazalî, şeyh hattıyla, 21 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Necatü'z Zâkirîn fi'l Ed'iyeti'l Me'sure, Acem neshiyle, 14 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1134</i>
Tarikât-ı Muhammediyye Şerh-i Berika, İ'l Hâdimî, nesih hattıyla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1125</i>

Min-Kütübi's-Siyer ve't-Tarih		
Mir'âtu Kâinât, rik'a hattıyla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:755-3</i>
Cezire-i Sakız'ın Tarih-i Cedîdi, şeyh hattıyla, 23 satır.	1 cild.	<i>Yer no:838</i>
Siyer-i Şerîf-i Altıparmak, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1205</i>

Min-Kütübi'l-Usûl ve'l-Fıkh		
Menâr Şerhi Câmi'ü'l-Esrar-ı Irak, Arab hattıyla, 35 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil</i>
Mir'ât Hâşiyesi, İzmirî, ta'lik hattıyla, 37 satır.	1 cild.	<i>Yer no:184</i>
Mecâmi'-i Hâdimî, ta'lik hattıyla, etrafî muhaşşâ, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:1260</i>
Mecmû'a-i Fetevâ-yı Şeyhülislam Çivi-zâde, ta'lik hattıyla, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:230</i>

Min-Kütübi'l-Edebiyye		
Dîvân-ı Kasım-ı Şeyda, Fârisî, ta'lik hattıyla, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:639</i>
Dîvân-ı Örfî-i Şirâzî, âlâ ta'lik hattıyla, 17 satır.	1 cild.	<i>Yer no:647</i>

Min-Kütübi'l-Mantık		
Cihet-i Vahdet Üzerine Kara Halil, ma'a Mehmed Emin, 15 satır.	1 cild.	<i>Yer no:955</i>
Tehzib Hâşiyesi, Gelenbevî, basma hattıyla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.- 21</i>
Tasavvurât Üzerine, Selekûtî, basma hattıyla, 27 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-15</i>
Kul Ahmed Üzerine, Kara Halil, 19 satır.	1 cild.	<i>Yer no:953</i>

Min-Kütübi'l-Âdâb		
Âdâb-ı Mîrî Üzerine, Gelenbevî, basma hattıyla, 25 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.- 22</i>
Velediye Üzerine, Âmedî şeyh hattıyla, 23 satır.	1 cild.	<i>Mevcut değil.</i>

Min-Kütübi'l-Lüga		
Tuhfe-i Vehbî, Şerh-i Hayâti Efendi, basma hattıyla, 29 satır.	1 cild.	<i>Yer no:B.-10</i>

Min-Kütübi'l-Mütenevvi'a		
Muhammediyye nâ-Manzûme-i Şerîfe, şeyh hattıyla, 17 satır.	1 cild	<i>Yer no:1127</i>
Silsiletü'z-Zeheb ma'a Ma'deletnâme, lî-Hazreti Molla Câmi', ta'lik hattıyla, 18 satır.	1 cild.	<i>Yer no:360</i>
Kasîde-i Dimyatiye, Şerh-i lî-Vahid Paşa, nesih hattıyla, 21 satır.	1 cild	<i>Yer no:1161</i>
Yekûn-ı Kitab	33 Cild.	

1.11. Mehmed Emin Vahid Paşa'nın H 1 Cemâziye'l-ülâ 1241 / M. 12 Aralık 1825 Tarihinde Vakfettiği Kitaplar

İstanköy Adası'ndaki mecburi ikametinin bitmesinin ardından Halep Valisi olan Mehmed Emin Vahid Paşa buradaki görevi sırasında temin ettiği 12 cilt kitabı Kütahya'daki kütüphanesine göndermiştir. Kütüphaneye teslim olunan kitapların Kütahya naibi Seyyid Mehmed Nafi tarafından Anadolu Muhasebe Defterine kaydolunduktan sonra

kütüphanedeki dolaba konulması şart kılınmıştır. Halep'ten gelen 12 ciltten 3 cildin günümüze ulaşmadığı yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilmiştir.

H. 1 Cemâziye'l-ûlâ 1241 / M. 12 Aralık 1825 Tarihli Kitap Vakfı Transkribi

Hâlen Eyalet-i Halebi's-Şehbâ Valisi vezir-i âsaf nezîr devletlü inâyetlü es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa Hazretleri'nin Medine-i Kütahya'da vâki' Câmi'-i Kebîr ittisâlinde bundan akdem müceddeden binâ ve ihyâsına muvaffak oldukları kütübhâne-i celîlelerine vaz' olunmak üzere bu def'a dahî irsâl buyurdıkları on iki cild kütüb-i nefisenin defter-i müfredâtıdır ki, ber-vech-i âti zikr olunur. Hurre fi-gurre-i Cemâziye'l-ûlâ li-sene ihda erba'îne ve mieteyn ve elf. (1 Cemâziye'l-ûlâ 1241).

Câmi'ü's-Sağir Üzerine Şerh-i Kebîr-i Mennâvî, bâ-hatt-ı Arab, 25 satır.	6 cild.	Yer no:63-1
Arayis-i Vâlî, ta'lik hat ile 29, 33 satır.	1+1=2 cild.	Mevcut değil.
Şurunbilâlî'nin Nuru'l-Îzâh üzerine şerh olarak Münevvirü'l-Misbâh li-ebi's-Suud, 25 satır.	1 cild.	Yer no:124
Dürer-i Gurer, ta'lik hatla, muhaşşâ, 35 satır.	1 cild.	Yer no:917
Şerh-i Ebyât-ı Mutavvel mine'l-Me'âni, satır.	1 cild.	Yer no:1023
Mülhime-i Hâcir Paşa fi-Havâdisi's-Şemsiyye, 15 satır.	1 cild.	Mevcut değil.
Yekûn	12 cild	
Yalnız oniki cild kütüb-i mütenevvi'adır.		

Vudu'a bi-ma'rifeti es-Seyyid Mehmed Nâfi el-Müvella Hilafe bi-Medine-i Kütahya ve ene'l-abdu'l-fakîr ileyhi azze şânuhû gufire lehû Medine-i Kütahya'da Câmi'-i Kebîr ittisâlinde vâki' müceddeden binâ ve ihyâsına muvaffak oldukları kütübhâne-i celîlelerine vaz' olunmak üzere bu def'a irsâl buyurdıkları on iki cildin dellalı taleb ettikleri (?) üzere mahalline vaz' olunub ancak kütüb-i mütenevvi'a-i mezkûre Anadolu Muhasebesi'ne kayd için bir kıt'a defter tahrîr ve savb-ı atufetlerine irsâl ve tesyîr olunmasını âmir ve vezîr-i müşâru'n-ileyh hazretlerinin şeref-vürûd olan bir kıt'a fermannâme-i âlileri mantukunca defter-i mezkûr Anadolu Muhasebesi'ne kayd ve tescîli

bâbında Kütahya Nâibi es-Seyyid Muhammed Nafi Efendi bâ-arzuhal inhâ ve istid'â etmeğin imdi, muktezâ-yı der-kenarı mûcibince iş bu şukkaya merbut defter Anadolu Muhasebesi'ne mukayyed olan deftere kayd ve zeyl olunmak bâbında fi 1 Cemâziye'l-evvel sene 1241 tarihinde sâdır olan ferman-ı âli mûcibince muhasebe-i merkûmeye kayd ve vâkıf-ı müşâru'n-ileyh hazretleri tarafına dahî sûret verilmiştir.

2. Vakfedilen Kitapların Günümüzde Kütüphanedeki Kitap Koleksiyonları ile Karşılaştırılması

Uzun ve dikkat gerektiren bir süreçten sonra listelerin karşılaştırılması yapılmış ve yukarıda transkribesi yapılan kitap listelerinin sonlarına italik ve kalın yazı formunda bazı eklemeler yapılarak liste tekrarına düşülmeden mevcut olan ve olmayan kitaplar belirlenmeye çalışılmıştır.

Burada ise kitap listelerinde görülen ancak kütüphanenin güncel yazma ve basma listesi ayrı ayrı taranmak suretiyle eşleştirilemeyen 75 cilt (74 adet) eser,²³² mevcut olmayan eserler başlığıyla bir liste aşağıda verilmektedir:

- Kıssa-yı Yusuf aleyhi's-salam li-imam Muhammed el-Mukrî, hatt-ı Arabla, 1 cild.
- Mecmû'a-yı Resâil-i ibn-i Kemâl Paşa, aded 17, 13 satır. ta'lik hatla, 1 cild.
- Metn-i Nikâye ma'a Hâşiye, ta'lik hatla 21 satır. 1 cild.
- Hayâtü'l-Hayâvânın cüz-i âşiri, hatt-ı Arabla, 23 satır. 1 cild.
- Fetevâ-yı Kâdîhan, ta'lik hatla 29 satır. 1 cild.
- Fetevâ-yı Üskübî, ta'lik hatla 25 satır. 1 cild.
- Mecmû'a-yı Resâil fi-İlmi'l-Kelâm, ta'lik hatla 19, 53 satır. 1 cild.
- Etvâr-ı beni Adem ve Menâzilü'l-Arifîn ve Risâle-i Mûte'allika bi-Ru'yeti'r-Resul, 1 cild.
- Molla-zâde bâ-Cenah-ı Kâdîmîr, ta'lik hatla muhaşşâ, 15 satır. 1 cild.
- Reyhânetü'r-Ruh li-Takiyyüddîni'l-Vahid ve Resâil-i Sâire, 10 aded, 12 satır. 1 cild.
- Tehzib-i Mîrî ma'a Havâşî, 4 aded, 1 cild.
- Muhtasar-ı Meânî, ta'lik hatla 17 satır. 1 cild.
- Tayî ale'l-Muhtasar, ta'lik hatla 19 satır. 1 cild. (?)
- Şerh-i Elfîyye li-İmam Suyûtî, nesih hatla 13 satır. 1 cild.
- Lügat-ı Masâdir, nesih hatla 9 satır. 1 cild.
- Dîvân-ı Hayrî, ta'lik hatla, satır. 1 cild.
- Galâtât-ı Müfid Efendi, basma hatla 1 cild.

²³² 74 adet eser içinde, daha önce belirtilen 9 adet kürre-i arz haritası 1 eser olarak sayılmıştır.

- Mu‘ammât-ı Fârisî, ta‘lik hatla 15 satır. 1 cild.
- Tefsîr-i Şerîf Ebu'l-Leys bi-cüz-i amme ve Şerh-i Kitab-ı Mukaddime-i Ebul-leys li-Mustafa el-Karamânî, hatt-ı Arabla 31 satır. 1 cild.
- Şatibî Şerh-i Mirza'l-Me'âni, nesih hatla 21 satır. 1 cild.
- Def'a Mesabih-i Şerîf, ta‘lik hatla kenarları ikilil cedvelli ve muhaşşâ, 15 satır. 1 cild. .
- Mesabih-i Şerîf Şerh-i Vekâ'î, ta‘lik hatla 27 satır. 1 cild. .
- Dürer Hâşiyesi Şerh-i Bilalî, hüsn-i hatt-ı Arabla 33 satır. 1 cild. .
- Muhtemilü'l-İlham li-Fahreddin er-Rûmî, kırma hatla 19 satır.1 cild. .
- Def'a Nikâye, nesih hatla 17 satır. 1 cild. .
- Metn-i Mukaddem Ebulleys, nesih hatla 11 satır. 1 cild. .
- Fetevâ-yı Sunullah Efendî, ta‘lik hatla 21 satır. 1 cild. .
- Def'a Tehzib-i Mîrî, nesih hatla muhaşşâ, 17, 15 satır. 1 cild.
- Lügat-ı Tıbyan-ı Nafî‘ Tercüme-i Burhân-ı Katî, basma hatla 37 satır. 1 cild.
- Ta‘lika-i Latife-i Allâm'ın ale'l-Kâdî Beyzâvî, Meczûmu'l-ahâr, nesih hatla, 21 satır 1 cild.
- Şehâbeddin ale'l-Kâdî Beyzâvî, ta‘lik hatla, 35 satır. 3 cild.
- Tıbyan fi-Eymani'l-Kur'ân, satır. 1 cild.
- Zebur-ı Şerîf, nesih hatla, 15 satır. 1 cild.
- Masâüdi'n-Nüzum li-Eşrâf alâ-Makâsidi's-Suvar li'ş-Şeyh İbrahim el-Bekâî, hatt-ı Arabla. 27 satır. 1 cild.
- Şifâ-i Şerîf Şerh-i Şehâbeddin, hatt-ı Arabla, 25 satır. 3 cild.
- Şerh-i Manzûme-i Fıkıh li-ibn-i Şahne, nesih hatla, 27 satır. 1 cild.
- Âdabü'l-Evsiya lî-Mevla Fazıl ibn-i Ali el-Bekri, 19 satır. 1 cild.
- İs'âf ma'a Risâle-i Tercih-i Beyyinat, ta‘lik hatla, 17 satır. 1 cild.
- Kara Kemâl alâ-Sadri'ş-Şerî'a, hutût, satır 21, 29, 2 cild.
- Şerh-i Cedîd Giridî alâ-kısmı'l-kelam mine't-tehzib, ta‘lik hatla, 21 satır. 1 cild.
- Hayâlî Hâşiyesi Kangıravî, ta‘lik hatla 31 satır. 1 cild.
- Şeyh Rıza ale'l-Kâfiye, hüsn-i hatt-ı Arabla 31 satır. 1 cild.
- Şerhü'l-Elfiyye li-ibn-i Nazım, hüsn-i hatt-ı Arabla 21 satır. 1 cild.
- Şerhü'l-İrşad li-Seyyid Şerîf, ta‘lik ile bazen muhaşşâ, 17 satır. 1 cild.
- Hediyetü'l-Mühendis fi-İlmi'l-Hendese, ta‘lik hatla, kenarı eşkalli 25 satır. 1 cild.
- Dîvân-ı Sultan Veled, ta‘lik, kuddise sırruhu, 21 satır. 1 cild.
- Dîvân-ı Cevrî, ta‘lik, 23 satır. 1 cild.

- Hâşîye-i Şa'bân Efendi alâ-Tefsîri'l-Beyzâvî, nesih hattla bazen muhaşşâ, 49 satır. 1 cild.
- Şatibî Şerh-i Siracü'l-Kârî li-Aliyyi'l-Kasım, bâ-hatt-ı Arabî, 25 satır. 1 cild.
- Şerh-i Mesâbih-i Şerîf li-ibn-i Melek, nesih hatla, 23 satır. 1 cild.
- Sifrü's-Siyâde fi's-Siyer, nesih hattla, 21 satır. 1 cild.
- Temhîdi'l-Kava'id fi'l-Usûl, ta'lik ile 19 satır. 1 cild.
- Mecmû'a-yı Resâil-i Şurrun Bilâfî, Kıta'at 6, bâ-hatt-ı Arab, 21 satır. 1 cild.
- İsâm ale't-Tasdikât, nesih hattıyla, 23 satır. 1 cild.
- Şerh-i Rıza ale's-Şâfiye, nesh-i atik ile, 27 satır. 1 cild.
- Mecmû'a-yı Münşe'at-ı Atîk ve Telhîsât-ı Sadrâzâmî, ta'lik-i nefis ile 22 satır 1 cild.
- Şerh-i İşârât li-Tarsûsî, (?) imlâ-yı kadîm ile muhaşşâ, 23 satır. 1 cild.
- Parisî Câmî'ü'l-Esmâ li-Aşkunî, (?) nesih hatla, 17 satır. 1 cild.
- Dürub-ı Emsâl-i Arab ve Tarihi'l-Eşraf, nesih hatla 21, 19 Satır, 1 cild.
- el-Lübâb li-Harîmî Ali Dede, ta'lik hatla 23 Satır, 1 cild.
- Def'a Şifâ-yı Şerîf, nesih hatla 21 satır. 1 cild.
- Haleb-i Kebîr, ta'lik hatla, 21 satır. 1 cild.
- Tuhfetü'l-Müluk Şerh-i Bosnevî, 25 satır. 1 cild.
- Dîvân-ı Erzurumî Hakkı Efendi Kuddise Sırruhu, nesih hatla 15 satır. 1 cild.
- Kul Ahmed ve Muhyiddin, ta'lik hatla 17, 19 satır. 1 cild.
- Ahkâm-ı Tali' li-Merhûm Dede Remade Efendi, ta'lik hatla 29 satır 1 cild.
- Kürre-i Arz Haritaları, 9 kıta'ât.
- Esmâü'l-Hüsna Şerhi, Maksadü'l-Esna, lî'l-İmam Gazalî, 1 cild, şeyh hattıyla, 21 satır.
- Menâr Şerhi, Câmî'ü'l-Esrar-ı Irak, Arab hattıyla, 1 cild, 35 satır.
- Velediye Üzerine, Âmedî şeyh hattıyla, 1 cild, 23 satır.
- Re'îsü'l-Hattatîn, Şeyh bin Şeyh Merhûmun Damadı Şükrullah Efendi, nesihle Amme Cüzü, 11 satır. 1 cild.
- Ebu'n-Necib'in Risâle-i Meşhuresi Tercümesi ma'a Şerh-i Tercüme-i Kasîde-i Bürde, kırma hattıyla, 1 cild, 21 satır. .
- Arayis-i Vâlî, ta'lik hat ile 29, 33 satır. 1+1=2 cild.
- Mülhime-i Hâcir Paşa fi-Havâdisi's-Şemsîyye, 15 satır. 1 cild.

SONUÇ

Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri'nin son dönem kurumlarından olan Vahid Paşa Kütüphanesi, Kütahya'nın ilim dünyasına hediye edilmiş bir irfan merkezi niteliğindedir. Kütahyalılar, şehirlerine katılan bu eserin değerini bilmişler ve katkılarıyla bugünlere getirmişlerdir.

Yapılan inceleme neticesinde Mehmed Emin Vahid Paşa'nın bilgili, ilim ve irfan sahibi, entelektüel, şair, yazar ve diplomat olduğu anlaşılmaktadır. Paşa, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu buhranlı dönemde, bürokrasinin en alt kademelerinden vezirlik/paşalık rütbesine kadar uzanan süreçte üstlendiği idari görevlerde, dönemin bir takım siyasi çekişmelerinin içinde kalmış; bu da kimi zaman, onun mecburi ikametlere kadar uzanan hayat serüvenine neden olmuştur. Üstlenmiş olduğu görevlere ve yaptığı hizmetlere bakıldığında, Paşa, döneminin ender şahsiyetlerinden biri olarak dikkati çekmektedir.

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın devlet adamı kişiliği ile şahsi özellikleri tarihçiler tarafından karşılaştırıldığında, şahsi özelliklerindeki zaafiyetlerin öncelendiği, devlet adamlığında, kendisine tevdi edilen hiçbir görevi ihmal etmediği ve başarısızlığının görülmediği dikkati çekmektedir.

Eserleri ile anılan nadir insanlardan olmayı başaran Paşa, ardında, sadaka-i câriye defterinin kıyamete dek kapanmayacağı güzel bir kütüphane kurmuştur. Bu kütüphane, başlı başına bir eser olarak hizmet vermeye devam etmekle birlikte, kendisinin telifi olan dört, şerh niteliğinde de bir olmak üzere toplam beş yazma eseri bulunmaktadır. Paşa, bu yönüyle de ilim ve irfan sahibi bir kişiliğe sahip olduğunu, seyahatname, edebiyat, hatırat ve tarih konularında eserler yazarak bu alanlardaki yeterliliğini ortaya koymuştur.

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın Kütahya'daki Kütüphanesi'ndeki koleksiyonunu, bu çalışma çerçevesinde incelerken, kitaplardan kaybolanları tespit etmeye çalıştık. Gördük ki, kütüphanede kitap kaybının asgari düzeyde kaldığı, bunların da 74 cilt kitap ve kitap listesinde tek olarak sayılmış olan 9 adet dünya haritası olduğu tespiti yapılmıştır.

Bu çalışmada, Vakıf Kütüphanecilik Tarihi'ne, bir kütüphane üzerinden detaylı bir araştırma ile katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Bir kütüphane üzerinde yoğunlaşarak, onun tarihi süreçte incelenmesi, kuruluş aşaması, kurulmasına etki eden faktörler, kurucusunun tarihte oynadığı rol, koleksiyonun oluşması gibi bir dizi tarihi olay üzerinde durulmuştur. Hiç şüphesiz böyle bir çalışmanın en önemli kaynak serisini arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada, gerek Mehmed Emin Vahid Paşa'nın kurduğu kütüphaneyi, gerekse bu kütüphanenin işleyişini, gelirlerini, giderlerini, görevlilerini, vakfedilen kitapları tespit etme en önemli kaynağımız vakıf kayıtları olmuştur.

Koleksiyonda bulunan kitaplarla elimizdeki vakfiye kayıtlarındaki kitap isimlerinin karşılaştırılmasında elde edilen sonucun yüzde yüz doğru olduğu söylenemez. Ancak bu tür tespitlerin diğer yazma eser kütüphaneleri için de yapılması, kültürel kaybımızın tespiti ve geri kazınımı açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu eserler antika eser kaçakçıları ve alıcılarının dikkatini çekmekte ve gerek müzayedelerle gerekse gayr-ı resmî yollarla el değiştirmektedir. Yerinde olmadığı tespit edilmiş olan eserlerin listesinin emniyet güçlerinin kaçakçılık bürolarına gönderilmesi ile yapılan arama ve yakalamalarda, görevlilerin dikkati kitap türü eserlere de çekilmiş olacaktır. Farklı amaçla yapılan aramalarda dahi bulunan antika kitaplara el konularak incelenmesi, en azından hazırlanmış olan liste ile karşılaştırılması için bir bilirkişiye müracaat edilmesi sağlanmış olacaktır. Bilirkişi tarafından incelenen eserin künyesi çıkarılarak söz konusu, hazırlanacak olan, liste ile karşılaştırılır ve herhangi bir kütüphanenin kayıp listesindeki eser olması söz konusu olması halinde el konularak kütüphanesine iade işlemleri yapılabilir.

Bu çalışma, vakıf kütüphaneleri tarihine küçük de olsa bir katkı sağlaması halinde amacına ulaşmış olacaktır. Bununla beraber kaybolan millî ve kültürel değerlerimizin tekrar kazanılmasına katkı sağlaması halinde de somut bir sonuca ulaşılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

BOA, *A.MKT.MHM*, 451/27.

BOA, *Cevdet Adliye*, 49/2956;

BOA, *Cevdet Askeriye*, 1/40; 23/1039; 23/1039; 284/11815; 387/15980; 704/29543; 839/35792; 926/40045.

BOA, *Cevdet Belediye*, 36/1761.

BOA, *Cevdet Dahiliye*, 105/5236; 211/10525; 24/1172; 264/13170; 55/2744; 67/3312; 76/3780; 98/4890;13/623; .

BOA, *Cevdet Marif*, 131/6501.

BOA, *Cevdet Maliye*, 186/7768; 250/10347; 305/12450; 494/20083; 650/26614; 7/265; 748/30493.

BOA, *EV.HMH.d*, 8402.

BOA, *HAT*, 1092/44317; 1127/45029; 1170/46294; 1224/47850; 1224/47859; 1225/47862; 1225/47870; 1225/47871; 1228/47930-A; 1228/47930-B; 1228/47931; 1228/47933-A; 1275/49512; 1443/59325; 1531/42; 1550/23; 1553/20; 1561/3.; 1576/10.; 250/12468; 279/16481; 300/17831; 400/21018; 444/22237; 444/22248; 446/22283; 446/22284; 454/22453; 471/23060; 494/24277; 636/31354; 703/33790; 703/33801; 711/34021; 714/34082-A; 714/34082-B; 737/34951; 743/35152; 743/35176; 746/35245; 750/35427; 753/35534; 753/35554; 773/36217; 841/37873; 844/37940; 851/38110; 851/38138; 853/38209; 867/38582; 875/38790; 875/38791; 879/38923; 884/39067; 885/39112; 885/39124; 886/39162; 888/39238; 892/39356; 897/39476; 899/39506; 900/39540; 902/39622; 903/39677; 906/39723; 927/40275; 928/40294; 928/40297; 929/40305; 931/40338; 932/40382; 938/40536; 942/40668; 955/40966; 925/40191; 849/38071; 879/38924; 928/40297; 753/35554.

VGMA, *VD 579*, s. 490, sr. 219; *VD 579*, s. 626, sr. 277; *VD 579*, s. 627, sr. 278; *VD 579*, s. 680, sr. 290; *VD 579*, s. 688, sr. 291; *VD 579*, s. 694, sr. 292; *VD 579*, s. 695, sr. 293; *VD 579*, s. 699, sr. 294; *VD 579*, s. 700, sr. 295; *VD 579*, s. 706, sr. 296; *VD 579*, s. 713, sr. 297.

ARAŞTIRMA VE KAYNAK ESERLERİ

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Maarif Nezaret-i Celilesi'nin Ruhsatnamesiyle (ikinci tab), c.9, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1309.

Ahmed Lütü Efendi, *Tarih-i Lütü*, c.II, İstanbul 1290.

Beydilli, Kemal, "Alemdar Mustafa Paşa", *DİA*, 2, İstanbul, 1989, s.364 – 365.

Beydilli, Kemal, "İsmail Paşa, Hafız", *DİA*, 23, İstanbul, 2001, s.116 – 117.

Beydilli, Kemal, "Reşid Mehmed Paşa", *DİA*, 35, İstanbul, 2008, s.12 – 14.

Beydilli, Kemal, "Tepedelenli Ali Paşa", *DİA*, 40, İstanbul, 2011, s.476 – 479.

Çelik, Ali, "Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Temel İslâm Bilimleri ile İlgili Bazı Yazma Eserler", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.I, Sayı 1, Aralık 2000, s. 15 – 26.

Çetin, Atilla, "Mehmed Emin Vahid Paşa", *DİA*, 28, Ankara, 2003, s. 468 - 469.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle*, 22. bs., Ankara, 2005.

Dördüncü, Muharrem, "1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne Kadar Boğazlar Meselesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. III, Sayı:1 (Haziran 2001).

Eğilmez, Mustafa, "Tarihî Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahit Paşa", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 5, Kütahya, 2001, s.1-9.

Ercan, Yavuz, "Seyyid Emin Mehmed Vahit Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi*, OTAM, S.2, Ankara, Ocak 1991. S.73-125.

Erünsal, İsmail E., "Vahid Paşa Kütüphanesi", *DİA*, 42, İstanbul, 2012, s.437 - 438.

Erünsal, İsmail E., *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri: tarihi gelişimi ve organizasyonu*, Ankara, T.T.K. Yayınları, 2008.

Güngör, Selahattin, “III. Selim’in Sefiri Napolyon’u Görmeye Nasıl Gitti”, Cumhuriyet, 16-17 Temmuz 1941.

İnalcık, Halil, “Hüsrev Paşa, Koca”, *DİA*, 19, İstanbul, 1999, s.37 - 40.

İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim Riyazî İlimler*, c.1, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Karaer, Nihat, “Abdürrahim Muhib Efendi’nin Paris Büyükelçiliği (1806-1811) ve Döneminde Osmanlı- Fransız Diplomasi İlişkileri”, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi, OTAM*, Ankara, 2011, s.30

Kiel, Machiel - Alexander, John, “Mora”, *DİA*, 30, İstanbul, 2005, s.280 - 285.

Maden, Fahri - Eğilmez, Mustafa, *Vahid Paşa’nın Hayatı, Sakız Vak’ası*, Roza Yayınları, İstanbul, 2012.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, Maarif Nezaret-i Celîlesi’nin Ruhsatıyla Tab Olunmuştur, c.4, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1357 [H].

Ömer Câbi Efendi, *Câbî Tarihi*, Yay. Haz: Mehmed Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1968. c.I, s.95 - 97.

Örenç, Ali Fuat, “Sakız Adası”, *DİA*, 36, İstanbul, 2009, s.6 – 10.

Unat, Faik Reşit, Yay. Haz: Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1968.

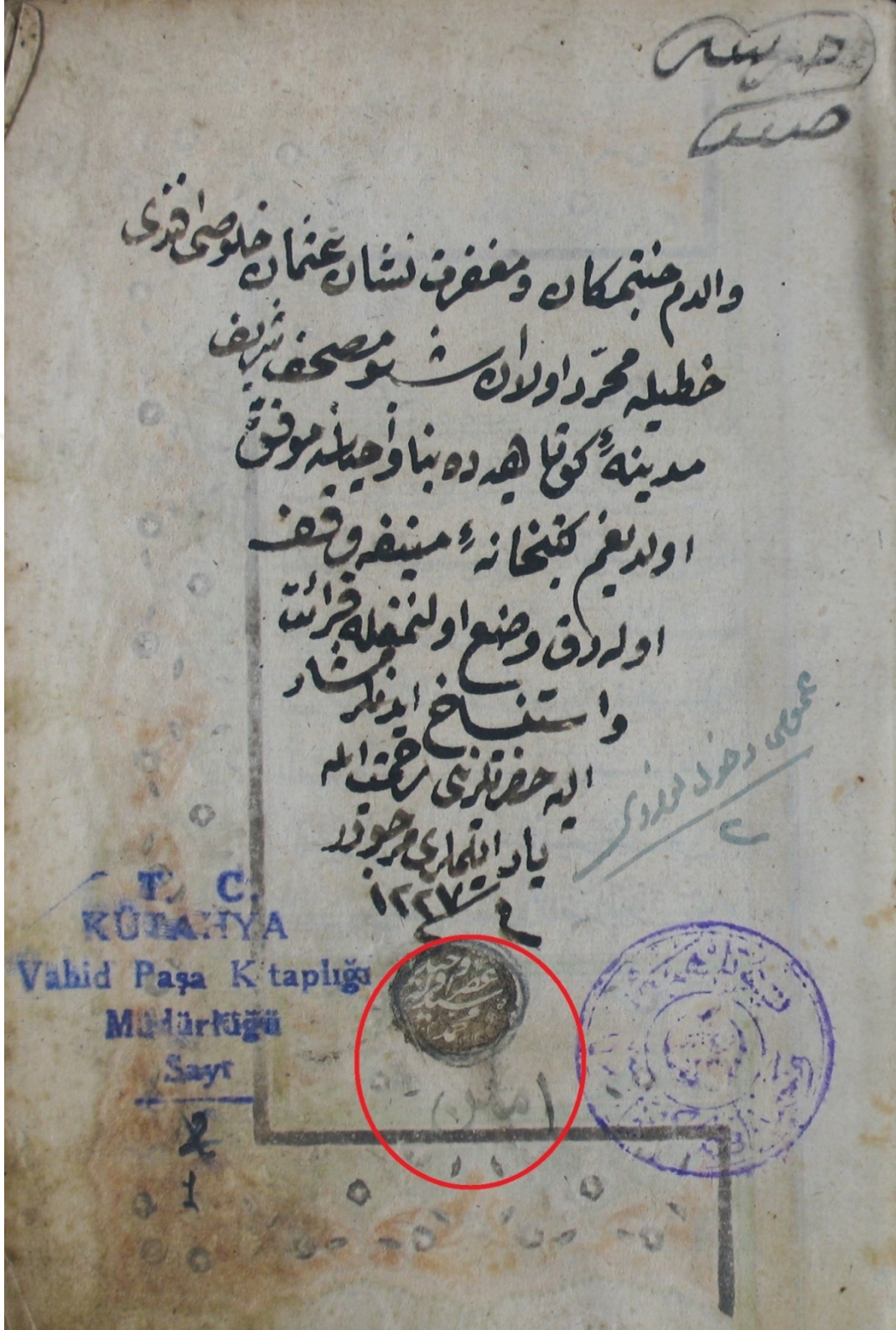
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kütahya Şehri*, İstanbul, 1932.

Ünalın, Hacer Sibel, *Anadolu’daki Türk kütüphaneleri*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2012.

RESİMLER

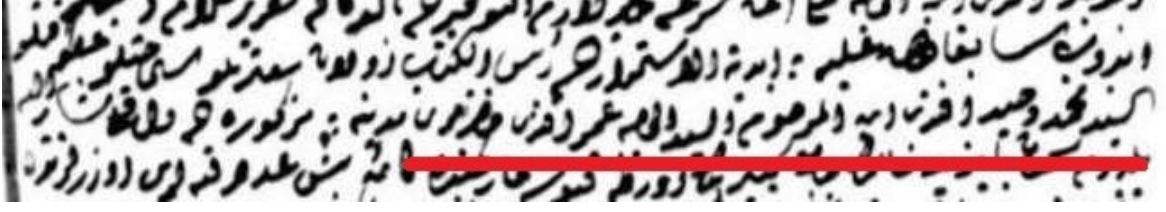
Resim 1 - 1 nolu sırada kayıtlı Mushaf-ı Şerîf'in ön iç kapağı	120
Resim 2 - Baba adının Ömer olarak kaydedildiği vakıf belgesi.....	121
Resim 3 - Baba adının Osman Efendi ibn Ali Ağa olarak kaydedildiği vakıf belgesi.....	121
Resim 4 - 1 nolu sırada kayıtlı Mushaf-ı Şerîf'in ketebe (hattat) varağı	122
Resim 5 - Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nin Kütüphane için ayrılan bölümü.....	123
Resim 6 - Kütüphane için ayrılan alanın içerden görünümü	124
Resim 7 - Mehmed Emin Vahid Paşa'nın kabri.....	125
Resim 8 - Sefâretnâme-i Fransa	126
Resim 9 - Minhâcü'r-Rumât adlı.....	127
Resim 10 - Şerh-i Kasîde-i Dimyâtiyye (Mirkât-ı Münâcât).....	128
Resim 11 - Tarih-i Vaka-i Cezire-i Sakız.....	129
Resim 12 - Risâle-i Vahid Efendi.....	130
Resim 13 - Avrupa Ahvâline Ait Risâle (İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa)	131
Resim 14 - Kitabe.....	132
Resim 15 - Çini Müzesi.....	133
Resim 16 - Kütahya Öğretmenevi	134
Resim 17 - Menderes İşhanı	135
Resim 18 - Eski İl Özel İdare binası.....	136
Resim 19 - Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nin planı.....	137
Resim 20 - Vahid Paşa Kütüphanesi Planı.....	138

Resim 1: 1 nolu sırada kayıtlı Mushaf-ı Şerîf'in ön iç kapağı.

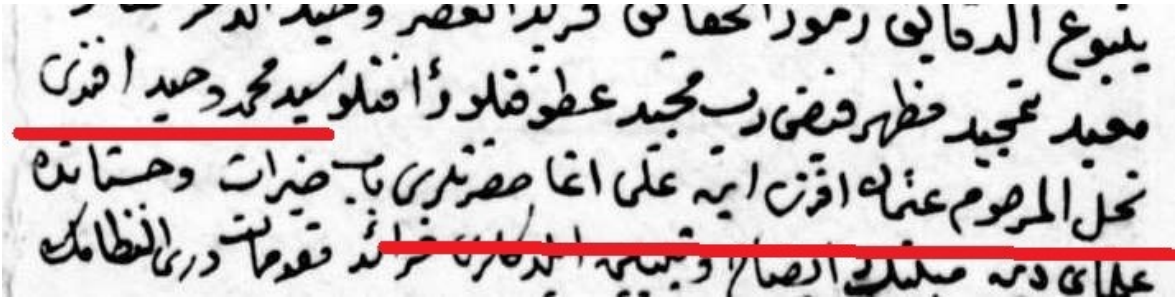
Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi demirbaş deferinin 1 nolu sırasında kayıtlı Mushaf-ı Şerîf'in iç kapağındaki Vahid Paşa'nın kendi el yazısı ile yazmış olduğu, "Vâlidim" diye tanıttığı "Osman Hulusi Efendi hattı ile yazılmış olan" bu mushafı kütüphaneye vakfettiğine dair kayıt ve kendisine ait mühür.

Resim 2: Baba adının Ömer olarak kaydedildiği vakıf belgesi.

H. 19 Şevvâl 1226 / M. 6 Kasım 1811 Tarihli vakıf belgesinde “es-Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi ibni'l-merhûm es-Seyyid el-Hâc Ömer Efendi” yazılı alan.

Resim 3: Baba adının Osman Efendi ibn Ali Ağa olarak kaydedildiği vakıf belgesi.

19 Zilka‘de 1226 / M. 5 Aralık 1811 Tarihli Vakfiye belgesinde “Seyyid Mehmed Vahid Efendi necli'l-merhum Osman Efendi ibn Ali Ağa Hazretleri” yazılı alan.

Resim 4: 1 nolu sırada kayıtlı Mushaf-ı Şerîf'in ketebe varağı.

Vahid Paşa Kütüphanesi demirbaşında 1 nolu sırada kayıtlı Mushaf-ı Şerîf'in ketebe (hattat) kaydını içeren bu sayfada bu mushafın hattatının Osman Hulusi Efendi olduğu görülüyor.

Resim 5: Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nin Kütüphane için ayrılan bölümü.

Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nde Kütüphane için ayrılan bölümü. (Fotoğraf, 5 Şubat 2016 tarihinde bu çalışmada kullanılmak üzere çekilmiştir.)

Resim 6: Kütüphane için ayrılan alanın içerden görünümü.

Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nde Kütüphane için ayrılan alanın içerden görünümü.
(Fotoğraf, 5 Şubat 2016 tarihinde bu çalışmada kullanılmak üzere çekilmiştir.)

Resim 7: Mehmed Emin Vahid Paşa'nın kabri.

Mehmed Emin Vahid Paşa'nın kabrinden iki görüntü. (Bu görüntüler Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi dijital kayıtlarında bulunan "Mustafa Yeşil" klasöründen, bu çalışmada kullanılmak üzere alınmıştır.)

Resim 8: Sefâretnâme-i Fransa.

Vahid Paşa Kütüphanesi demirbaşında 830 nolu sırada kayıtlı Sefâretnâme-i Fransa adlı eserin ön ve arka kapak ile vakıf kaydı ve mührünü içeren sayfalarının görüntüsü.

Resim 9: Minhâcü'r-Rumât

Vahid Paşa Kütüphanesi demirbaşında 823 nolu sırada kayıtlı Minhâcü'r-Rumât adlı eserin ebru çalışmalı ön iç kapak, ilk varak ile vakıf kaydı ve mührünü içeren sayfalarının görüntüsü.

Resim 10: Şerh-i Kasîde-i Dimyâtiyye (Mirkât-ı Münâcaât)

Vahid Paşa Kütüphanesi demirbaşında 1161 nolu sırada kayıtlı Şerh-i Kasîde-i Dimyâtiyye (Mirkât-ı Münâcaât) adlı eserin 1. ve 97. sayfalarının görüntüsü.

Resim 11: Tarih-i Vaka-i Cezire-i Sakız.

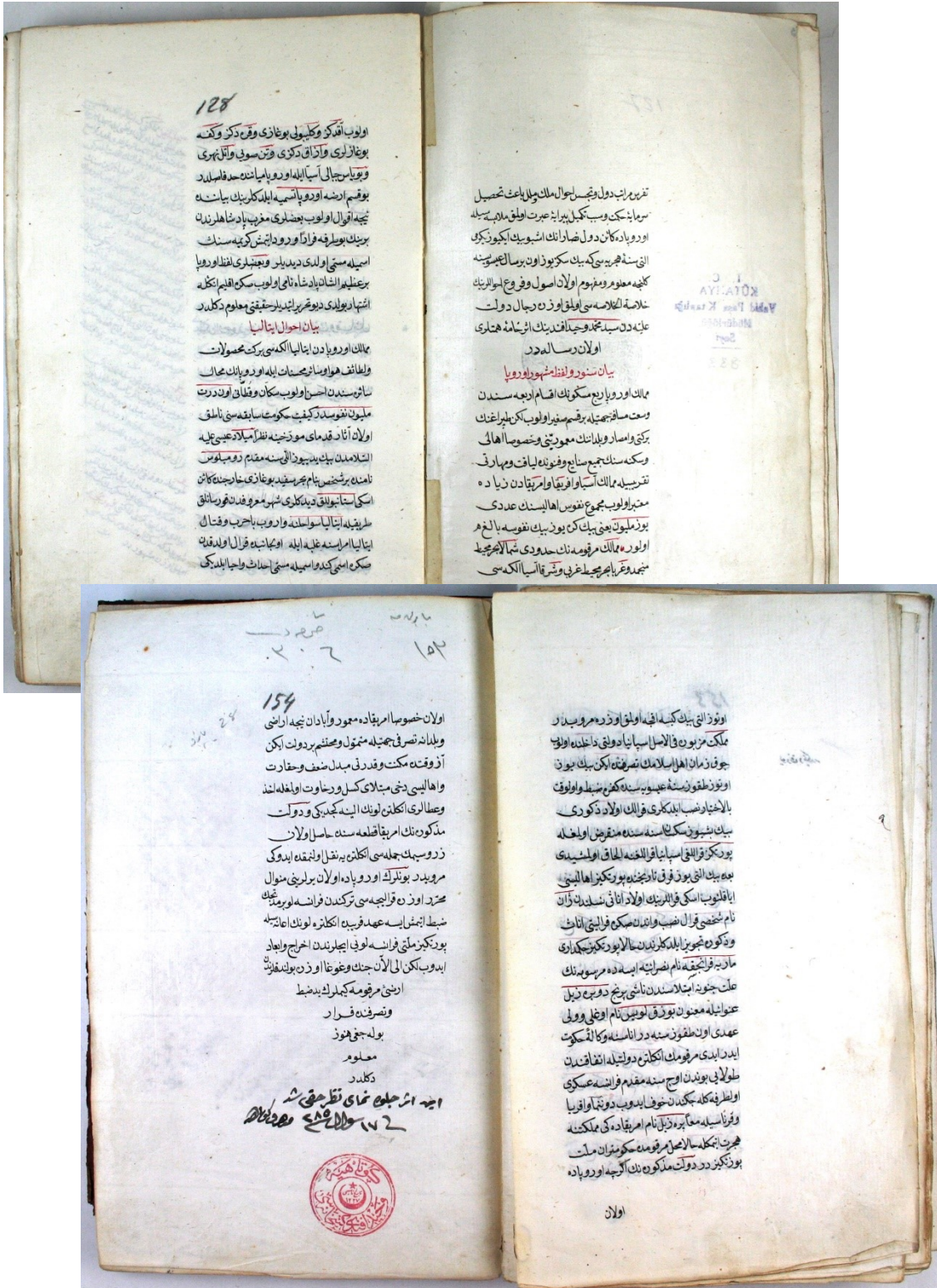
Vahid Paşa Kütüphanesi demirbaşında 838 nolu sırada kayıtlı Tarih-i Vaka-i Cezire-i Sakız adlı eserin ebru çalışması içeren iç kapak, birinci ve ikinci varak ile vakıf kaydı içeren sayfalarının görüntüsü.

Resim 12: Risâle-i Vahid Efendi.

Vahid Paşa Kütüphanesi demirbaşında 1161 nolu sırada kayıtlı Risâle-i Vahid Efendi adlı eserin ön kapak, birinci ve ikinci varak ile vakıf mührü içeren sayfalarını görüntüsü.

Resim 13: Avrupa Ahvâline Ait Risâle (İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa)

Vahid Paşa Kütüphanesi demirbaşında 1161 nolu sırada kayıtlı Avrupa Ahvâline Ait Risâle (İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa) adlı eserin 1. ve 27. varaklarının görüntüsü. (Eser daha önce kütüphanenin 1028 nolu demirbaşına kayıtlı cildi içerisinde olduğundan varak sayısının 128'den başladığı görülmektedir.)

Resim 14: Kitabe.

Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nin Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii Şerifi'nde ilk kurulduğu bölüm girişinde bulunan kitabesi. (Fotoğraf, 5 Şubat 2016 tarihinde bu çalışmada kullanılmak üzere çekilmiştir.)

Resim 15: ini Müzesi.

Vahid Paşa Kütüphanesi olarak da hizmet vermiş olan, Şimdi ini Müzesi olarak kullanılan İmaret binası. (Fotoğraf, 5 Şubat 2016 tarihinde bu çalışmada kullanılmak üzere çekilmiştir.)

Resim 16: Kütahya Öğretmenevi.

Vahid Paşa Kütüphanesi olarak da hizmet vermiş olan, şimdi Kütahya Öğretmen Evi olarak kullanılan bina. (Fotoğraf, 5 Şubat 2016 tarihinde bu çalışmada kullanılmak üzere çekilmiştir.)

Resim 17: Menderes İşhanı.

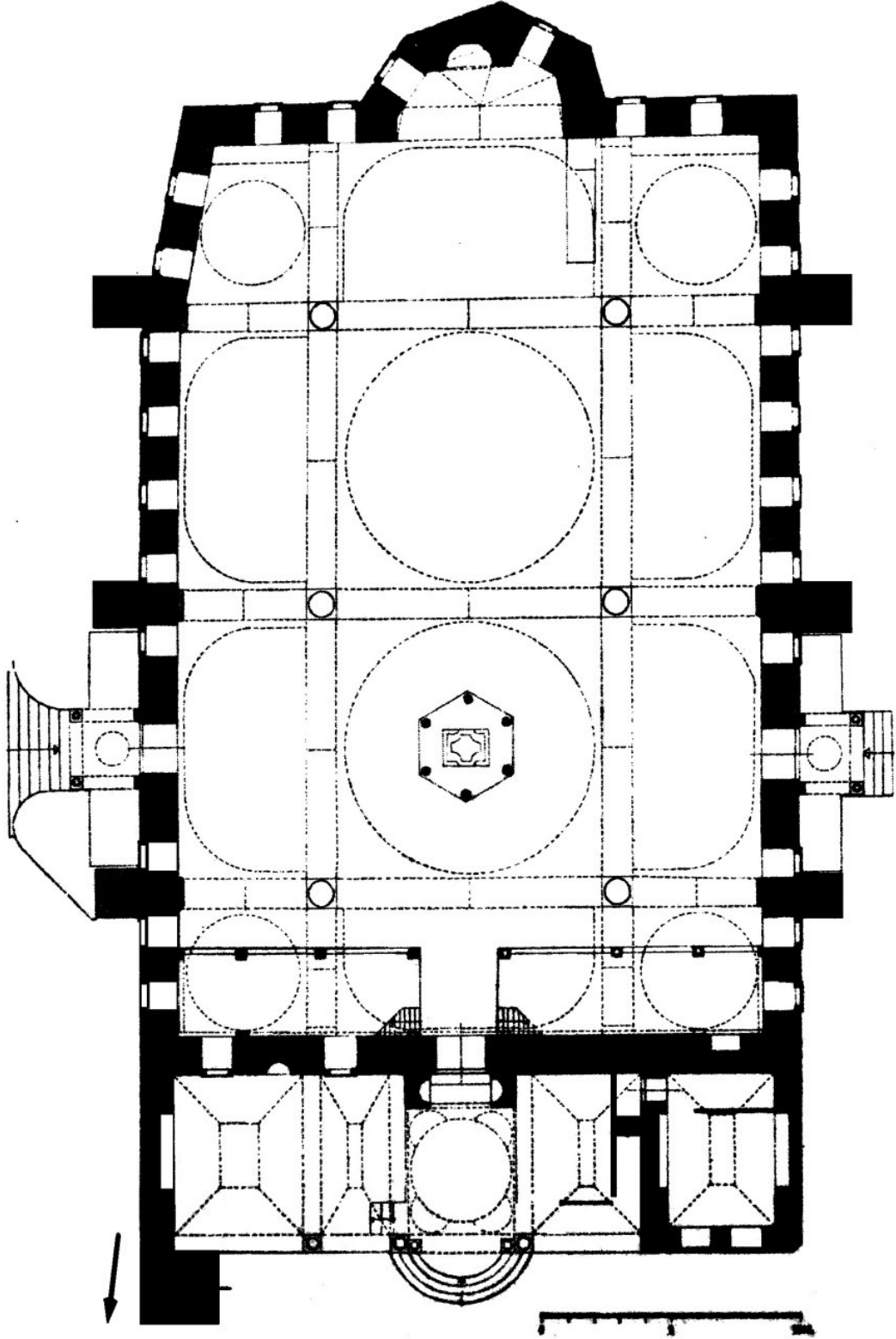
Vahid Paşa Kütüphanesi olarak da hizmet vermiş olan, Eski Maliye, şimdi Kültür Merkezi olan Menderes İşhanı. (Fotoğraf, 5 Şubat 2016 tarihinde bu çalışmada kullanılmak üzere çekilmiştir.)

Resim 18: Eski İl Özel İdare binası.

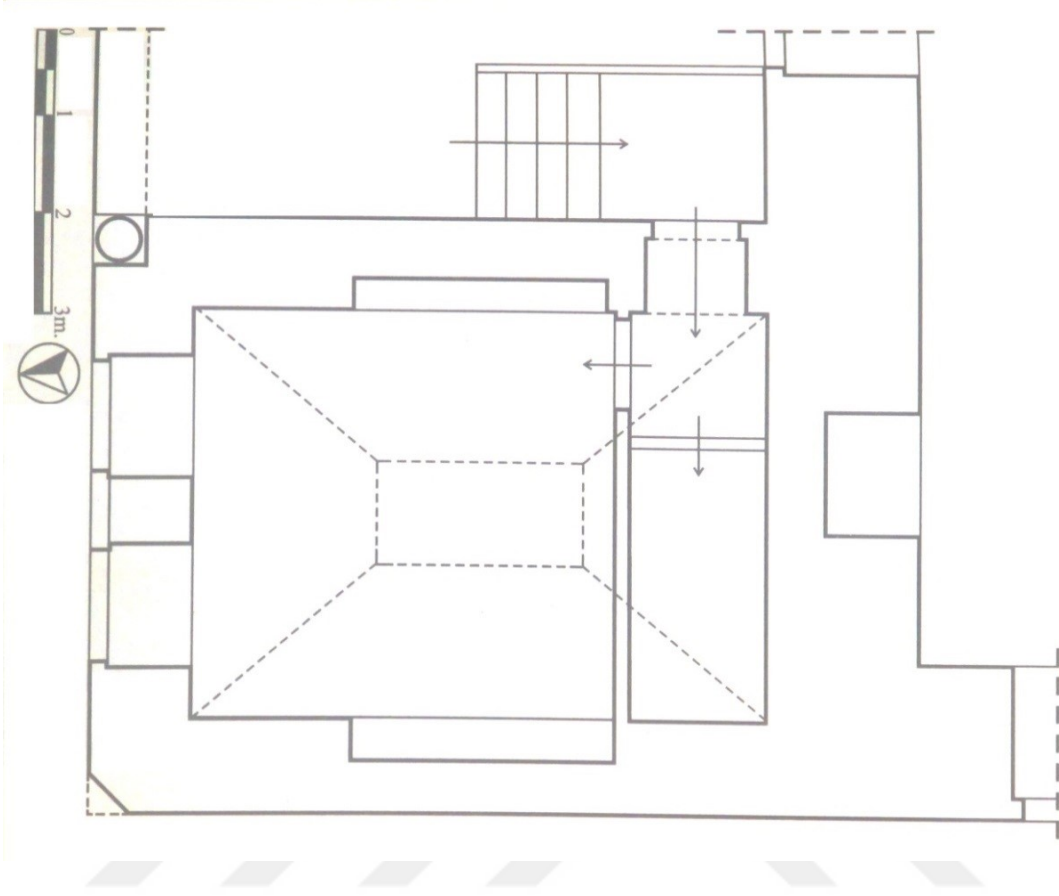
Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphane Müdürlüğü 05.10.2015 tarihinden itibaren bu binada hizmet vermektedir. (Fotoğraf, 5 Şubat 2016 tarihinde bu çalışmada kullanılmak üzere çekilmiştir.)

Resim 19: Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nin planı

Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nin planı.(Hacer Sibel Ünalın, Anadolu'daki Türk kütüphaneleri, İSAM Yayınları, İstanbul, 2012, s.133'den alınmıştır.)

Resim 20: Vahid Paşa Kütüphanesi Planı.

Kütüphane deposunu girişten ayıran bölmeyi gösterir plan. (Hacer Sibel Ünalın, Anadolu'daki Türk kütüphaneleri, İSAM Yayınları, İstanbul, 2012, s.133'den alınmıştır.)